

51749

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM ANABİLİM DALI

**IRAK, İRAN VE SURİYE EĞİTİM SİSTEMLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ**

M. Vehbi DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Suat PEKTAŞ

**KASIM 1996
ANKARA**

ÖNSÖZ

Mezopotamya'dan günümüze kadar uzanan tarihsel seyri içinde ortadoğu, jeostratejik ve jeopolitik önemini sürekli korumuştur. Eski çağ uygarlıkları bu bölgede kurulmuştur. Üç büyük kutsal din burada doğmuş ve dünyaya buradan yayılmıştır. Ayrıca Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen yerler buradadır. Yirminci yüzyılın en önemli sanayi ürünü olan petrol rezervlerinin çoğunluğu da bu bölgede bulunmaktadır. Diğer taraftan ortadoğu, özellikle sömürgecilik çağından bu yana büyük güçlerin paylaşma ve çatışma alanını oluşturmuştur. Araştırmaya konu olan Irak, İran ve Suriye hem bu bölge ülkeleri hem de Türkiye'nin komşu sınır ülkeleridir.

Ortadoğu ülkelerinin tarihine, kültürüne, coğrafyasına, ekonomisine ve politik gelişmelerine ilişkin olarak pek çok araştırma yapılmıştır. Buna karşın, eğitim sistemlerine ilişkin araştırmalar oldukça yüzeysel ve sınırlı olarak kalmıştır.

Bu araştırma, Türkiye'nin komşuları olan Irak, İran ve Suriye eğitim sistemlerini karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır.

Bu amaçla, araştırmanın birinci bölümünde, incelenen ülkelerin "eğitim sistemlerini etkileyen faktörler nelerdir?" sorusuna geniş bir perspektifte cevap aranmıştır. İkinci bölümde metodoloji, araştırmanın stratejisi ve boyutları ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde, eğitim sistemlerinin evrimi, amaçları, temel ilkeleri, öğretim kademeleri, eğitim finansmanı ve eğitim yönetimi konuları, ulaşılan bilgiler ışığında yorumlanmıştır. Dördüncü bölümde ise, araştırmayla ulaşılan sonuçlar, bu sonuçlar doğrultusunda belirlenen sorunlar ve bu sorunların çözümüne dönük önerilere yer verilmiştir.

Beni bu araştırmayı yapmaya yönelten, özellikle araştırmanın her aşamasındaki yol göstericiliği, yapıcı tenkit ve değerlendirmeleri ile büyük yardımlarını gördüğüm danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. Suat PEKTAŞ'a yürekten teşekkür ederim. Araştırmanın yürütülmesi sırasında pek çok olanak sağlayan, okul müdürlerim İlhan HÖKELEKLİ ile Zeki ŞANLI'ya ve yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Ömer İBİŞ'e de ayrıca teşekkür etmek isterim.

Kasım 1996

M. Vehbi Demir

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖNSÖZ.....	1
İÇİNDEKİLER	II
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
EKLER LİSTESİ.....	VIII
BÖLÜM I	1
PROBLEM	1
1. GİRİŞ	1
2. IRAK, İRAN VE SURİYE EĞİTİM SİSTEMLERİNE	
ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	3
2.1 Coğrafi Durum	4
2.1.1. Irak'ın Coğrafi Durumu	5
2.1.2. İran'ın Coğrafi Durumu	6
2.1.3 Suriye'nin Coğrafi Durumu	8
2.2 Nüfus	9
2.2.1 Irak'ın Nüfusu ve Nüfus ile ilgili Özellikleri.....	9
2.2.2. İran'ın Nüfusu ve Nüfus ile ilgili Özellikleri	10
2.2.3. Suriye'nin Nüfusu ve Nüfus ile ilgili Özellikleri.....	10
2.3. Dil	11
2.3.1. Irak'ta Dil.....	12
2.3.2. İran'da Dil	12
2.3.3. Suriye'de Dil	13
2.4 Din	14
2.4.1. Irak'ta Dinsel Görünüm	15
2.4.2. İran'da Dinsel Görünüm	15
2.4.3. Suriye'de Dinsel Görünüm	16
2.5. Politik Sistem	17
2.5.1. Irak'ın Politik Yapısı	18
2.5.2. İran'ın Politik Yapısı.....	22
2.5.3. Suriye'nin Politik Yapısı.....	25
2.6. Ekonomik Durum	27
2.6.1. Irak'ın Ekonomik Durumu	28
2.6.2. İran'ın Ekonomik Durumu	28

2.6.3. Suriye'nin Ekonomik Durumu.....	29
3. ALANLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	33
4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	38
BÖLÜM II	39
METODOLOJİ.....	39
1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	39
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	39
3. SINIRLILIKLAR	40
4. VERİLERİN TOPLANMASI VE VERİ TOPLAMADA KULLANILAN ARAÇ.....	40
5. VERİLERİN İŞLENMESİ.....	41
6. TANIMLAR	42
BÖLÜM III	43
BULGULAR VE YORUM.....	43
1. EĞİTİM SİSTEMLERİNİN EVRİMİ.....	43
1.1. Irak Eğitim Sisteminin Evrimi	43
1.2. İran Eğitim Sisteminin Evrimi	46
1.3. Suriye Eğitim Sisteminin Evrimi.....	50
2. EĞİTİM SİSTEMLERİNİN AMAÇLARI.....	51
2.1. Irak Eğitim Sisteminin Amaçları	51
2.2. İran Eğitim Sisteminin Amaçları	52
2.3. Suriye Eğitim Sisteminin Amaçları.....	55
3. EĞİTİM SİSTEMLERİNİN YASAL DAYANAK VE TEMEL İLKELERİ.....	56
3.1. Irak Eğitim Sisteminin Yasal Dayanak ve Temel İlkeleri.....	56
3.2. İran Eğitim Sisteminin Yasal Dayanak ve Temel İlkeleri.....	56
3.3. Suriye Eğitim Sisteminin Yasal Dayanak ve Temel İlkeleri	57
4. ÖĞRETİM KADEMELERİ.....	58
4.1. OKULÖNCESİ EĞİTİM	58
4.1.1. Irak'ta Okulöncesi Eğitim.....	58
4.1.2. İran'da Okulöncesi Eğitim.....	59
4.1.3. Suriye'de Okulöncesi Eğitim	60

4.2. ZORUNLU İLKÖĞRETİM	62
4.2.1. Irak'ta Zorunlu İlköğretim	62
4.2.2. İran'da Zorunlu İlköğretim	65
4.2.3. Suriye'de Zorunlu İlköğretim.....	69
4.3. ORTAÖĞRETİM	71
4.3.1. Irak'ta Ortaöğretim	71
4.3.1.1. Ortaöğretim I. Devre: Ortaokul.....	71
4.3.1.2. Ortaöğretim II. Devre: Lise.....	71
4.3.2. İran'da Ortaöğretim	74
4.3.2.1. Ortaöğretim I. Devre: Ortaokul.....	74
4.3.2.2. Ortaöğretim II. Devre: Lise.....	75
4.3.3. Suriye'de Ortaöğretim.....	76
4.3.3.1. Ortaöğretim I. Devre: Ortaokul.....	76
4.3.3.2. Ortaöğretim II. Devre: Lise.....	78
4.4. YÜKSEKÖĞRETİM.....	81
4.4.1. Irak'ta Yükseköğretim	81
4.4.2. İran'da Yükseköğretim	83
4.4.3. Suriye'de Yükseköğretim	87
5. ÖĞRETMEN YETİŞTİRME	91
5.1. Irak'ta Öğretmen Yetiştirme	91
5.2. İran'da Öğretmen Yetiştirme	91
5.3. Suriye'de Öğretmen Yetiştirme	93
6. HİZMETİÇİ EĞİTİM.....	94
6.1. Irak'ta Hizmetiçi Eğitim.....	94
6.2. İran'da Hizmetiçi Eğitim.....	94
6.3. Suriye'de Hizmetiçi Eğitim	94
7. EĞİTİM SİSTEMİNİN FİNANSMANI	95
7.1. Irak Eğitim Sisteminin Finansmanı	95
7.2. İran Eğitim Sisteminin Finansmanı	95
7.3. Suriye Eğitim Sisteminin Finansmanı.....	96
8. EĞİTİM SİSTEMİNİN YÖNETİMİ	97
8.1. Irak Eğitim Sisteminin Yönetim Yapısı.....	97
8.2. İran Eğitim Sisteminin Yönetim Yapısı.....	100
8.3. Suriye Eğitim Sisteminin Yönetim Yapısı	103

BÖLÜM IV	105
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	105
1. SONUÇLAR	105
1.1. Okulöncesi Eğitime İlişkin Sonuçlar	105
1.2. Zorunlu İlköğretime İlişkin Sonuçlar	105
1.3. Ortaöğretime İlişkin Sonuçlar	106
1.4. Yükseköğretime İlişkin Sonuçlar	108
1.5. Öğretmen Yetiştirmeye İlişkin Sonuçlar	109
1.6. Hizmetiçi Eğitime İlişkin Sonuçlar	109
1.7. Eğitimin Finansmanına İlişkin Sonuçlar	110
1.8. Eğitim Yönetimine İlişkin Sonuçlar	110
1.9. Genel Sonuçlar	111
2. ÖNERİLER	112
EKLER	115
KAYNAKÇA	124

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa No:

ÇİZELGE-1	Irak, İran ve Suriye'nin Coğrafi ve Toplumsal Özellikleri	32
ÇİZELGE-2	Irak, İran ve Suriye'de Okulöncesi Eğitimin Görünümü (1992).....	61
ÇİZELGE-3	Irak'ta Zorunlu İlköğretim'in Gelişimi (1980-1992)	64
ÇİZELGE-4	İran'da Zorunlu İlköğretim'in Gelişimi (1980-1992)	68
ÇİZELGE-5	Suriye'de Zorunlu İlköğretim'in Gelişimi (1970-1995)	70
ÇİZELGE-6	Irak'ta Ortaöğretimin Gelişimi (1980-1992)	73
ÇİZELGE-7	İran'da Ortaöğretimin Gelişimi (1980-1992)	77
ÇİZELGE-8	Suriye'de Ortaöğretimin Gelişimi (1970-1995)	80
ÇİZELGE-9	Irak'ta Yükseköğretimin Gelişimi (1983-1992).....	83
ÇİZELGE-10	İran'da Yükseköğretim Alanlarına Göre Öğrenci, Mezun Olanlar ve Her Bir Öğretim Alanındaki Kız Öğrencilerin Dağılımı (1992)	85
ÇİZELGE-11	İran'da Yükseköğretimin Gelişimi (1978-1994).....	86
ÇİZELGE-12	Suriye'de Yükseköğretim Alanlarına Göre Öğrenci, Mezun olanlar ve Her Bir Öğretim Alanındaki Kız Öğrencilerin Dağılımı (1992)	88
ÇİZELGE-13	Suriye'de Yükseköğretimin Gelişimi (1980-1994)	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

ŞEKİL: 1	Ülkelerin GSMH'dan Eğitime Ayırdıkları Pay	97
ŞEKİL: 2	Irak Eğitim Yönetiminin Örgüt Yapısı	99
ŞEKİL: 3	İran Eğitim Yönetiminin Örgüt Yapısı	102
ŞEKİL: 4	Suriye Eğitim Yönetiminin Örgüt Yapısı.....	104

EKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Ek- I	Irak Eğitim Sisteminin Yapısı 116
Ek-II	İran Eğitim Sisteminin Yapısı 117
Ek-III	Suriye Eğitim Sisteminin Yapısı 118
Ek-IV	İlgili Ülkelerin Türkiye'deki Resmi Temsilcilikleri ile Görüşme Yapılması İçin, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün İzin Yazısı 119
Ek-V	Görüşmeli Anket Formu 120
Ek-VI	Görüşmeli Anket Formu'na İran İslam Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği'nin Verdiği Cevap 122

BÖLÜM I

PROBLEM

1. GİRİŞ

Eğitim, her ulus için vazgeçilmez bir olgudur. Ulusal kalkınma ve çağdaşlaşmanın temelinde, ekonomik faktörlerden çok eğitim bulunmaktadır. Çünkü, eğitilmiş insan gücünden yoksun bir ekonomik etkinliğin kalkınma ve çağdaşlaşmayı sağlayacağı şüphelidir. Kaldı ki, çağdaşlaşma, ekonomik etkinliklerin etkililiğine indirgenemez. Bu noktadan hareketle eğitim, toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmeler için bir ön koşul olarak kabul edilebilir.

Uluslar, tarihsel gelişim süreçlerinde, kendi fiziksel ve toplumsal yapılarına özgü eğitim sistemleri geliştirmişlerdir. Ancak, her ulusun eğitim sisteminde birtakım sorunlar da bulunabilmektedir. Buna karşın, bazı uluslar, bazı öğretim kademelerinin amaçlarını gerçekleştirmede, diğer uluslara göre daha başarılı olabilmektedirler.

Eğitim biliminin bir dalı olan “Karşılaştırmalı Eğitim”, toplumlarda var olan eğitim sorunlarını ve bu sorunları doğuran nedenleri, diğer toplumlarda benzer faktörlere değinerek saptayan, yorumlayan bir inceleme ve araştırma alanı olarak kabul edilmektedir (Varış, Lauwerys, Nef, 1979, s.5). Bu cümleden hareketle, ulusların eğitim sistemlerini karşılaştırmalı olarak inceleyip, birbirine göre benzer ve üstün yönlerini ortaya koyarak, eğitim sistemlerinde var olan sorunların kaynağı saptanabilmektedir.

Eğitim biliminde karşılaştırmalı metodun temeli, en genel şekilde, birbiriyle karşılaştırılabilir nitelikteki olguları karşılaştırarak belirli görüş açlarına ya da kriterlere göre değerlendirip bunlar arasındaki ortak, benzer ve farklı özellikleri saptamayı kapsamaktadır. Onun için her karşılaştırma,

“mutlak” bir hüküm değil, ancak bir şeye göre, yani “izafi” bir anlam taşımaktadır (Aytaç, 1985, s.3).

Görüldüğü gibi karşılaştırmalı eğitim incelemelerinde iki ya da daha fazla ulusun eğitim sistemlerindeki benzer ve farklı olgular tanımlanmaya çalışılmakta, benzer sorunların nasıl çözümlendiğine bakılmaktadır. Ancak sorunların çözümünde belli bir ulusun yaptıklarının aynısını yaparak değil, o ulusun kendi toplumsal ve kültürel olgusuna ilişkin gerçekleri dikkate alarak en optimal çözüm yolunu bulma yönünde hareket etmesi gerekmektedir.

Karşılaştırmalı eğitim, yalnızca ulusların eğitim sistemlerini birbiri ile karşılaştırma ve betimleme amacına yönelik değildir. Bunun yanında karşılaştırmalı eğitimin diğer amaçları şöyle sıralanmaktadır (Demirel, 1994, s.8):

- a. Eğitim sistemlerine , sorunlarına ve etkinliklerine ilişkin geçerli bilgiler elde etmek,
- b. Yerel, ulusal ve uluslararası bir konu olan eğitimde, bir dizi hipotezi, gerekli yöntem ve teknikleri, yorum için gerekli esasları ve sonuçları geliştirmek,
- c. Eğitime etkin olan etmenlerin, çeşitli ülkelerdeki evrimini ve görünümünü inceleyerek, eğitim politikasının saptanmasına yardım edecek görüşü kazandırmak,
- d. Bir ülkenin kendi eğitim sistemini geliştirmesi için kuramsal ve uygulamalı olarak katkıda bulunmak.

Görüldüğü gibi, karşılaştırmalı eğitim çalışmaları betimsel bir etkinlik olmaktan öte, pratik faydaya yönelik amaçlar taşımakta, eğitimin dirik sürecine olumlu katkılar sağlamayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada Türkiye'nin komşusu ve üç Arap ülkesi olan; Irak, İran ve Suriye'nin eğitim sistemleri, amaç, yapı ve süreç boyutlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Ancak, her ulusun kendine özgü eğitim sistemlerinin doğuşuna ve gelişmesine etki eden faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler, o ulusun eğitim sisteminin kapsamını ve niteliklerini saptayıcı bir rol oynamaktadır. Bu cümleden hareketle, öncelikle, söz konusu ülkelerin eğitim sistemlerine etki eden faktörleri belirtmek gerekmektedir.

2. IRAK, İRAN VE SURİYE EĞİTİM SİSTEMLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Ulusların eğitim sistemlerinin gelişmesine etki eden faktörler incelendiğinde bunların , doğal faktörler ve sosyal faktörler olarak iki kategoride ele alındığı görülmektedir (Varış, Lauwerys, Nef, 1979, s. 13).

Doğal faktörler arasında en önemlisinin coğrafi durum olduğu dikkati çekmektedir.

Sosyal faktörler ise, nüfus, dil, din, ırk, toplumsal sınıf ve teknolojik faktörler olarak değerlendirilmektedir.

Türkoğlu, alanla ilgili farklı uzmanların; ekonomik etkenler, ideolojik etkenler, sanatsal etkenler, politik etkenlerin de ulusların eğitim sistemlerinde rol oynadığı şeklindeki görüşlerine yer vererek, eklektik bir yaklaşımla bu etkenleri altı kategoride incelemektedir (Türkoğlu, 1983, s. 9-10):

- a. Coğrafi durum
- b. Nüfus
- c. Dil
- d. Din
- e. Politik sistem
- f. Ekonomik durum

Ulusların eğitim sistemlerinin kapsam ve niteliklerini saptayan yukarıdaki etkenler, Irak, İran ve Suriye'nin kendilerine özgü koşulları açısından bu altı kategoride incelenecektir.

Irak, İran ve Suriye'nin eğitimlerine etki eden faktörler değerlendirilmeden önce her bir faktör için genel bir tartışmaya yer verilmesi uygun görülmüştür.

2.1. Coğrafi Durum

Bir ülkenin matematik konumu ve coğrafi koşulları, yerleşim biçimini ve diğer toplumsal sistemleri etkileyebilmektedir. Buzullarla kaplı kutuplarda, kumlarla kaplı çöllerde ve çok yüksek dağlık bölgelerde genellikle yerleşim birimlerine rastlanmaz. Çünkü bu bölgelerde yaşam koşulları oldukça zorlayıcıdır. Bunun yanında diğer coğrafi değişkenler örneğin, yaz veya kış mevsiminin daha uzun sürmesi, fazla ya da az yağış alması, hakim bitki örtüsü vb. gibi durumlar insanların yaşam biçimlerini de etkilemektedir.

Coğrafi koşullar ve doğal yapı ulaşımdan haberleşmeye, ekonomik aktivitelere, toplumsal hizmetlerin sunumuna, konut tiplerine, beslenme alışkanlığına hatta insanların psikolojik yapılarına varıncaya kadar bütün alanlarda etkili olabilmektedir. Örneğin, gezici alçak basınçların yani siklonların etkisi ile hava olaylarının hızlı değişiklikler gösterdiği orta enlemlerde bu değişiklikler sağlığa zararlı olmakta, bunun yanında insanları uyararak hareketli olmaya zorlamaktadır. Hızlı hava değişikliklerinin az olduğu sıcak iklimlerde ise insanlar yavaş hareketli, sakin görünüşlü fakat öfkeli olmaktadır (Erol, 1988, s.2).

Irak, İran ve Suriye'nin doğal yapısı ve coğrafi koşullarının görünümü aşağıda yer almaktadır.

2.1.1 Irak'ın Coğrafi Durumu

Irak, Basra Körfezi'nin kuzeybatı ucunda yer alan, doğusunda İran, Kuzeyinde Türkiye, batısında Suriye ve Ürdün, güneyinde Suudi Arabistan ve Kuveyt ile çevrili bir Ortadoğu ülkesidir. Yüzölçümü yaklaşık 438.317 km² dir.

Irak topraklarının büyük bir bölümü, genellikle yükseklikleri 300 m'yi geçmeyen düzlüklerden oluşur. Dünyanın en eski yerleşim birimlerinden biri olan ünlü Mezopotamya'nın büyük bölümünü içine alan Irak'ın kuzeyi dağlıktır. Bu ülke coğrafyasının iki temel ögesi Dicle ve Fırat ırmaklarının vadileridir. Dicle-Fırat Havzası ile kuzeydoğu yükseltileri ve ülkenin yaklaşık % 40'ını kaplayan güneybatı çölü başlıca coğrafi bölgeleri oluşturmaktadır.

Bilindiği gibi Dicle - Fırat Havzası Türkiye, Irak, İran ve Suriye'yi kapsamaktadır. Havzanın iki önemli nehri Dicle ve Fırat'tır. Her iki nehir de Türkiye'den doğup, Basra körfezi'ne varmadan önce Şattül Arap denilen bölgede birleşerek, körfezde denize dökülmektedir. Dicle Türkiye'den çıktıktan sonra Irak - Suriye arasında kısa bir sınır oluşturup Irak topraklarını katederek denize dökülür. Fırat ise, Türkiye'den sonra Irak topraklarına girer ve oradan da Irak topraklarına geçerek, Dicle ile birleştikten sonra denize dökülür.

Ülkenin güneyindeki düzlüklerde yazlar son derece sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçer. Irmak kenarlarında yaz sıcaklarına yüksek nem oranı eşlik eder. Dağlık kuzeydoğu bölgesinde yaz sıcakları daha düşüktür. Mayıs'tan sonra kuzeybatıdan sürekli ve düzenli bir biçimde esen kuzey rüzgarları bütün ülkeyi etkiler. Kara kökenli olan bu kurak hava kütleleri haftalarca hatta aylarca süren sıcaklıklara neden olur. Günlük ortalama sıcaklık temmuz ve ağustos aylarında Bağdat'ta 31-35 °C dir.

Özellikle temmuzda şiddetli kum fırtınaları patlak verir (Ana Britannica. 1989. C.11. s.370-371).

Ülkenin en yoğun nüfusa sahip kesimi olan Dicle ve Fırat vadilerinde, büyük kentlerin yanı sıra çok sayıda küçük kasaba da bulunmaktadır. Güneybatı çölünde nüfusun büyük bölümünü göçebeler oluşturur. Ayrıca el-Cezire ile Fırat ve Dicle ırmakları arasındaki kurak ve kumlu kesimlerde de göçebe topluluklar bulunur. Bu göçebeler belirli mevsimlerde toplu olarak kasabalara iner. Ancak kuru tarımın yapılabildiği kuzeydoğu bölgesinde çöl ve ırmak vadilerinden farklı bir yerleşme dokusu görülür. Kırsal alanlarda karma tarıma ve hayvancılığa dayalı yerleşme birimleri bulunur. Kışın düzlüklerde konaklayan Kürt aşiretleri yazın yaylalara çıkmaktadırlar (Ana Britannica, 1989, C. 11. s. 371).

Irak'ın doğal yapısından kaynaklanan eğitimsel sorunları yok gibidir. Buna karşın göçebelerin durumundan kaynaklanan sorunları söz konusudur. Göçebelerin son baharın sonlarına doğru kasabalara inmeleri ve ilkbaharın başlangıcı ile göçebe konuma geçmeleri özellikle ilköğretim çağındaki çocukların eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir.

2.1.2. İran'ın Coğrafi Durumu

İran, Asya'nın güneybatısında yer alan; kuzeyinde SSCB ve Hazar Denizi, doğusunda Afganistan ve Pakistan, güneyinde Umman ve Basra Körfezleri, batısında Irak ve Türkiye ile çevrili olan bir ortadoğu ülkesidir. Ayrıca Basra körfezinde bulunan bir çok küçük ada da İran'a aittir. Yüzölçümü yaklaşık 1.643.958 km²'dir. Toplam uzunluğu 7.680 km² yi bulan sınırlarının üçte bire yakın bölümünü deniz kıyıları oluşturur (Ana Britannica, 1989, C. 11, s.603).

İran topraklarının büyük bölümünü, sert ve çok aşınmış kütlelerden

oluşan yüksek platolar meydana getirir. Genellikle 460 m'nin üzerinde olan yükseklik, ülke topraklarının yaklaşık altıda birini oluşturan dağ kuşağında yer yer 2.000 m.'yi geçer. Gerçek anlamdaki düzlükler ise, Hazar Denizi kıyısında birdenbire alçalan yüksek dorukların eteğindeki bataklık ovalar, Basra ve Umman körfezlerine bakan dağ kuşağından engebeli kayalıklarla ayrılan dar kıyı şeridi ve Irak sınırı boyunca uzanan Karun Irmağı havzası ile sınırlıdır (Ana Britannica, 1989, C. 11, s.603).

İran'da çok alçak basınçtan çok yüksek basınçlı hava olaylarına kadar değişen karmaşık iklim tipleri görülür. Kış aylarında Sibiryaya merkezli yüksek basınç kuşağı İran platosunun içlerine kadar sokulurken, denize yakın yerlerde alçak basınç kuşağı egemen olur. Yaz aylarında güneyde dünyanın en alçak basınç merkezlerinden biri oluşur. Pakistan'dan gelen kuzey rüzgarları kuzeybatı yönünde şubattan ekime kadar eser. Yaz rüzgarlarının hızı Pakistan sınırındaki Sistan bölgesinde 110 km'ye kadar ulaşır. Arabistan'dan esen rüzgarlar Basra körfezinden nem taşır (Ana Britannica, 1989, C. 11, s.605).

İran'da yüzey şekillerinin de etkisiyle karmaşık bir iklim gözlenmektedir. Yükseklik, mevsim rüzgarları, deniz etkisi, dağ ve çöllere yakınlık ülke ikliminin oluşmasında önemli rol oynar. Yazın en yüksek sıcaklık, Basra körfezi kıyısındaki Kuzistan'da 55 °C'ye kadar yükselir. Yıllık ortalama yağış miktarı 400 mm'dir. Yağışların büyük bölümü kış aylarında düşer. Hazar kıyıları dışında yaz ayları genellikle kurak geçer. Ülkenin kuzey ve batısında dört mevsim net bir şekilde ayırt edilebilir (Ana Britannica, 1989, C. 11, s.605).

İran'da yerleşim bölgelerini yüzey şekilleri ve su kaynakları belirlemektedir. Derin boğaz ve geçitler, ulaşım elverişsiz akarsular, uçsuz bucaksız çöllere dışa kapalı yaşam biçiminde önemli rol oynar. Su

kaynaklarının az olduğu iç kesimlerde ve doğuda çok az kent vardır. Su gereksinimi dağlardaki yeraltı kaynaklarından sağlandığından kentlerin çoğu dağ eteklerinin yakınlarında kurulmuştur. Konut alanları , resmi daireler ve çarşı merkezleri kesin sınırlarla birbirinden ayrılmıştır (Ana Britannica, 1989, C. 11, s.605).

İran'ın fazla dağlık bölgelere ve geniş çöl alanlarına sahip olması, dağınık bir yerleşim biçimini öngörmektedir. Bu durumun, eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde güçlükler doğurması da doğaldır.

2.1.3. Suriye'nin Coğrafi Durumu

Suriye, Asya'nın güneybatı kenarında, Akdeniz'in doğu kıyısında yer alan bir ortadoğu ülkesidir. Golan tepelerinin İsrail altındaki kesimiyle birlikte 185.180 km² lik bir yüzölçüme sahip olan Suriye, kuzeyde Türkiye, doğu ve güneydoğuda Irak, güneyde Ürdün, güneybatıda İsrail ve Lübnan ile çevrilidir.

Suriye fiziksel coğrafya bakımından batıdan başlayarak doğuya doğru çok değişik özellikler gösteren üç ana kuşağa ayrılabilir. Bunlar kıyı şeridi, dağlık bölge ve Suriye çölüdür. Kıyı şeridi, ılıman iklimli, bol yağışlı, sebze ve meyve yetiştirmeye son derece elverişli bir bölgedir. Dağlık kesim, ortada Asi ırmağının geçtiği el-Gab çöküntüsünü iki yandan sınırlayan Ensariye ve Zaviye dağları ile Antilübnan sıra dağları olmak üzere iki sıradağdan oluşmuştur. Dağlık kesimde ılıman Akdeniz iklimi nedeni ile nüfus yoğunluğu oldukça yüksektir. Suriye'nin geri kalan kesimini Suriye çölünün hafif dalgalı düzlükleri kaplar. Ülkenin en önemli su kaynağı ve ulaşım elverişli tek akarsuyu Fırat ırmağıdır. Yerleşim merkezleri genellikle dağ ile çöl arasındaki vahalarla kıyı şeridinde yoğunlaşmıştır (Ana Britannica, 1989, C. 20 s. 143-144).

Suriye'nin yüzölçümünün az ve yerleşim birimlerinin belirli merkezlerde yoğunlaşmış olması göz önünde bulundurulursa, coğrafi durumundan kaynaklanan eğitimsel sorunlarının olmadığı anlaşılmaktadır.

2.2. Nüfus

Bir ülke nüfusundaki değişimlerin büyüklüğünü, hızını ve yönünü belirleyen temel bazı ölçütler bulunmaktadır. Uluslararası yayınlar incelendiğinde bu ölçütlerin; doğum ve ölüm oranları , ortalama yaşam süresi, ölüm nedenleri, evlenme yaşı gibi değişkenler olduğu görülmektedir. Bu değişkenlerin dengesiz nüfus artışı lehine olmaması her ülke için istenen bir durum olmaktadır.

Dengesiz nüfus artışı her tür toplumsal hizmet sunumunu güçleştirdiği gibi eğitim isteminin de yeterince karşılanmasını engellemektedir. Nüfus artışına paralel olarak okul, öğretmen sayısı, eğitime ayrılan maddi finansman oranı ya da eğitsel araç-gereç aynı oranda artış gösteremediğinde; kalabalık sınıflarda öğretim, ikili-üçlü öğretim, v.b. uygulamalar şeklinde kendisini gösteren birtakım eğitimsel sorunlarla karşılaşılabilir.

Irak, İran ve Suriye'nin kendilerine özgü demografik görünüşleri aşağıda ele alınmaktadır.

2.2.1. Irak'ın Nüfusu ve Nüfus ile İlgili Özellikleri

Irak'ın nüfusu 1992 verilerine göre yaklaşık 18.838.000 civarındadır. Ülkede 1991 verilerine göre doğum oranı binde 46, ölüm oranı ise binde 7 dir. Bu rakamlarla nüfus artış hızı binde 39 olmaktadır. Bu oran, binde 17 olan dünya ortalaması nüfus artış hızının iki katından daha fazladır.

Nüfus yoğunluğunun km² başına 43.3 olduğu Irak'ta nüfusun % 29.6'sı kırsal kesimde , % 70.4 'ü kentlerde yaşamaktadır. Ülkede toplam

nüfusun % 50.28'ini erkekler, % 49,72'sini kadınlar oluşturmaktadır. Ortalama ömür erkeklerde 46 yıl, kadınlarda 57 yıldır. Ölüm nedenlerinin başında savaşlar gelmektedir. 1980'lerde patlak veren İran-İrak savaşı çok sayıda kayıplara neden olmuş ayrıca trahom, grip ve kızamık olgularında artış gözlenmiştir. Yine 1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan savaş 70.000-90.000 sivilin mide -bağırsak iltihabı, tifo, tıbbi bakım yoksunluğu ve kötü beslenmeden ölmesine yol açmıştır (Ana Britannica, 1993 s. 629).

2.2.2 İran'ın Nüfusu ve Nüfus İle İlgili Özellikleri

İran'ın nüfusu, 1992 verilerine göre, yaklaşık 59.570.000 dir. Buna göre nüfus yoğunluğu km^2 başına 36.4 kişi olmaktadır. Ülkede, 1991 verilerine göre doğum oranı binde 44, ölüm oranı ise binde 9 olarak hesaplanmaktadır. Bu rakamlarla İran'ın nüfus artış hızı binde 35 olmaktadır.

Ülke nüfusunun % 56.7'si kentlerde, % 43.3'ü kırsal kesimde yaşamaktadır. İran'ın toplam nüfusunun % 51.15'ini erkekler, % 48.85'ini kadınlar oluşturur. Ortalama ömür kadınlarda 65 yıl, erkeklerde 64 yıldır. Başlıca ölüm nedenleri, savaşlar, kazalar, dolaşım sistemi hastalıkları , kanser, solunum sistemi hastalıkları ve bebeklik hastalıklarıdır (Ana Britannica, 1993, s. 630).

2.2.3 Suriye'nin Nüfus'u ve Nüfus İle İlgili Özellikleri

Suriye'nin nüfusu, 1992 verilerine göre, yaklaşık 12.958.000'dir. Buna göre nüfus yoğunluğu km^2 başına 69.9 kişi olmaktadır. Ülkede, 1990 istatistiklerine göre doğum oranı binde 42.5 ölüm oranı binde 5.7 olarak hesaplanmaktadır. Bu rakamlarla Suriye'nin nüfus artış hızı binde 36.8 olmaktadır.

Ülke nüfusunun % 50.4'ü kentlerde, % 49.6'sı kırsal kesimde yaşamaktadır. Suriye'nin toplam nüfusunun % 50.6'sını erkekler, % 49.4'ünü kadınlar oluşturur. Ortalama ömür erkeklerde 65, kadınlarda 69 yıldır. Başlıca ölüm nedenleri kazalar, dolaşım sistemi hastalıkları, enfeksiyöz ve paraziter hastalıklardır (Ana Britannica, 1993, s. 727).

Görüldüğü gibi, üç ülkenin de nüfus artış hızı dünya ortalamasının (% 0.17) iki katından daha fazladır. Bu durum, her üç ülke için de eğitim, sağlık ve diğer toplumsal gereksinimleri karşılamada sorunlarının bulunabileceği olasılığını kuvvetlendirmektedir.

2.3. Dil

Bilindiği gibi, insanların birbirleri ile haberleşmelerini, duygu ve düşüncelerini, ihtiyaçlarını, isteklerini, birtakım olayları çeşitli mesajlarla birbirlerine iletmelerini sağlayan, somut ve soyut her çeşit işaretler topluluğuna dil denilmektedir.

Dil insanlığa, çeşitli kuşaklar arasındaki bilgi ve düşünce akışını sağlamış, böylelikle eğitim ve öğretim olanaklı olmuş, uygarlığın gelişmesi gerçekleşmiştir. Yine sembollerle anlatım yazılı dili olanaklı hale getirmiş, kuşaklar boyu gelen bilgi birikimi bu şekilde korunabilmiştir. Bu açıdan bakıldığında dil, eğitiminin ayrılmaz bir bileşeni olmaktadır.

Her ulusun tarih içindeki gelişim süreci ile ilişkili olan dil, o ulusun üyesi olan insanların duygu ve düşünce özelliğini saptayan, dinamik, zamanla gelişen ve o ulusa özgü, sosyal bir olgudur.

Bir ulusu oluşturan insanların konuştuğu dil ile resmi dilin aynı olmadığı, birden fazla dil konuşulan uluslarda eğitim yönünden pek çok sorunlar doğabilmektedir. Okuldaki eğitim dili ile çocuğun içinde yaşadığı

çevrenin dili arasındaki uyuşmazlık, çocuğun eğitimden yeterince yararlanamamasına yol açmakta, bu durum ise eğitimde fırsat eşitsizliğini doğurmaktadır (Tezcan, 1985, s. 113-114).

Irak, İran ve Suriye'nin dil örüntüleri aşağıda ele alınmaktadır.

2.3.1 Irak'ta Dil

Irak'ın resmi dili Arapça'dır. Ülkede, 1986 istatistiklerine göre, nüfusun %80'e yakını Arapça konuşmaktadır. En büyük azınlık olan Kürtler'in yaşadığı bölgelerde Kürtçe yaygın olarak konuşulur. Nüfusun yaklaşık % 15'ten fazlası Kürtçe konuşur. Arapça ve Kürtçe'nin dışında konuşulan diğer diller de vardır. Bunlar Türkmençe (% 1.64), Asur Dili (% 0.45), Türkçe (% 0.30) gibi dillerdir. Nüfusun % 2.63 gibi bir kesimi de çeşitli başka diller konuşmaktadır (Ana Britannica, 1986, s. 23).

Ülkenin resmi dili olan Arapça , nüfusun % 80'i tarafından konuşulduğundan, dil faktörünün eğitim için bir sorun oluşturmadığı görülmektedir.

2.3.2. İran'da Dil

İran, değişik kültür ve dilleri barındıran karmaşık bir yapı gösterir. Resmi dili Farsça'dır. İran nüfusunun yarısına yakını (% 45) tarafından Farsça konuşulur. Bilindiği gibi Farsça'nın milattan önceye dayanan çok eski bir geçmişi vardır. Ülkede Farsça'nın yanında, nüfusun dörtte bire yakını da Hint-Avrupa dil ailesine bağlı başka dil ve lehçeler konuşur. Etnik dil gruplarına göre İran'da konuşulan diğer diller de şöyle sıralanabilir. Azerice (% 16), Kürtçe (%8.18), Lur dili (% 2.19), Bahtiyari dili (% 1.90), Beluri dili (% 1.90), Arapça (% 1.60), Türkmençe (% 1.50), Ermenice (% 0.70). Bunların yanında nüfusun yaklaşık % 20'ye yakını tarafından konuşulan çeşitli başka

diller de bulunmaktadır (Ana Britannica, 1986 s. 23).

İran, Farsça'yı korumak ve geliştirmek amacıyla birtakım yasal önlemler almaktadır. İran parlamentosu 1995 yılında çıkardığı bir kanunla, yabancı kelimelerin, devlet dairelerinde ve özel sektöre bağlı kurumlarda, konuşma ve yazışmalarda kullanılmasını yasaklamıştır. Ayrıca bu kanunla, yabancı adlara sahip bulunan mağaza ve üretici şirketlerin adlarını bir Farsça adla değiştirmeleri de öngörülmektedir (İran Kültür Sanat Haber Bülteni, 1995, Sayı 36, s.8).

İran'da eğitim dili Farsça'dır. 1979 tarihli İran Anayasasının onbeşinci maddesine göre, resmi metin ve ders kitapları Farsça ile yazılır. Ancak, yöresel ve etnik dillerden basında ve kitle haberleşme araçlarında yararlanma ve okullarda bunların edebiyatının öğretilmesi, Farsça'nın yanında serbesttir.

2.3.3. Suriye'de Dil

Suriye'nin resmi dili Arapça'dır. Ülke nüfusunun yaklaşık % 90'nını Araplar oluşturmaktadır ve konuşulan Arapça daha çok halk Arapçası olup diğer ülkelerde konuşulandan farklıdır. Suriye'de resmi dilin yanında İngilizce ve Fransızca da konuşulmaktadır. Fransızca daha çok aristokrat dili olarak yaygındır. Ayrıca Kürtler ve Ermeniler de kendi dillerini kullanabilmektedirler (Ana Britannica, 1989, C. 20, s. 144).

Suriye'de, resmi dil olan Arapça aynı zamanda eğitim dili olmaktadır. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğu tarafından kullanılan bu dil eğitimde diğer etnik azınlık aleyhine olabilecek bir durum oluşturmamaktadır.

Görüldüğü gibi, Irak ve Suriye'de Arapça yaygın dil olarak konuşulmaktadır. İran'da ise Farsça konuşulmakta ve diğer etnik azınlığın,

Farsça'nın yanında kendi dillerinin öğretilmesine izin verilmektedir. Dolayısıyla her üç ülke için de dil faktörünün eğitimde bir soruna yol açmadığı anlaşılmaktadır.

2.4. Din

Din bir inanç sistemi olarak, insanlığın tarihi ve kültürel evrimi süresince, değişik adlar altında hep var olagelmiştir. Bunların bir kısmı İlahi kaynaklı, bir kısmı ise felsefi ideolojiler olarak yayılmış, zamanla kendi içlerinde o dinin farklı yorumları denilebilecek mezhep farklılıkları ortaya çıkmış ve bunlar kendilerine göre taraftarlar da bulmuşlardır.

Dinler, insanlar için bir takım davranış kuralları koymakta ve bunları bazı yaptırımlarla desteklemektedirler. Gerçekten bir dine inanan kişiler, toplumsal hayatlarında, o dinin gereklerini, kurallarını, normlarını ciddiyle gözönünde tutmakta ve inancın dışavurumu denilebilecek davranışlarını bunlara uydurmaktadırlar. Diğer bir deyişle din, davranışların yönlendiricisi olarak bir tür toplumsal kontrol aracı olabilmektedir (Dönmezer, 1984, s. 261). Dinin toplumsal davranışların belirleyicisi olduğu gerçeğinden hareket edilirse, eğitimle simetrik bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

Eğitim amaçlarının saptanmasında ve öğrencilerde istenilen davranışların geliştirilmesinde güçlüklerle karşılaşılması, farklı din ve mezhep anlayışlarının eğitime olan etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla laik eğitim anlayışını yaygınlaştırarak sorun çözümlenmek istenmektedir. Buna karşın, din faktörü, günümüzde kimi ülkelerin (İrlanda, ABD., Hollanda, Avustralya, Kanada v.b.) eğitim sistemini etkilemeye devam etmektedir (Varış, 1988, s. 268-269).

Aşağıda Irak, İran ve Suriye'nin kendi dinsel örüntülerinin görünümü ele alınmaktadır.

2.4.1. Irak'ta Dinsel Görünüm

Irak nüfusunun, 1980 verilerine göre yaklaşık % 96'sı müslümandır. Ortadoğu'da Şii'lerin çoğunlukta olduğu tek Arap Ülkesi olan Irak nüfusunun % 54'ü Şii'dir. Nüfusun % 42.5'lük kesimini ise Sünni müslümanlar oluşturur. Toplam nüfus içindeki oranı % 3,5 olan Hristiyanlar Keldani, Nasturi ve Yakubi gibi topluluklara ayrılır. Irak'ta mezhep ayrımı siyasal yaşamda önemli bir rol oynar. Resmi din İslam'dır (Ana Britannica, 1989 C. 11, s. 372).

2.4.2. İran'da Dinsel Görünüm

İran'ın resmi dini İslam'dır. Ülke nüfusunun yaklaşık % 98'i müslümandır. Bunlardan % 74'ü Şii'liği, % 24'ü ise Sünni müslümanlığı benimsemiştir. Hristiyan, Yahudi, Bahai ve Zerdüştü gibi dini azınlıklar nüfusun % 2'lik kesimini oluşturmaktadır. En kalabalık Hristiyan topluluk Ortodoks Ermeniler'dir (Ana Britannica, 1989 C. 11, s.605).

Yürürlükte olan 1979 tarihli ülke anayasasının 12. ve 13. maddelerinde şöyle denilmektedir:

"Madde 12: İran'ın resmi dini İslam ve Ca'feri-i İsnâ-âşeri (on iki imam) mezhebidir. Bu madde sonsuza değin değiştirilemez ve diğer islam mezhepleri Hanefi olsun, Şafi'i, Maliki, Hanbeli, ve Zeydi olsun tam saygınlığı haizdirler ve bu mezheplerin mensupları kendi fıkıhlarına göre dini eğitim ve öğretimleri ile Ahval-i Şahsiyye (evlenme, boşanma, miras vb.) ve mahkemelerde buna ilişkin davalarda resmen tanınmışlardır. Bu mezheplerden herhangi birinin çoğunlukta olduğu yörelerde, şuraların yetki sınırları içindeki mahalli mukarrerat (düzenlemeler), diğer mezhepler mensuplarının haklarına riayet edilmek kaydı ile, o mezhebe uygun olacaktır.

Madde 13: Yalnız Zerdüştî, Musevî ve Hıristiyan İranlılar, kanun dairesinde dini merasimlerini icrada serbest olan azınlıklardır ve Ahval-i Şahsiyye'de ve dini öğretimlerinde kendi yollarınca davranırlar."

Yukarıda yer verilen anayasa maddelerinde de açıkça görüldüğü gibi, ülke adeta "etnik mozaik" görünümündedir. Ancak, her etnik ve dinsel azınlığın hakları da korunmaya çalışılmaktadır.

İran'ın Anayasası uyarınca, dini temellere dayalı bir yönetim yürürlükte bulunmaktadır. Toplumsal sistemlerde bu doğrultuda yapılandırılmıştır.

2.4.3. Suriye'de Dinsel Görünüm

Suriye'nin resmi dini olmamasına karşın, 1980 verilerine göre toplam nüfusun % 89,6'sı müslümandır. En büyük mezhebi oluşturan sünnilerin oranı dörtte üçü bulur. Sayıca az olan Aleviler ve Dürziler belirli yörelerde toplanmıştır. Nüfusun geri kalan kesimini oluşturan Hristiyanlar % 8,9'luk bir orana sahiptirler ve çok sayıda küçük cemaate ayrılmış durumdadırlar (Ana Britannica, 1989, C. 20, s. 144).

Suriye'de Sünnilerden, Şiilerden ve Alevilerden oluşan bir çoğunluğun bağlı olduğu İslâm dini, büyük bir dinsel özgürlükten yararlanan Hıristiyan azınlık ile bir arada yaşar. Hıristiyan bayramları tıpkı müslüman bayramları gibi saygı görür ve onlar gibi tatil ilan edilir. Suriye dinlenme günü olarak cuma'yı seçmiştir. Hıristiyanlara ise pazar günü dini görevlerini yerine getirebilmeleri için birkaç saat izin verilir. Buna karşın iktidar yine de din konusuna son derece dikkatli yaklaşmaktadır. Camilerdeki vaazlar, Kur'an okulları, şeriat fakülteleri çok sıkı bir denetim ve gözetim altında tutulduğu gibi din bilginlerinin (ulema) atanmasında ve en büyük Müslüman yargı makamı olan Cumhuriyet Başmüftüsü'nün atanmasında son söz Vakıflar

Bakanlığı'nındır. Bu açıdan din sorunu son derece siyasal bir sorun olma niteliğini sürdürmekle birlikte devlet, İslâmiyetin liberal uygulanışını korumuş görünmektedir (Önol, 1994, s.224-225).

Görüldüğü gibi, üç ülke halkının da büyük çoğunluğu müslümandır. Bir ülkede birden fazla dinlerin bulunmasının eğitimi etkilediği gerçeğinden hareket edilirse, Irak, İran ve Suriye'de din faktörünün bir sorun olarak görünmediği sonucuna varılabilir.

2.5. Politik Sistem

Politika ya da eş anlamlısı olan siyaset kavramı en genel şekilde, devlet yönetiminde izlenen yol ya da yönetim anlayışı olarak ele alınabilir. Bir ülkenin, devlet yapısı ve yönetim anlayışı, anayasası, yasama, yürütme ve yargı ile ilgili kurumlarının işleyişi ve organizasyonu politik sistemi oluşturur. Toplumsal yapıyı ve toplumu ilgilendiren kararlar siyasal iktidar tarafından alındığı ve onun tarafından uygulandığı için, politika, toplum için bağlayıcı kararların alındığı ve yürütüldüğü bir süreç olarak da düşünülebilir.

Her politik sistem, kendi resmi ideolojisini benimseyecek yurttaşların ve varlığını sürdürecektir liderlerin yetiştirilmesine dönük bir eğitim sistemini amaçlar. Bu çerçevede, politika ile eğitim arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim-politika ilişkisinin evrensel ve tarihsel gelişimi için de, eğitim süreçlerinin politika dışı bırakılması istenmiştir. Özellikle politikacıların ve politik partilerin, kişisel ya da parti yararına yönelik olabilecek şekilde eğitime karışmaları genellikle eleştiri konusu olmuştur. Bunun yanında, geleceğin potansiyelini barındıran ve şekillendiren okul, politika için her zaman stratejik bir araç olarak görülmüştür ve eğitim, her ülkede, devlet politikası doğrultusunda oluşturulmaktadır (Varış, 1991, s. 126-127)

Görüldüğü gibi, politik sistem, eğitim sistemi ve amaçlarını da etkilemekte, eğitilecek kişilerde bulunması öngörülen davranışların niteliğini belirleyici bir rol oynamaktadır.

Ülkelerin politik yapıları tarihsel geçmişleri ile yakından ilintilidir. Bu nedenle, aşağıda ele alınan ülkelerin önce tarihsel geçmişine daha sonra da bugünkü politik yapısına yer verilmektedir.

2.5.1. Irak'ın Politik Yapısı

Basra Körfezi'nden Anadolu'ya kadar uzanan ve adına tarih içinde Mezopotamya denilen topraklar üzerinde dünyanın en eski medeniyetleri kurulmuştur. Mezopotamya tarihi, avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçişin başlangıcı olan M.Ö. 10.000'lere kadar inmektedir (Ana Britannica, 1989, C.11, s.373).

Günümüzdeki Irak, bu eski Mezopotamya toprakları üzerinde yer almaktadır. Irak'ın bu köklü tarihi, bir uygarlıklar zinciri, bilim ve fikir kaynaklarının merkezini oluşturmaktadır. Bu uygarlıkların kalıntıları günümüzde de ülkenin çeşitli bölgelerinde, adeta yok olmaya karşı koymaktadır.

Irak'ın kuzeyinde M.Ö. 3000 yıllarına ait Asur uygarlığının kalıntıları bulunmaktadır. Orta kısımlarda da Babil uygarlığının M.Ö. 2000'li yıllara ait izleri, güneyinde ise Sümerler ve Akadlar'ın M.Ö. 400'lü yıllara ait uygarlık kalıntıları yer almaktadır. Çeşitli bölgelerinde de Ortaçağ boyunca egemen olan Arap-İslam uygarlığının (636-1640) izlerine rastlanmaktadır (Dakuki, 1972, s.10).

Bu tarihten sonra Irak topraklarına birçok devlet ve krallıklar egemen olmuş, ülkede işgaller ve monarşi rejimleri yaşanmıştır. 1918'lere gelindiğinde Irak'ta İngiliz işgali ve manda rejimi görülür. Bu rejim için I. Faysal kullanılmış ve bu durum 1932'ye kadar sürmüştür. İngiliz yönetimine

tepki gösteren Irak milliyetçilerinin bağımsızlığa geçiş yolundaki baskıları sonunda İngilizler 1932'de manda rejimine son vermişlerdir. Bundan sonra Irak 3 Ekim 1932'de bağımsız bir devlet olarak Milletler Cemiyeti'ne girmiştir.

Bağımsızlıktan sonra Kral Faysal, muhalefet önderlerinden Reşit Ali Geylani'yi başbakanlığa getirdi. 1933'te Musul'daki ayaklanmaları sert bir şekilde bastıran Reşit Ali hükümeti çok geçmeden yerini daha ılımlı bir hükümete bıraktı. Faysal'ın ölümünden sonra başa genç ve deneyimsiz Gazi geçti. Bu yıllarda siyasi çekişmeler giderek şiddetlendi. Buna karşın Kral Gazi'nin döneminde bazı önemli gelişmeler de oldu. Kuttü'l-Amare sulama projesi, Kerkük petrollerini Akdeniz'e bağlayan boru hattı bu dönemde (1935) yapıldı. Aynı yıl İngilizlerin denetimindeki demiryolları satın alındı. Bayındırlık, dış ticaret ve eğitim alanlarında da önemli gelişmeler sağlanan bu dönemde ayrıca İran ve Afganistan'ın da yer aldığı Sadabat Paktı (1937) imzalandı. Bu arada Suudi Arabistan ve Yemen'le imzalanan saldırmazlık anlaşmaları Arap dünyası ile işbirliğini arttırdı.

Kral Gazi'nin II. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce ölmesi üzerine yerine dört yaşındaki oğlu II. Faysal geçti. Yeni kralın amcası Emir Abdullah vekil olarak yönetimi fiilen ele aldı. Savaş patlak verdiğinde Irak başbakanı Nuri Said idi. Nuri Said, Irak'ın II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kaldığını bildirdi. Buna karşın Almanya ile diplomatik ilişkiyi kesti. Daha sonra başbakanlığa geçen Reşit Ali ise İngilizlere karşı bir tavır almak istedi. İngilizler'in zorlaması ile bu mümkün olmadı. Bu sırada ülkeden kaçmış olan Emir Abdullah ve Nuri Said geri dönerek İngilizlere yakın yeni bir hükümet kurdular.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Irak'ta yeni siyasi partilerin kurulmasına izin verilince Nuri Said ve Emir Abdullah'ın durumları sarsılmaya başladı. Mart 1947'de ülkenin ilk Şii başbakanı Salih Cebr başkanlığında yeni bir

hükümet kuruldu. Salih Cebr Ocak 1948'de İngilizler'le 20 yıllık yeni bir anlaşma daha imzaladı. Bu durum halkın tepkisine neden oldu ve hükümetin istifasına yol açtı. 1952'de gösteri ve ayaklanmaların önü alınamayınca sıkıyönetim ilan edildi. Bir yıl sonra sivil yönetime geçilmesine karşın siyasi gerginlikler giderilemedi. Bu arada Kral II. Faysal yönetimi resmen üstlendi. Emir Abdullah ise Veliht olarak güçlü konumunu korumayı başardı.

1958'de Irak monarşisinin Bağdat Paktı'nda (1955) yer alması ve Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne karşı çıkması, uluslararası platformda durumunun sarsılmasına yol açtı. General Abdülkerim Kasım'ın başı çektiği Hür Subaylar Hareketi adıyla 14 Temmuz 1958'de bir darbe gerçekleştirildi. Aralarında Kral, veliaht ve Nuri Said'in de bulunduğu önde gelen adamları öldürüldü. Bakanlar Kurulu başkanlığını, Savunma Bakanlığı ve Milli Kuvvetler komutanlığını üstlenen General Kasım, monarşinin yerine cumhuriyetin kurulduğunu ilan etti. Yasama ve yürütme yetkileri üç kişilik Egemenlik Konseyi ile Bakanlar Kurulunun elinde toplandı. Başlangıçta geniş bir desteğe dayanan Kasım'ın idaresi 1961'den sonra gelişen iç ve dış sorunlarla zayıflamaya başladı. Sonuçta Arap Sosyalist Baas Partisi'nin Irak koluyla iş birliği yapan ordudaki ayrılıkçı bir grup, Şubat 1963'te bir darbeyle yönetimi ele geçirdi ve Kasım'ı öldürdü. Perde arkasında bulunmayı tercih eden darbeciler yönetimi Baas Partisi'ne bıraktılar. Devlet başkanlığına Kasım'ın eski yardımcısı Abdüsselam Arif getirilirken yasama ve yürütme yetkileri Ulusal Devrimci Komuta Konseyi'ne (UDKK) bırakıldı. Bu arada Baas Partisi yöneticileri arasında görüş ayrılıklarından yararlanan Arif, Ordudan aldığı destekle Baasçıları dağıttı. Daha sonra Baasçılar toparlanarak orduyla iş birliği yapmaları sonucunda 17 Temmuz 1968 darbesi gerçekleşti. Darbeden sonra en üst yönetim organı olan Devrimci Komuta Konseyi (DKK) yeniden oluşturuldu. Hükümete ağırlığını koyan Baas Partisi, örgütlü yapısıyla kısa zamanda ülkedeki bütün kuruluşları ele geçirmeyi başardı. Yönetimi geniş bir tabana dayandırmak isteyen Baasçılar ülkedeki Kürt, milliyetçi ve sol eğilimli siyasi çevrelerle işbirliğine yöneldi. Bu politikanın

sonucu 1973'te İlerici Milli Cephe resmen ilan edildi. Fakat 1974'te Kürtlerle, daha sonra komünistlerle ilişkilerin bozulması sonucu yeniden tek partili, sıkı bir rejime dönüldü. Bu arada başbakanlığı ve bazı önemli görevleri 1976'da devralan Saddam Hüseyin, 1979'da da devlet başkanlığına geçti (Ana Britannica, 1989, c. 11, s. 376).

Görüldüğü gibi Irak, bugünkü bütünlüğüne ve siyasi yapısına kavuşuncaya kadar, 20. yüzyılın başlarından bu yana ayaklanma, devrim ve darbe gibi bir çok siyasi çalkantıların yaşandığı bir ülke olmuştur. Özellikle İngiltere ve Rusya'nın I. Dünya Savaşının başlarından 1955'li yıllara kadar, ülkenin siyasi dalgalanmalarında en büyük rolü oynadıkları gözlenmektedir. Diğer yandan Irak'ın siyasi tarihinde her dönem etkili olan kürtlerin sık sık ayaklanması, Irak yönetiminin bir başka sorunu olmuştur. Bu ayaklanmalar günümüzde de Irak yönetiminin Kuzey Irak'ta tam bir denetim kurmasını engellemektedir.

Irak'ın siyasi geçmişini ana hatlarıyla böylece ele aldıktan sonra, günümüzdeki yönetim yapısına da değinmek yerinde olacaktır.

Irak'ın yönetim biçimi tek meclisli (Ulusal Meclis), çok partili bir Cumhuriyet olmasına karşın, siyasi iktidara Arap Sosyalist Baas Partisi hakimdir. Uygulamada yasama ve yürütme gücü Devrim Komuta Konseyi (DKK)'nin elindedir. Aynı zamanda bölgesel komutanlık adı altında partinin en üst organını oluşturan ve çoğu asker olan dokuz üyelik DKK'nın başkanı, devlet başkanlığı, başbakanlık ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı görevlerini de üstlenmiştir. Bakanlar kurulunu DKK atadığı gibi, başbakan ve bakanlar ona karşı sorumludurlar. Anayasa uyarınca yasama yetkisini elinde bulunduran Ulusal Meclis beş yılda bir seçilen 250 üyeden oluşur (Ana Britannica, 1989 C. 11, s. 373)

Arap sosyalist Baas Partisi Irak'ın yanında Suriye'yi de yönetmektedir. Kavmiyetçi bir düşünceye dayanan Baas Partisinin eğitim

politikası ise şöyledir: Arap milletinin birliğine ve görevinin sonsuzluğuna inanan, bilimsel düşünceyi metod edinen yeni bir Arap nesli yaratmaktır. Yaratılacak bu nesil hurafeler, gelenek ve gericilik sınırlamalarından kurtularak, kapsamlı bir Arap devriminin ve insanlığın ilerlemesinin gerçekleşmesi yolunda vatandaşlarıyla dayanışma ruhuna sahip iyimser ve uğraşımçı insanlar olacaktır. Vatandaşı eski ve geleneksel sosyal adet çerçevelerinden kurtarıp, bilimsel düşünceli, geniş ufuklu, yeni sosyalist ahlaka sahip, toplumsal değerlere inanan yeni bir Arap insanı yaratabilmek için bilimsel sosyalist bir eğitim vermek gerekir (Hoca, 1990, s.15).

2.5.2. İran'ın Politik Yapısı

İran, tarih boyunca bölgedeki siyasi ve ekonomik olaylarda önemli rol oynamış bir ülkedir. Müslümanlığı kabul etmeden önce büyük bir medeniyete sahip olduğu gibi, müslümanlığı kabulü (642) ile bölgedeki etkinliği daha da artmıştır. Bunun yanında zengin petrol kaynakları, stratejik yapısı ve özellikle 1 Nisan 1979'da gerçekleşen İslam devrimi ve Irak ile uzun yıllar devam eden savaş (1980-1988) nedeni ile son yıllarda dünyanın gündeminde sürekli yer almıştır.

Eski çağlardan günümüze kadar birçok medeniyete, çeşitli işgal ve fetih hareketlerine sahne olmuş olan bugünkü İran topraklarında önce Elamlılar, Asurlular ve Medler egemen olmuşlardır. İran'ın yazılı tarihe geçişi Ahamenişler'in kurduğu Pers İmparatorluğu (M.Ö.546) ile başlar. Bunlardan başka bir çok krallık ve hanedanlığın yönetimine giren İran, Kadisiye (636-637) ve Nihavend (642) savaşlarından sonra Müslüman Arapların eline geçmiş, İranlıların Müslümanlığı tanıma süreci de böylece başlamıştır. Bu tarihten sonra Emeviler, Abbasiler, Tahiriler, Saffariler, Samaniler, Büveyhiler, selçuklular, Moğallar, Harzemşahlar, İlhanlılar, Timurlular, Türkmenler, Safeviler (1502-1736), Zend Hanedanı (1750-1779), Kaçarlar

(1779-1925) ve Pehlevi Hanedanı (1925-1979) İran'da egemenlik kurmuşlardır (Ana Britannica, 1989, C.11, s.607-613).

Pehlevi Hanedanı'nın serüveni I. Dünya Savaşı ile başlamaktadır. Bu savaş sırasında Rusya ile İngiltere, İran'ın ekonomik ve askeri işlerini ele geçirerek ülkenin her yanını işgal etmişlerdi. Ruslar ile İngilizler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar nedeni ile bir karmaşa ortamı doğmuş, orduda bir subay olan Rıza Han, bir darbe ile ordunun başına geçmiş ve 1923 yılında son Kaçar Hükümdarı Ahmedşah'ı Avrupa'ya gönderdikten sonra Milli Savunma Bakanlığı ve Başbakanlık görevlerini de üstlenmiştir. 1925 yılında topladığı bir mecliste, Kaçar egemenliğine son vererek "Rıza Şah Pehlevi" ünvanı ile kendisini Şah ilan etmiştir. Bir takım yenilik önlemleri ile ülkede birliği sağlamaya çalışan Rıza Pehlevi'nin temel amacı, geniş ve köklü reformlar yaparak ülkeyi batılılaştırmaktı. Özellikle eğitim alanında birçok yenilikler yaptı. Eğitim sistemine vatanseverlik, milliyetçilik ve batılı düşüncenin yerleşmesine önem verdi. Orduyu disipline etti. Kapitülasyonları kaldırdı (Armaoğlu, 1989, s.208-209).

Rıza Şah Pehlevi'nin II. Dünya Savaşı sırasında Almanya ile iş birliği yapması, 1941'de yeniden Sovyet ve İngiliz işgaline yol açmıştır. Bunun üzerine Rıza Şah hükümetten çekilerek yerini oğlu Şah Muhammed Rıza Pehlevi'ye bırakmıştır. 1961'de meclisi dağıtarak bütün yetkileri elinde toplayan Muhammed Rıza, toprak sahiplerinin ve din adamlarının (Mollaların) gücünü kırmak için "Ak Devrim" olarak adlandırdığı programı uygulamaya koydu (1963). Toprak sahiplerinin sanayi kuruluşlarına ortak olması karşılığında devletleştirilen arazileri topraksız köylülere dağıtıldı. Ayrıca kadına oy hakkı, okur-yazarlığı yaygınlaştırma, eğitim ve sağlık konularında yeni düzenlemelere gidildi. Ne var ki, bunlar da istenen sonucu vermemiştir. Muhammed Rıza'nın otokratik tutumu, halkı karşısına almasına neden olmuş,

başta dini gruplar olmak üzere öğrenci ve sivil birçok farklı ideolojiden insan, yönetime karşı tavır almaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak karışıklıklar günden güne artmaya başlamış, şii din adamları ve binlerce molla, halkın yönetime karşı örgütlenmesini sağlamıştır. 8 Eylül 1978'de ülkede sıkı yönetim ilan edilmiş, olaylar kanlı bir şekilde bastırılmaya çalışılmış, ancak olaylar ve gösteriler bir türlü durmamıştır. Göstermelik reform hareketlerinin de fayda vermediğini gören Muhammed Rıza 16 Ocak 1979'da ülkeyi terketmek zorunda kalmıştır. Daha önce Şah tarafından sürgüne gönderilen Humeyni faaliyetlerini Fransa'da sürdürüyordu. Şah'ın ülkeyi terketmesinden sonra 1 Şubat 1979'da Tahran'a dönen Humeyni, Şahlık rejimine kesin olarak son vermiş ve 1 Nisan 1979 yılında yapılan halk oylamasından sonra "İran İslam Cumhuriyeti" ilan edilmiştir (Armaoğlu, 1989, s.749-755).

İran'ın yönetim biçimi 15 Kasım 1979 tarihli anayasası uyarınca İslami Cumhuriyet'tir. İran'ın yönetiminde On iki İmam (Şiilik içinde büyük bir mezheptir.) in temsilcisi sayılan Velayet-i Fakih, en büyük dini önder sıfatıyla bütün yürütme ve yasama işlerinde son söz sahibidir. Ayrıca silahlı kuvvetleri denetleme, cumhurbaşkanını onaylama ve oniki üyeli Vesayet Meclisi'nin din adamlarından oluşan altı üyesini atama yetkisini de elinde bulundurur.

Vesayet Meclisi'nin fıkıh bilginlerinden seçilen diğer altı üyesi Yüksek Adalet Konseyi'nin aday gösterdiği ve İslam Danışma Meclisi'nin onayladığı kişilerden oluşur. Vesayet Meclisi'nin görevi, İslam Danışma Meclisi tarafından çıkarılan kanunların İslam ilkelerine ve anayasaya uygun olup olmadığını denetlemektir. Yasama işleriyle görevli olan İslam Danışma Meclisi'nin 270 üyesi, dört yılda bir yapılan genel seçimle iş başına gelir. Yürütme sorumluluğunu, dört yılda bir doğrudan seçilen Cumhurbaşkanı ile Başbakan paylaşır. Başbakan, Cumhurbaşkanı'nın aday göstermesi ve İslam

Danışma Meclisi'nin onayıyla iş başına gelir. Cumhurbaşkanı ve Başbakan, Yüksek Mahkemece ve İslam Danışma Meclisi'nin önerisi üzerine görevden uzaklaştırılabilir. Cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimlerine bütün yasal partilerin aday gösterebilmelerine karşın, siyasal yaşama İslami Cumhuriyetçi Parti egemendir (Ana Britannica, 1989, C. 11, s. 606).

2.3.3. Suriye'nin Politik Yapısı

Suriye'nin tarihsel geçmişi milattan önceki yıllara dayanır. Bugünkü Suriye topraklarına Fenikeliler, Asurlular, Etiler ve Persler egemen olmuşlardır. Bölge, İskender'in Persleri yenmesi üzerine Bizans'ın daha sonra da Roma'nın hakimiyetine girmiştir. Milattan sonra 635'de İslam orduları Şam'a girmiş ve bölge Arap İmparatorluğu'na dahil olmuştur. Suriye, daha sonra Emevilerin, Abbasilerin, Fatimilerin, Eyyübilerin, Haçlıların ve Memlükler'in işgaline uğramış, 1516'da Merc-i Dabık Meydan Savaşı ile Osmanlı yönetimine girmiştir.

Ülke I. Dünya savaşından sonra 1922'de Fransız mandasına girmiştir. Fransa'ya karşı bağımsızlığını 1941 yılında kazanan Suriye'de 1943 yılında Şükrü El-Kuwatlı Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Fransız Kuvvetlerinin ülkeden çekilmesi 1946'da tamamlanmıştır. Ancak, Suriye'deki karışıklıklar, aralıksız devam eden bir seri askeri darbeler ve istikrarsız siyasi yönetimlerle iç içe geçmiş bir görünüm sergilemiştir. Mart 1949'da Kuwatlı rejimini deviren Albay Hüsnü Zaim'in başlattığı askeri müdahale modelinin yerini, Albay Edip Çiçekli'nin devrilerek, 1954'de Albay Faysal El-Atasi'nin parlamenter rejime geçiş çabaları almıştır.

Daha sonra, 1958'de Mısır ile birleşen Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti adını almıştır. Bu birlikteliği, Suriyeli subayların 1961'deki askeri darbesi sona erdirmiştir. Darbeyle birlikte başlayan sağa kayış, Baasçılara

yakın subayların Mart 1963'te yönetimi ele geçirmesiyle durdu. 1963'te daha da güçlenen Baas rejimi, 1961 darbesinde yer alan Nasır yanlılarının bir süre sonra tasfiye edilmesini sağlayan 1966'daki yeni bir darbe ile kesin denetimi sağladı. Askeri darbenin başındaki Albay Salih El-Cedid yerini 1970'de Hafız Esad'a bırakmıştır (Ana Britannica, 1989, C. 20, s. 146-147).

Suriye'nin tarihsel geçmişi bağlamında, bugünkü yönetim biçimi aşağıda ele alınmaktadır.

Suriye'nin yönetim biçimi 12 Mart 1973 tarihli anayasası uyarınca çok partili cumhuriyettir. Bununla birlikte siyasal iktidar, birçok Ortadoğu ülkesinde kolları olan Baas Partisinin kesin denetimi altındadır. Arap milliyetçiliğinin özel bir yorumu olan Suriye Baasçılığı "birlik, hürriyet ve sosyalizm" sloganı ile özetlenmektedir. Suriye Baas Partisi'nin yönetim organları Ulusal Komutanlık, Bölgesel Komutanlık ve Halk Konseyi'dir. Diğer siyasal partilerin çok küçük bir oranla temsil edildiği 195 üyeli Halk Konseyi aynı zamanda yasama organı işlevini görür. Konsey üyeleri dört yılda bir doğrudan halk tarafından seçilir. Yürütmenin başında, Suriye Baas Partisi genel sekreterliği, Ulusal İlerici Cephe Başkanlığı ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı görevlerini de elinde tutan devlet başkanı bulunur. Devlet başkanı yedi yıllık bir dönem için doğrudan halk tarafından seçilir. Devlet başkanına hükümet işlerinde, kendisinin atadığı başbakan ile bir bakanlar kurulu yardım eder (Ana Britannica, 1989, C. 20, s. 145).

Irak, İran ve Suriye'nin yönetim şekilleri "Cumhuriyet" olmasına karşın, üç ülkede de tek parti hakimiyeti bulunmaktadır. Tek parti hakimiyeti genellikle az gelişmiş ülkelere özgü siyasal bir sorundur. Bu çerçevede az gelişmiş ülkelerin siyasal yapıları şöyle tanımlanmaktadır (Kocaoğlu, 1993, s.389):

“Azgelişmiş ülkelerin siyasal rejimleri çeşitli olup, çoğunda demokrasi ve demokrasi geleneği yoktur. Tek parti veya tek kişi yönetimi hakimdir. Siyasal hayatta genellikle kargaşa hakimdir. Bu kargaşa ekonomik ve sosyal olmak üzere hayatın bütün alanlarına sirayet etmektedir.”

Görüldüğü gibi her üç ülke de az gelişmiş ülkelerin tipik yönetim şekillerini yansıtmaktadır.

2.6. Ekonomik Durum

Çağımızda kalkınmış, gelişmiş ya da geri kalmış ülke tanımlamaları genellikle o ülkenin ekonomik göstergelerine bakılarak yapılmaktadır. Uluslararası değerlendirmelerde ekonomik göstergenin temel ölçütü, ağırlıklı şekilde, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) olarak alınmaktadır. Bilindiği gibi GSMH, bir ülkedeki çalışabilen aktif nüfusun belirli bir dönemde ürettiği mal ve hizmetlerin toplam değeridir. GSMH'dan kişi başına düşen pay, o ülke insanların yaşam standartlarını ortaya koymaktadır.

Geri kalmışlığın en önemli nedeni üretimdeki düşüklüktür. Başka bir deyişle kalkınma ekonomik etkinliklerdeki verimle ilişkilidir. Verimsiz çalışma mesleklerde uzmanlaşma eksikliği, ekonomik değişme bilincinden uzak olma, bilgilenmedeki yavaşlık, fiziki sermayeyi kullanmadaki beceriksizlik gibi faktörlerin kalkınmanın frenleyicileri olduğunu kavrayan toplumlar, insana ve onun yükseltilmesi yolu olan eğitime daha büyük önem vermektedirler. Bilgi yetersizliği, eğitim eksikliği geri kalmışlığın en belirgin nedenlerinden biridir (Kaptan, 1984, s.17).

Uluslararası yayınlar incelendiğinde kalkınmışlık ölçütü olarak sadece GSMH'nin alınmadığını görüyoruz. Bunun yanında okur-yazarlık oranları, ömür uzunluğu, bilimsel ve teknik araştırma, konut, alınan besin, haberleşme, gazete okuma, kişi başına düşen elektrik harcaması, tüketilen

kağıt miktarı v.b. değişkenlerin de kalkınmışlık ölçütü olarak kullanıldığı görülmektedir.

Aşağıda Irak, İran ve Suriye'nin kendilerine özgü ekonomik durumları ele alınmaktadır.

2.6.1 Irak'ın Ekonomik Durumu

Irak ekonomisi büyük oranda petrole dayanmaktadır. Petrolün yanı sıra ağır sanayi, bankacılık, finans, ulaşım ve iletişim hizmetleri devletin yönetimindedir. Devlet beş yıllık planlar aracılığı ile ekonomiye yön verir. Petrol üretimi ve ihracatından elde edilen gelir, büyük ölçüde tarımın modernleştirilmesi ve sanayiye dönük geniş çaplı yatırımlara aktarılmaktadır. Irak'ın en önemli tarım ürünü hurmadır (Ana Britannica, 1989 C. 11, s. 373).

Irak'ın 1990 verilerine göre Gayri safi Milli Hasılası 73 Milyar ABD dolarıdır. Kişi başına düşen milli gelir ise 4.110 ABD doları olmaktadır. Bununla birlikte 1980'de patlak veren İran-İrak savaşı petrol üretimini önemli ölçüde düşürmüş ve ekonomik büyümeyi etkilemiştir. Bütçe gelirlerinin % 88'e varan bölümünü petrol, madencilik ve kamu hizmetlerinden sağlanan kazançlar oluşturmaktadır. Diğer önemli bütçe kaynakları satış ve gelir vergileridir. Bütçe harcamaları içinde en büyük payı ekonomik hizmetler (%45) savunma (%24) ve yerel yönetim (% 8) almaktadır. Bu kalemleri iç güvenlik, sağlık ve eğitim izlemektedir. GSMH'dan eğitime ayrılan pay % 3,2 oranındadır (Ana Britannica, 1993, s. 629).

2.6.2 İran'ın Ekonomik Durumu

İran'da büyük ölçüde petrol üretimine dayanan ve İslami kurallara göre yürütülmeye çalışılan, merkeziyetçi bir ekonomik sistem yürürlüktedir. Daha önce (1949) başlatılan planlı ekonomik kalkınma, İslam Devrimi ile

kesintiye uğramıştır. Ekonomik bağımsızlığı sağlamak amacıyla seçilmiş bazı sanayi kollarında ve tarımda girişilen önemli yatırımlar, Irak'la başlayan savaş nedeniyle beklenen sonucu vermemiştir. Ayrıca sigorta şirketlerini, bankaları, dış ticareti ve başlıca sanayi kollarını devlet tekeline alan yönetim, 1980'lerde % 30'a varan işsizlik ve bütçe açıklarıyla karşılaşmıştır (Ana Britannica, 1989, C. 11, s.605).

Yüksek petrol gelirlerine karşın iran, günümüzde, tipik bir tarım ülkesidir. Toplam işgücünün üçte birinden fazlası tarım sektöründe çalışmaktadır. Başlıca sanayi ürünleri ise dokuma, geleneksel bir ihraç ürünü olan halı, işlenmiş gıda, otomobil, elektrikli aletler, demir-çelik, çimento, sanayi makinaları ve deri eşyadır (Ana Britannica, 1989, C. 11, s. 606).

İran'ın Gayri Safi Mill Hasılası (GSMH) 1990 yılı verilerine göre 139.120 milyar ABD doları, kişi başına düşen milli gelir ise 2.450 ABD doları olmaktadır. Bütçeden eğitime ayrılan pay % 8.8 oranındadır (Ana Britannica, 1993 s. 630).

2.6.3. Suriye'nin Ekonomik Durumu

Suriye'de büyük oranda tarım, imalat ve hizmet sektörlerine dayanan karma bir ekonomik sistem yürürlükte dir. Ekonominin kilit dallarının çoğu devletin elindedir. Kamu sektörü ağırlıklı olan sanayi faaliyetleri gıda, tekstil, çimento, şeker, kimyasal maddeler, dayanıklı tüketim maddeleri, elektrik ve petrol şeklinde özetlenebilir. Ülkenin en önemli yeraltı zenginliği petrol ve fosfattır (Ana Britannica, 1989, C. 20, s. 144).

Suriye'nin 1990 yılı verilerine göre GSMH'sı 12.404 milyar ABD doları, kişi başına düşen milli gelir ise 1.020 ABD dolarıdır. 1992 bütçesinden, eğitim harcamalarına % 12,2 oranında bir pay ayrılmıştır (Ana Britannica, 1993, s. 727).

Görüldüğü gibi, Irak, İran ve Suriye'nin ekonomileri büyük ölçüde petrol ve tarıma dayanmaktadır.

Bilindiği gibi ekonomileri büyük ölçüde petrole dayanan ülkeler birleşerek, kısa adıyla OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) yani "Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı"nı kurmuşlardır. OPEC bilinen Dünya Petrol rezervinin yaklaşık üçte ikisini elinde bulunduran ve petrol ihraç eden 13 ülkenin oluşturduğu, bir konfederasyondur. 9-14 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta toplanan bir konferans sonucunda resmen kurulmuştur. Kurucu üyeleri Suudi Arabistan, Irak, İran, Kuveyt ve Venezuela'dır. Bu kuruluşa sonradan Katar (1961), Libya (1962), Endonezya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvador (1973) ve Gabon (1975) katılmışlardır. Kurucu üyelerin, yeni üyelerin kuruluşa kabul edilmesinde sahip oldukları veto hakkından başka ayrıcalıkları yoktur. Petrol ihracatçısı olan ve petrol konusunda çıkarları OPEC ülkeleri ile aynı doğrultuda olan ülkeler kuruluşa katılabilirler. Suriye, Trinidad, Tobago ve Kongo'nun üyelik için yaptıkları başvuru kabul edilmemiştir. OPEC, bağımsız petrol üreten ülkeler arasında işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Atalay, 1991, s.332).

Çağımızın en önemli enerji ve ham madde kaynağı petroldür. Başka bir anlatımla günümüz dünyası petrol üzerinde dönmektedir. Petrol ürünlerinde meydana gelen fiyat dalgalanmaları, dünya borsalarını alt-üst etmekte, özellikle petrolde meydana gelen fiyat artışları enflasyonu artırmakta, döviz darlığı çeken, ödemeler dengesi iyi olmayan ülkelerin ekonomileri önemli ölçüde sarsılmaktadır. Petrolün temel enerji ve hammadde kaynağı olmasından dolayı, dünyanın gözü petrol yatakları olan ve petrol üreten ülkelere çevrilmiş durumdadır. Bilindiği gibi bunun en tipik örneğini, 2 Ağustos 1990'da Irak'ın, yaklaşık 100 milyar varil petrol rezervine sahip

olduğu sanılan Kuveyt'i işgal ve kendi topraklarına katma kararını bildirmesi ile Birleşmiş Milletlere bağlı tüm ülkelerin Kuveyt'i işgalden kurtarma çabaları ve 17 Ocak 1991'de başlayan Körfez Savaşı vermektedir. Őimdiye kadar BM. tarihinde görülmeyen, bütün ülkelerin oybirliği ile aldığı bu kararın, bir devlet olarak Kuveyt'in bağımsızlığını geri vermekten daha çok, hem Kuveyt'in petrolüne hem de genel olarak petrole olan bağımlılık gelmektedir.

Irak, İnan ve Suriye'nin yukarıda belirtilen birtakım coğrafı ve toplumsal özelliklerine ilişkin veriler çizelge-1'de zet olarak karşılaştırılmaktadır.

ÇİZELGE - I
İRAK, İRAN VE SURİYE’NİN COĞRAFİ VE TOPLUMSAL
ÖZELLİKLERİ

ÜLKELER ÖZELLİKLER	İRAK	İRAN	SURİYE
Yüzölçümü (km)	438.317	1.643.958	185.180
Resmi Adı	Irak Cumhuriyeti	İran İslam Cumhuriyeti	Suriye Arap Cumhuriyeti
Resmi Dil	Arapça	Farsça	Arapça
Resmi Din	İslam	İslam	Yok
Nüfus (1992)	18.838.000	59.570.000	12.958.000
Doğum Oranı (binde)	46 (1991)	44 (1991)	42.5 (1990)
Ölüm Oranı (binde)	7.0 (1991)	9.0 (1991)	5.7 (1990)
Nüfus Artış Hızı (binde)	39 (1991)	35 (1991)	36.8 (1990)
Nüfus Yoğunluğu (1992)	43.3/km	36.4/km	69.9/km
GSMH (1990) (Milyar Dolar)	73	139.120	12.404
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (bin dolar)	4.110	2.450	1.020
Okur-yazar Oranı (%) (15 yaş ve üzeri (1990))	59.7	54	64.5

Kaynak: Ana Britannica, Ana Yıllık 1993, s.629-727.

3. ALANLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, karşılaştırmalı eğitim alanında yapılmış yayınların Türkiye’de tanınmasını sağlayan ve değişik ülkelerin eğitim sistemleri ile öğretim kademelerini farklı ülkelerin öğretim kademeleri ve eğitim sistemleriyle karşılaştırmalı olarak inceleyen araştırma ve yayınlar yer almaktadır. Bunun için Milli Kütüphane kayıtları taranmış, YÖK Dökümantasyon Merkezine konuyla ilgili kaynak taraması yaptırılmış, ayrıca TÜBİTAK’ın Enformatik Hizmetler Müdürlüğüne ERIC programı taraması yaptırılmıştır.

Aşağıda alanla ilgili olarak Türkiye’de ve yurtdışında yapılmış olan bazı araştırmalar kronolojik süreç dikkate alınarak verilmiştir.

Variş, Lauwerys ve Nef’in birlikte hazırladıkları “Mukayeseli Eğitim” adlı eser Türkiye’de Karşılaştırmalı Eğitim alanında ilk çalışma ve kaynak kitap olma özelliğini taşımaktadır. Bu çalışmada karşılaştırmalı eğitimin amaçları, ilkeleri, yöntemleri ve sorunları bilimsel bir yaklaşımla ortaya konulmaktadır. Ayrıca Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği ile Danimarka ve İsveç öğretim kurumlarının örnek olarak incelendiği kitapta, adı geçen ülkelerde kullanılan eğitim terimleri de açıklanmaktadır (Variş, Lauwerys, Nef, 1979).

Kerimzade, Türkiye ve İran’da uygulanmakta olan Klasik Lise programlarını karşılaştırmak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmada iki ülkenin klasik lise programları amaç, içerik, süreç boyutlarıyla değerlendirilmekte, benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaktadır (Kerimzade, 1979).

Kerimzade bir başka araştırmasında, İran’da öğretmen yetiştirme programlarını değerlendirmiştir. Anket uygulamasına dayalı olarak yapılan

araştırmada, İnan'da öğretmen yetiştirme konusu, programın amaçları, içeriği, öğretim süreçleri ve değerlendirme boyutlarıyla irdelenmekte, sonuca dayalı olarak çeşitli öneriler getirilmektedir (Kerimzade, 1982).

Türkoğlu, Fransa, İsv ve Romanya eğitim sistemlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen araştırmasında, farklı siyasal sistemlerdeki bu üç ülkenin eğitim politikalarını ve programlarını birlikte ele alarak karşılaştırmakta, okul sistemlerini öğretim kademelerine göre amaç, yapı, içerik ve süreç boyutlarıyla analiz etmektedir (Türkoğlu, 1983).

Aytaç, "Avrupa okul sistemlerinin demokratlaştırılması" konusunda yaptığı araştırmasında İngiltere, İsv, Fransa ve Federal Almanya'da İkinci Dünya Savaşından bu yana çeşitli okul reformları yoluyla okul kuruluş sistemlerinin demokratlaştırılması eğilimini ve bu eğilimin her lkeadaki gelişme seyrini, ana problematiğini ve meydana çıkan yeni okul kuruluş modellerini ortaya koymaktadır (Aytaç, 1985).

Turan, "Federal Almanya ve Türk eğitim sistemlerinin karşılaştırılması ve Federal Almanya'dan dönen Türk öğrencilerinin ilköğretim okullarına geçişleri" konulu araştırmasında, bu iki ülkeyi ilgilendiren işçi çocuklarının Türk eğitim sistemi ile Federal Almanya eğitim sistemlerindeki konumu ve denklik sorununu ele almakta ve bir çözüm getirmeyi amaçlamaktadır (Turan, 1989).

Saracaloğlu, "Türk ve Japon öğretmen yetiştirme sistemlerinin karşılaştırılması" konulu araştırmasında, bu iki ülkenin eğitim sistemlerini ana hatlarıyla ele aldıktan sonra, öğretmen yetiştirme sistemini, hizmet öncesi öğretmen yetiştirme, öğrenci seçimi, öğretmen istihdamı, öğretmenlerin hizmetiçi eğitimleri, öğretmenlerin statüleri ve öğretmen meslek kuruluşları açılarından iki lkeadaki benzer ve ayrılan yanları ortaya koymakta ve Türkiye'deki öğretmen yetiştirme uygulamalarına ilişkin öneriler

getirmektedir (Saracaloğlu, 1990).

Gürkan, “Okulöncesi Eğitimde Kıyaslamalı Bir İnceleme” konulu araştırmasında, Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk’daki okulöncesi öğretim kurumlarını karşılaştırmıştır. Adı geçen ülkelerdeki okulöncesi eğitim hizmetleri ana hatlarıyla ele alınmış ve Türkiye ‘deki uygulamalarla karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayanarak, özellikle Türkiye’deki okul öncesi öğretim kurumlarının yaygınlaştırılması ve geliştirilmesine yönelik olabilecek öneriler de getirilmektedir (Gürkan, 1991).

Al-Rawaf ve Simmons, 1960’tan bu yana, Suudi Arabistan’da kadınların resmi eğitimlerinin gelişimini incelemişlerdir. Bu çalışmada ilk ve ortaokullarda kızların ders programları, kızlara karşı olan muhafazakar tutumun etkileri ve iş alanında bayanların azlığına karşın, eğitimin ileri kademelerindeki bayan sayısının artışı değerlendirilmektedir (Al-Rawaf, Simmons, 1991).

Tight, İngiltere’de part-time yükseköğretimi kendi içinde karşılaştıran bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada part-time yükseköğretimin tanımı, bütün olarak yükseköğretimle ilişkisi ve etkinlik alanı ele alınmaktadır. İngiltere’de geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki part-time yükseköğretim konusunda rehber niteliği taşıyan çalışmada, bu programlara katılan öğrenci ve enstitüler de tanımlanmaktadır. Ayrıca İngiltere’de part-time yükseköğretimi geliştirmekte olan ülkelerdekiyle karşılaştıran Tight, part-time ve full-time yükseköğretimi de karşılaştırmakta ve gelecekteki part-time yükseköğretim için alternatif modeller önermektedir (Tight, 1991).

Yılmaz, Suriye eğitim sistemi konulu çalışmasında, ülkenin eğitim sistemini amaç, yapı ve süreç boyutları ile incelemiştir. Makale niteliğindeki bu çalışmada Suriye eğitim sistemi ile Türkiye eğitim sistemi söz konusu

boyutlar açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır (Yılmaz, 1991).

Güvenç, bazı ülkelerdeki yükseköğretime geçiş sistemini araştırmıştır. Bu araştırmada Güney Kore, Hollanda, Avusturya, Belo Rusya (SSC), Mısır, Meksika, İspanya ve Yunanistan'da ortaöğretim kurumlarından sonra yükseköğretime geçiş koşullarını incelemiştir. Güvenç, incelediği ülkelerdeki yükseköğretime geçiş koşullarına ilişkin bulguları ışığında Türkiye'deki ÖSYS için öneriler de getirmektedir (Güvenç, 1992).

Poppleton, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Singapur ve Batı Almanya olmak üzere uluslararası beş ülkedeki devlet liselerinde görev yapan öğretmenlerin çalışma anlayışlarındaki benzerlik ve farklılıkları araştırmıştır. 1986 ile 1988 yılları arasında kapsayan araştırmada, ülkenin özel faktörleri ve sınıf kültürünün evrensel öğelerinin, öğretmenin iş doyumunu (job satisfaction) artırdığı savına yer veren Poppleton, buna karşın öğretmenlerin çoğunun, kendilerini statü ve güç olarak iyi görmediklerini ileri sürmektedir (Poppleton, 1992).

Demirel, Karşılaştırmalı Eğitim adlı çalışmasında, karşılaştırmalı eğitim ve gelişimine ilişkin bir özet bilgi sunduktan sonra çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini yönetim biçimlerine göre:

a. Merkezi Yönetim Odaklı Eğitim Sistemleri: Türkiye, Fransa ve Bağımsız Devletler Topluluğu eğitim sistemleri,

b. Yerel Yönetim Odaklı Eğitim Sistemleri: İngiltere, ABD ve Almanya eğitim sistemleri,

c. Hem Merkezi Hem Yerel Yönetim Odaklı Eğitim Sistemleri: Japon, Norveç ve Finlandiya eğitim sistemleri olarak üç ana başlık altında incelemektedir (Demirel, 1994).

Ültanır, Alman, Avusturya ve Türk eğitim sistemlerini karşılaştırmalı

olarak incelemiştir. “Türk eğitim politikasının yönlendirilmesi için perspektif geliştirmeye dönük bir karşılaştırmalı eğitim araştırması“ olduğu vurgulanan incelemede Alman, Avusturya ve Türk Eğitim sistemlerinin ortaçağdan 1960'lara kadar uzanan tarihsel bir analizine yer verilmekte ve bu üç ülkenin bugünkü eğitim sistemlerinin, öğretim kademelerine göre genel özellikleri ele alınmaktadır. Ayrıca bu ülkeler arasında, eğitim sistemlerine etki eden sosyo-politik ve ekonomik ilişkilere de yer verilen araştırmanın sonucunda, her üç ülkenin öğretim kademelerine yönelik önerilerde bulunmaktadır (Ültanır, 1994).

Yang ve Wang, “Çin’de özel eğitim” konulu, makale niteliğindeki incelemelerinde, Çin’deki özel eğitimin gelişimini tarihsel süreç içinde, eleştirel bir yaklaşımla ele almaktadırlar. İnceleme, ilkçağlardan 1800'lere, 1800'lü yıllardan 1900'lere, 1949'dan 1965'e, 1966'dan 1976'ya kadar olan Çin’deki özel eğitimin tarihsel gelişimini kapsamaktadır. Bu incelemede ayrıca, günümüzde Çin’deki özel eğitim, başlıca başarıları, düzenleme ve kanunları içinde tartışılmakta, aynı zamanda başlıca problemleri ve gelecekteki görünümüne yer verilmektedir (Yang, Wang, 1994).

Walstad ve Watts, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerde liselerdeki ekonomi eğitimini karşılaştırmaktadırlar. Ekonomi eğitiminin temel hedefi, öğrencilerin çevrelerindeki ekonomi dünyasını anlamalarına, kişisel ve toplumsal boyutta doğru kararlar almalarına yardımcı olmaktır yargısına yer verilen araştırmada Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Almanya, Avusturya, Avustralya ve İngiltere’de ekonomi eğitimine ilişkin öğrenci başarıları karşılaştırılmaktadır (Walstad, Watts, 1994).

Görüldüğü gibi yukarıda ele alınan araştırmalar, karşılaştırmalı eğitim alanında yapılan bilimsel araştırmaların henüz yeni olduğu, Ortadoğu ülkelerinin eğitim sistemlerine ilişkin araştırmaların yetersiz ve sınırlı kaldığı,

Türkiye'ye komşu ülkelerin eğitim sistemlerini irdeleyen ve karşılaştıran çalışmaların yok denecek kadar az olduğu izlenimlerini vermektedir. Bununla birlikte araştırmacı, yukarıda yer alan araştırmaların, bu alanın iyi bir örneklemini yansıttığı iddiasında değildir

4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ülkemizde, başta Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere pek çok batılı ülkenin eğitim sistemleri ile ilgili çalışmalar bulunmakla beraber, Ortadoğu ülkeleri ve Arap dünyası içinde yer alan ülkelerin eğitim sistemlerini tanıtıcı çalışmaların yeterli düzeyde ve sayıda olmadığı söylenebilir. Özellikle hem ülkemize komşu ülkelerin hem de Arap dünyası içinde yer alan ülkelerin eğitim sistemlerini tanıtıcı ve eğitim sistemlerinin işleyişi konularında yapılacak bir çalışmanın karşılaştırmalı eğitim alanına katkı getireceği beklentisinin yanında okuyucuya bilgi vermek açısından da yararlı olacağı düşünülmüştür.

Komşu ülkeler olarak tanımlanan Irak, İran ve Suriye'nin eğitim sistemlerine etki eden faktörlerin irdelenmesi ve öğretim kademelerinin yapısı bu ülkelerde yetiştirilmek istenen insan tipinin özelliklerinin ortaya konulması ve bireylere kazandırılmak istenen davranışların belirlenmesi açısından önemli olduğu düşünülerek incelemeye değer görülmüştür.

Karşılaştırmalı eğitim alanında yapılan bu araştırma sonucunda elde edilen bilgilerin, bu ülkelere ülkemize öğrenim görmek amacıyla gelen yabancı uyruklu gençlerin eğitim sistemimize uyumu, Milli Eğitim Bakanlığının denklik işlemlerinde karşılaştığı sorunların çözümü için söz konusu ülkelerin eğitim politikaları saptanarak Türk Milli Eğitim politikası ile karşılaştırılabilmesi ve bu ülkelere Türkiye'ye gelen öğrencilerin değişik öğretim kademelerindeki denklik sorununa bir ölçüde yardımcı olacağı düşünülmüştür.

BÖLÜM II

METODOLOJİ

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırmanın amacı, sınırlılıklar, verilerin toplanması ve veri toplamada kullanılan araç, bilginin işlenmesi ve tanımlar alt bölümlerine yer verilmektedir.

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada Irak, İran ve Suriye eğitim sistemleri birbirleri ile karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Karşılaştırmalı araştırmalarda yatay ve dikey yaklaşım olmak üzere iki çeşit yaklaşım bulunmaktadır. Yatay yaklaşımda sistemlerin ayrı ayrı ve birlikte tüm öğelerinin incelenmesi öngörülmektedir. Dikey yaklaşımda ise, eğitim sistemleri, tarihsel analiz yöntemi ile ele alınmaktadır.

Bu araştırmada yatay ve dikey yaklaşımların birlikte kullanılması uygun görülmüştür.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın temel amacı, Irak, İran ve Suriye eğitim sistemlerini karşılaştırmalı olarak incelemek ve adı geçen ülkelerin eğitim sistemleri ile ilgili sentezler getirmektir.

Temel amaca bağlı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- a. İncelenen ülkelerin eğitim sistemlerine etki eden faktörler nelerdir?
- b. İncelenen ülkelerin eğitim amaç ve ilkeleri ile yasal dayanakları nelerdir?
- c. İncelenen ülkelerde öğretim kademelerinin yapısı nasıldır?

d. İncelenen ülkelerde eğitim uygulamalarında karşılaşılan sorunlar nelerdir?

3. SINIRLILIKLAR

Araştırma aşağıdaki boyutlarla sınırlı bulunmaktadır.

a. Araştırma, Irak, İran ve Suriye eğitim sistemlerine etki eden faktörler, sistemlerin amaçları, ilkeleri, yasal dayanakları ve okul sistemlerinin öğretim kademelerine göre yapılarının karşılaştırılması ile,

b. Irak, İran ve Suriye'nin örgün eğitim sistemleri ile,

c. Sözü edilen üç ülkeye ilişkin basılı kaynak ve materyallerle sınırlıdır.

4. VERİLERİN TOPLANMASI VE VERİ TOPLAMADA KULLANILAN ARAÇ

Irak, İran ve Suriye'nin eğitim sistemlerine ilişkin veri toplamak amacıyla, öncelikle uluslararası kuruluşların eğitimle ilgili olarak yayınladıkları dökümanlar olanaklar ölçüsünde taranıp incelenmiştir. Ayrıca konuyla ilgili olarak yayınlanmış Türkçe tez, rapor vb. dökümanlardan da geniş ölçüde yararlanılmıştır.

Adı geçen ülkelerin Büyükelçiliklerinden sağlanabilen dökümanların incelenmesinden de araştırmaya yararlı olabilecek veriler sağlanmıştır.

Ayrıca, söz konusu ülkelerin Büyükelçiliklerindeki, eğitimle ilgili yetkili kişilerin bilgi ve görüşlerini almak amacıyla Ek-V'de verilen "Görüşmeli Anket Formu" hazırlanmıştır. Bu anketi uygulamak için ilgili ülkelerin Büyükelçiliklerine başvurulmuştur.

Bu ülkelerden Irak Büyükelçiliği, önce, eğitimle ilgili yetkili kişilerinin olmadığını ileri sürerek görüşmeyi kabul etmemiştir. Araştırmacının

sonraki girişimleriyle, Irak Kültür Ateşesi sayın Raad Fuad Tevfik ile 13.05.1996 tarihinde, ankette yer alan sorular çerçevesinde bir görüşme gerçekleştirilmiş ve konuyla ilgili bilgiler elde edilmiştir.

İran Büyükelçiliği ise, zamanlarının olmadığı savından hareketle görüşmeyi kabul etmemiş, ancak, anket formunu alıp kendileri için uygun bir zamanda cevaplandırarak verebileceklerini söylemişlerdir. Bir süre sonra “Öğrenci İşleri Bölümü” imzası ile İran Büyükelçiliğinden beklenen cevap gelmiştir (EK-VI). Bu yazı da İran eğitim sisteminin değerlendirilmesinde faydalı olmuştur.

Suriye Büyükelçiliği ise, önce görüşmeyi kabul etmemiştir. Ancak araştırmacının daha sonraki girişimleri ile Suriye Arap Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Kültür Ateşesi sayın Bişir Şaar ile 08 Temmuz 1996 tarihinde bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme sonucunda Suriye eğitim sistemine ilişkin bilgiler elde edilmiştir.

Ayrıca, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde uygulanan eğitim programlarının içerik ve değerlendirme boyutlarına ilişkin olarak, hem görüşmelerden hem de incelenen dökümanlardan, araştırma için gerekli olan bilgilere ulaşılamamıştır.

5. VERİLERİN İŞLENMESİ

Bilindiği gibi ülkelerin kendilerine özgü eğitim sistemleri ve bu eğitim sistemlerinin yapı ve işleyişini belirleyen kimi faktörler bulunmaktadır. Ülkelerin eğitim sistemlerine etki eden söz konusu faktörler, dökümanlardan elde edilen nitel ve nicel veriler ışığında, Irak, İran ve Suriye'nin kendilerine özgü durumları açısından ayrı ayrı kapsamlı olarak değerlendirilmiş, adı geçen üç ülkenin eğitim sistemlerinin konumlarını belirleyen bu değerlendirme sonuçlarına problem bölümünde geniş olarak yer verilmiştir.

Irak, İnan ve Suriye'nin eğitim sistemlerini oluşturan yasal dayanaklar, oğretim kurum ve kademeleri ile bunların işleyişine ilişkin bulgular, şekil, grafik ve çizelgelerle de sistemleştirilerek "Bulgular Ve Yorum" bölümünde geniş olarak ele alınmıştır.

6. TANIMLAR

Eğitim Sistemi: Bu araştırmada eğitim sistemi; Irak, İnan ve Suriye'de, örgütlenmiş, birbirine dayalı kademeleri olan, Millî Eğitimlerinin amaçlarını gerçekleştirmek üzere içe koşulan, okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarından oluşan bir yapı olarak düşünülmektedir.

Karşılaştırmalı İnceleme: Irak, İnan ve Suriye eğitim sistemlerindeki benzer öğelerin birbirlerine göre durumlarını tanımlayarak bir değer yargısına varma işidir.

Okur yazarlık: Araştırma kapsamında okur yazarlık, en az ilk ğretim düzeyinde belirli bir süre öğrenim görmüş olmayı içermektedir.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, Irak, İran ve Suriye eğitim sistemlerinin evrimi, amaçları, yasal dayanak ve temel ilkeleri, öğretim kademeleri, öğretmen yetiştirme, hizmetiçi eğitim, eğitim sisteminin finansmanı ve yönetimi ile ilgili bulgu ve yorumlara yer verilmektedir.

1. EĞİTİM SİSTEMLERİNİN EVRİMİ

1. 1. Irak Eğitim Sisteminin Evrimi

Eğitimin sistemli ve planlı olarak ele alınışının, yazının bulunması ile başladığı kabul edilirse, tarihte yazıyı ilk bulan ve kullananların Sümerler olduğu bilinmektedir. Sümerler ise, önceleri Mezopotamya olarak bilinen ve günümüzde Irak toprakları üzerinde yer alan bölgede yaşamışlardır.

Sümerler'in yaşadıkları bölgelerde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ilk dökümanlar arasında, M. Ö. 300'lere ait olduğu sanılan, toplum eğitimi konusunda yazılmış birtakım tabletler bulunmuştur. Bu tabletlerin onbinlerle ifade ediliyor olması, M. Ö. III. yüzyılın ortalarında Sümer'in her tarafında birçok okul açılıp, yazı yazma öğretilmeye başlandığı düşüncesine götürmektedir. Ayrıca, Sümer okullarının başlıca amacının, ülkenin özellikle saray ve mabetlere yönelik ekonomik ve yönetsel gereksinimleri karşılayacak yazıcıların (kâtip) yetiştirilmesi olduğu da ileri sürülmektedir. Bu okullar zamanla gelişmiş ve eğitim programı ise teoloji, botanik, zooloji, coğrafya, matematik ve gramer gibi çeşitli bilim dallarını içine almıştır (Dakuki, 1972, s. 51).

Sümerler'den başka, Irak'ın politik yapısı içinde ele alınan daha birçok devlet kendi normlarına uygun olarak birtakım eğitim sistemleri geliştirmişlerdir.

Ondokuzuncu yüzyılda batı etkisi başlayana kadar Irak ve Ortadoğudaki eğitim, islâmi gelenekler ve klasik öğrenme yöntemleri ile yürütülmekteydi. İlkokulların müfredatı Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve ezberlemeye öncelik veriyordu. İkinci sırada ise okuma ve yazmaya önem veriliyordu. Küçük bir azınlığın yararlanabildiği yüksek eğitim islam dinini ve Klasik Arap dilinde masterliği kapsıyordu. Hıristiyan ve Yahudi azınlıklar kendi okullarını kurarak dinsel bir eğitim veriyorlardı (Al-Rubaiy, Al-Zubaidy, 1990, s. 53).

Irak eğitim sistemi, 1917'ler den resmen bağımsızlığını kazanma tarihi olan 1932'ye kadar İngilizler tarafından oluşturulmuş ve yürütülmüştür. Bilindiği gibi, Osmanlı Devletinin doğusundaki üç kenti (vilayet) olan Basra, Musul ve Bağdat 1918 yılında İngilizler tarafından işgal edilmişti. 1920'lerde İngiliz mandası olarak Irak adını alan bu üç kentin kapsadığı bölge Osmanlı Devleti'nin etnik ve dinsel açıdan en fazla çeşitlilik gösteren bölgesi idi. İngilizler, eğitimde, bu dinsel ve etnik çeşitliliğin doğuracağı sorunları aşmak için 1920'de laik okul sistemini geliştirerek, eğitim sisteminin başına da eski Osmanlı eğitim görevlisi Sati El-Hüsri'yi getirmişlerdir. Ancak asıl otorite İngiliz temsilcilerinin elinde bulunmaktaydı (Köni, 1996, s. 128).

Ülkede 1940'da bir eğitim hareketi (Education Act) başlatılarak eğitim zorunlu hale getirildi. Ne var ki, bir türlü uygulamaya konulamadı. Çünkü monarşi rejiminin olaya karşı ciddi çaba ve ilgisi yoktu. Irak'ta 1952 yılında Temel Eğitim İdare Kurulu (Directorate of Fundamental Education) ve Anti-cehalet (Anti-illiteracy) kurulu oluşturularak bir eğitim reformu başlatıldı. 1965'te devlet tarafından bir okur-yazarlık komitesi kuruldu. Okur-yazarlığı

artırmak amacıyla akşam okuma sınıfları oluşturuldu. Bu akşam okuma sınıflarının haftanın beş gününde, yıl boyunca sürmesi planlandı. Bununla birlikte bu programlar beklendiği kadar etkili olmadı. Çünkü kayıtlara yeterince talebin olmayışı ve devam zorunluluğunun olmaması başarıyı engelledi. 1957 nüfus sayımına göre 15-45 yaş arası okuma-yazma bilmeyen yetişkinlerin sadece % 1.3'ü bu programa katılmıştı. Ulusal Zorunlu Yoğun Eğitim Kampanyası Yüksek Konseyi (Supreme Council for the Comprehensive National Campaign for Compulsory literacy (SCCNCCL)) bu sonuç karşısında, Irak insan gücünün üçte ikisi, ulusal gelişme sürecinde cahillik ve ihmalkarlıktan dolayı kaybedildiği değerlendirmesini yapmıştır. Yüksek terk oranları ve eğitilmiş deneyimli öğretmenlerin azlığı da bu programın başarısız olmasında etkili olmuştur (Al-Rubaiy, Al-Zubaidy, 1990, s. 55). Aynı kampanya Kürt Özerk Bölgesi'nde de 382.327 insanı kapsayacak şekilde uygulandı. Bu amaçla bir çok eğitim merkezi, ilkokullar, ortaokullar ve diğer popüler okullar açıldı. Bu okullardan:

- * Eğitim merkezlerinden 187.731 kişi,
- * İlkokullardan 55.438 kişi,
- * Ortaokullardan 18.421 kişi,
- * İngiliz dili sınıflarından 786 kişi diploma olarak mezun olmuştur (İraqi Kurds Under Autonomy, 1988, s. 44-45).

1968 yılında, ülkeyi yöneten BAAS partisi, toplumda yapılmak istenen bütün değişiklikler için okuma-yazmanın temel olduğunu ve özellikle gericiliğin ve sömürünün elimine edilmesinin gerekli olduğunu kabul ederek yeni bir devir başlattı. Devrimin ilk on yılında ilkokulların sayısı % 71, ortaöğretim kurumlarının sayısı % 83, üniversitelerin sayısı % 19 oranında arttı. İlkokula kayıt olanların sayısı % 107, ortaöğretime kaydolanların sayısı

% 83 ve üniversiteye girenlerin sayısı da % 110'a yükseldi. 1971'de 153 sayılı okuma-yazma kanunu çıkarıldı. 1972'de okuma-yazma kampanyasını sürdürmek için yüksek okuma-yazma komitesi kuruldu. Komite 1973'de, cehaleti yok etmek için ulusal bir plan hazırladı. 1974'de bu program okuma, yazma, aritmetik ve mesleki eğitim üzerine yoğunlaştı. Hükümet, 1976'da bütün gelişme planlarının, altyapı yetersizliğinden ileri geldiğini anlamıştı. Özellikle, yetenekli ve eğitilmiş işgücü yetersizliği vardı. Bu paralelde yetişkinlerin eğitimine ağırlık vermeye başlandı. 1978'de kanunla, 6-15 yaş arasındakiler için zorunlu eğitim getirildi. Kanun 6 yıllık ilkokulu ve 3 yıllık ortaokuldan oluşan bir eğitim sistemini kapsıyordu. Ne var ki, değişik nedenlerle 6+3 modeli uygulanamamıştır. 1980'lere gelindiğinde, cahilliğin sönmekte olduğu yeni bir devir başlamıştı. Bu kampanyalar etkili olmuş ve hedef kitlenin (2.3 milyon) % 76.4'ü eğitilebilmiştir (Al-Rubaiy, Al-Zubaidy, 1990, s. 55-58).

Irak, 1980'den 1988'e kadar olan sürede İran'la savaş durumunda olduğundan dolayı, eğitimde önemli sayılabilecek atılımlar gerçekleştirememiş, 1980 öncesi yapılandırılan eğitim sistemi devam etmiştir. Günümüzde de, reform niteliğinde olmamakla birlikte, eğitime büyük önem verilmektedir.

1. 2. İran Eğitim Sisteminin Evrimi

Tarihsel süreç içinde İran'da, siyasal ve toplumsal kurumların oluşum ve işleyişlerinde dinsel fraksiyonlar hemen her devirde ağırlıklarını hissettirmişlerdir. Bu bağlamda, toplumsal bir kurum olan okullar önce dinsel organizasyonlar tarafından kurulmuş ve bunların temsilcileri olan din adamları da bu okulların öğretmenleri olarak görev yapmışlardı. 19. Yüzyılın ortalarına kadar olan devrede ise okullar ve eğitim sistemleri, çok zayıf olan sosyal

gelişim ve değişim süreçlerine bağlı olarak hızlı değişmeler gösterememişlerdir.

İran eğitim sistemindeki değişmenin ilk aşaması, Kaçar Hükümeti'nin (1779-1925) reformist bakanı Mirza Taki Han Emir Kebir'in önderliğinde, 1851 yılında, hükümetin Daru'l-Fünun'u (Teknik Üniversiteyi) kurmasıyla başlar (Ayaz, 1990, s. 74). Bir başka kaynağa göre, Daru'l-Fünun'un kuruluş tarihi olarak 1848 yılı gösterilmektedir (Kerimzade, 1979, s. 16). Bu üniversite İran'da Şii din bilginlerinin (ulema) yönetiminde olmayan tek eğitim kurumuydu.

Daru'l-Fünun'un öğretim programında tabiat bilimi, askerlik, yüksek matematik ve yabancı diller yer alıyordu. Teknik üniversite, çalışmalarında, geleneksel medresenin öğretim programlarından hiç esinlenmemiştir (Ayaz, 1990, s. 75). Bu okuldaki öğretim programlarının bir kısmı lise programlarından bir kısmı da yükseköğretim programlarından oluşmuştur. Önceleri tüm bölümlerde yabancı dil olarak Fransızca okutulurken, sonraları Rusça ve İngilizce de okutulmaya başlanmıştır. Ayrıca bu okulda okuyan öğrencilerden para alınmadığı gibi, kendilerine devlet tarafından üniforma, elbise, öğle yemeği ve para da veriliyordu. İran eğitim tarihinde devlet ilk kez, bütçesinden eğitime para harcıyordu (Kerimzade, 1979, s. 17).

1860'da Mirza Hüseyin Han Sipah Salar'ın başbakanlığı sırasında Eğitim Bakanlığı'nın öncüsü sayılabilecek olan Bilim Bakanlığı kurulmuştur. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde hükümet üç okul daha açmıştı. Bunlardan biri Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olan Siyaset İlmî Mektebi idi ve amacı diplomat yetiştirmekti. Diğer iki okul ise askeri okullar olarak açılmıştı. Reformist bakanlar Emir Kebir ve Sipah Salar 19. Yüzyılda bu tür eğitim politikaları başlatırken Mirza Ali Han Emin El Devlet de yeni okullar kurma perestijini elde ediyordu. 1906'da Tahran'da yeni politikalar çerçevesinde

kurulmuş 14 ilkokul vardı. Bu sayı 1911’de 123’e çıkmıştı. Yeni okulların öğretim programında din dersleri de vardı. Fakat yeni okullarla eski okullar arasındaki fark belirgindi. Eski okullarda önem verilen konular okuma, yazma (farsça), hattatlık, Kur’an ayrıca biraz coğrafya ile matematik idi. Yeni okullar ise eğitime yeni bir metodoloji ile, hiç olmazsa yeni ve farklı kitap ve öğretim materyalleri ile yaklaşıyorlardı. 1911’de bir Eğitim Yasası çıkarıldı. Bu yasanın 15. ve 16. maddelerinde, mektep (din eğitimi veren okul) ve medreseler 4’e ayrılıyordu: 1- Köylerdeki ilkokullar 2- Şehirlerdeki ilkokullar 3- Liseler ve 4- Yükseköğretim kurumları. Ayrıca bu okulların herbiri eğitim bakanlığının emri altında kendi programlarına sahip olacakları da öngörülüyordu. On yıl sonra 1921’de Eğitim Bakanlığı meclisten çıkardığı bir kanunla bir Yüksek Öğrenim Konseyinin (Şura-yı Ali-i Maarif) kurulmasını sağladı. Bu kanunun kabul edilmesi, Bakanlığın şura kanalı ile meşruti anayasanın ve 1911 tarihli yasanın kendisine sağladığı geniş yetkileri kullanmasına yardımcı oldu. Bunun önemli bir sonucu olarak, daha önceki kararnameler ile öngörülen “eğitimin merkezileşmesi” kısa sürede ülkenin dini okullarına uygulandı. Yüksek Eğitim Şurası’nın yetkileri arasında müfredat programı kontrolü, sınavların düzenlenmesi, metinlerin denetlenmesi din ve laik okullar arasındaki anlaşmazlıklarda hakemlik, yeni okullar açmak isteyenlere rehberlik, öğretmen niteliklerini belirlemek, bağış toplamak ve eğitimde gelişme için kullanmak bulunmaktaydı (Ayaz, 1990, s.76-80).

İran eğitim sistemindeki gelişmeler 1911’den sonrada devam etmiştir. Artık hükümetin, eğitim sorunlarına daha duyarlı yaklaşmaya başladığı yeni bir dönem gözlenmektedir.

Birinci Dünya savaşından sonra 1918’lerde devlet resmen öğretmen yetiştirmeye başlamıştır. 1933 yılında bütçe kanununa ek bir kanunla, eğitimin parasız olması karara bağlanmıştır. 1935’lerde çıkarılan karma eğitim kanunu ile 10 yaşına kadar olan çocukların kız-erkek birlikte eğitim görmeleri

sağlandı. 1938’de eğitim sisteminde ve okul programlarında yenilikler yapıldı. Fransız liselerine benzer liseler açıldı. Bu yenilikleri yaparken devlet, otoritesini kullanarak , kimi karşı koymalara önem vermiyordu. O zamana kadar uygulanan 6 yıllık orta öğretim; lise birinci devrede (3 yıl) ve lise ikinci devrede (2 yıl) olarak yeniden düzenlendi. Lise ikinci devre ise Edebiyat, Fen, Ticaret, Ziraat ve Sanat gibi bölümlere ayrıldı. Her kademenin sonuna resmi (zorunlu) bir sınav konuldu. Ayrıca inceleme ve araştırma yapılmadan lise programları ağırlaştırılıyordu. Öğrencilerin özgürlük ve kişisel farklılıkları dikkate alınmıyordu.

1938’de ilk kez ders kitapları devlet tarafından hazırlanıp basıldı. Zorunlu Eğitim Kanunu ise 1944’lerde çıkarıldı. Eğitim Bakanlığı’na düşen görevleri azaltmak için, 1964’de çıkarılan bir kanunla eğitim, üç ayrı bakanlığa verildi. Bunlar; 1- Eğitim Bakanlığı (Vezaret-i Emiziş ve Perveriş), ilk ve ortaöğretimden sorumlu. 2- Bilim ve Yükseköğretim Bakanlığı (Vezaret-i Ulum ve Emiziş-i Ali), Yükseköğretim ve araştırma-incelemeden sorumlu. 3- Kültür ve Sanat Bakanlığı (Vezaret-i Ferheng ve Hüner) ki, kültür, eski eserler, müzeler v.b. sorumlu olacaktı. 1970’de Eğitimin Bölgesel Kurulu Kanunu çıkarılarak tüm ülke eğitim faaliyetleri bakımından beş bölgeye ayrılmış ve her bölgeye tam yetkiyle donatılmış bir bakan yardımcısı görevlendirilmiştir. 1979’da İran İslam Devrimi ile yönetimi ele alan Humeyni hükümeti, bu kuruluşları ortadan kaldırıp, onların görevlerini Mahalli Eğitim Dairelerine vermiştir (Kerimzade, 1979, s.17-18).

Günümüzde ise, İran eğitim sisteminin yönetimi tümüyle Milli Eğitim Bakanlığı’nda toplanarak merkezi bir yapıya kavuşturulmuştur.

1.3. Suriye Eğitim Sisteminin Evrimi

Suriye, uzun süre yabancı yönetimler altında kalmasının önemli bir sonucu olarak ulusal kültür ve eğitiminin gelişim olanağını ancak XX. yüzyılın ikinci yarısında bulabilmiştir.

Bilindiği gibi Suriye, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden (1516) başlayarak XX. yüzyılın ilk çeyreğine (1918) kadar olan, yaklaşık 400 yıllık bir süre boyunca Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalmıştır. Bu cümleden hareketle denilebilir ki, Suriye eğitim sistemi XX. yüzyıla kadar Osmanlı eğitim sistemidir.

Osmanlı eğitim sistemindeki başlıca örgün eğitim kurumları ise medreseler, sıbyan Mektepleri, Enderun okulu ve kimi askeri okullardır. Özellikle Medreseler çok yaygın ve güçlü örgün eğitim kurumları haline gelmiş, toplumu derinden etkilemişlerdir (Akyüz, 1989, s. 70).

Suriye'de 1920'den 1945 yıllarına kadar Fransa'nın manda yönetimi görülür. Fransa, manda yönetimi süresince Suriye'de, Fransızca'yı Arapça'ya eşit olarak resmi dil ilan ederek, Arapça'yı ve Arap İslam kültürünü yok edip yerine Fransızca, Fransız Klasikleri, Fransız tarih ve coğrafyasını yerleştirmek için Suriye eğitim sistemini tümüyle değiştirmiştir (Basri, 1985, s. 36).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1946'larda Fransızlar'ın ülkeden tamamen çekilmelerini izleyen yıllarda Suriye eğitim sistemi bilirlri bir canlılık içine girmiştir. Bağımsızlık sonrasında izlenen kültür ve eğitim politikalarında ulusal kimliğin öne çıkarıldığı gözlenmektedir.

Suriye'de 1950-1955 yıllarına kadar mesleki ve teknik eğitime yeterince önem verilmemiş, daha çok tarıma dayalı bir eğitim sistemi tercih edilmiştir. Suriye'de ilk üniversite 1919'da kurulmuştur. Bu üniversite Arap dünyasının en eski modern kültür kurumu olarak da bilinen "Arap Bilim

Akademisi” dir. Birimleri Tıp ve Hukuk Fakültesi olarak öğretime başlamıştır (Ana Britannica, 1989, c. 20, s. 144-145).

Daha sonra Suriye, 1957’de Mısır ve Ürdünle imzaladığı üçlü kültür antlaşması ile eğitimini bir ölçüde geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu antlaşma ile; eğitimin temel amacı; her bireye kendi kültür gelenekleri içinde en doğru inancı kazandırmak olarak saptanmıştır. 1958’de Suriye ile Mısır arasında imzalanan birlik antlaşması ile eğitim sisteminin amaçları; öğrencileri demokratik bir toplumda yerlerini almaya hazırlama, öğrencilere kendi yeteneklerini en iyi biçimde kullanabilecekleri bir meslek kazandırma ve yeni eğitim olanaklarından yararlandırma, erdemlilik ilkelerinin öğretilmesi olarak saptanmıştır (Yılmaz, 1991, s. 553).

Eğitim olanakları 1960’lı yılların ortalarından bu yana her düzeyde büyük ölçüde genişletilmiş olmakla birlikte, özellikle 15 yaşın üzerindeki Suriyeli erkek ve kadınlar arasında okur yazarlık oranı (1992’de % 64) henüz yeterli düzeye ulaşamamıştır.

2. EĞİTİM SİSTEMLERİNİN AMAÇLARI

2. 1. Irak Eğitim Sisteminin Amaçları

Eğitim sisteminin evriminde de görüldüğü gibi Irak, ulusal kalkınma için eğitimin zorunlu olduğunu anlamış, bunun için eğitim reformları hazırlayarak ülke çapında yaygın olarak ve başarı ile uygulamıştır.

Eğitimdeki bu reform hareketlerine niçin gereksinim duyulduğu, iktidardaki Arap Sosyalist Baas Partisinin 1980 yılında yaptığı 8. Bölgesel Kongresindeki politik raporunda: Toplumun büyük bir kesimini oluşturan cahiller, özellikle kırsal kesimdekiler, ülkenin siyasal, ekonomik ve toplumsal yönde gelişmesinde büyük bir engel oluşturmaktadır. Cehalet oranı yüksek kaldığı sürece, toplumun seviyesini yükseltmek ya da çağımızın karmaşık

problemleri ile başedebilecek gelişen bir toplum oluşturmak olanaksızdır şeklinde açıklanmıştır.

Ayrıca eğitim yoluyla gerçekleştirilmek istenen siyasal, ekonomik ve toplumsal amaçlar da saptanmıştır. Buna göre;

Siyasal amaçlar; politik bilinç, ulusal birlik, devrimci yenilikçi çabalar ve Arap insanının diğer insanlara olan saygısına önem vermek,

Ekonomik amaçlar; ağırbaşlı ve yararlı işçi sınıfı, endüstri ve tarımda modernizasyon ve bireysel olarak daha bilinçli tüketim ve daha etkili üretim,

Toplumsal amaçlar ise; toplumsal refah, ailenin bütünlüğü, boş zamanlarda üretici olmak, Arap-İslam mirasının estetik ve manevi değerini anlamak ve takdir etmek şeklinde ortaya konmuştur (Al-Rubaiy, Al Zubaidy, 1990, s. 59).

2.2. İran Eğitim Sisteminin Amaçları

İran eğitim sisteminin amaçları, İslam Devrimi'nden önce ve İslam Devrimi'nden sonraki eğitimin amaçları olmak üzere iki dönem içinde incelenebilir.

İslam Devriminden önceki şah rejimi döneminde İran eğitiminin amaçları; Ataizm ve Politeizm öğretilerini yayarak öğrencilerin dinsel bilgilerini zayıflatıp yok etmek, monarşiyi en uygun siyasal sistem olarak sunmak, kapitalizmi en iyi ve en uygun ekonomik sistem olarak tanıtmak şeklinde temellendirilmiştir (Mohsenpour, 1988, s.77).

İslam Devriminden sonra İran İslam Cumhuriyeti'nin eğitim amaçları, 1983'te çıkarılan Eğitim Yasası ile yeniden saptanmıştır. Buna göre İran eğitiminin temel amaçları şöyledir (Mohsenpour, 1988, s. 85-86):

1. İnan İslam Cumhuriyeti eğitim sisteminin ideali çocukların;

- a. Allah'ın birliğine,
- b. Peygamberlerine,
- c. Yeniden dirilmeye ve insanların Allah'a yönettileceklerine,
- d. Allah'ın adaletine,
- e. İmamların önderliğine ve gerçek imamların saf ve temiz olduğuna,
- f. Allah'ın huzurunda insanlığın ağırbaşlı olmasını sağlamak, bunun için onun üstün rolünü, özgürlüğünü ve sorumluluğunu arttırmaktır.

2. Manevi Amaçları;

- a. İslamın ilke ve derecelerini açıklamayı
- b. Allah'a ve erdeme inanmayı ve ahlaki değerlerini yükseltmeyi,
- c. Bilimsel, teknik, kültürel ve islami konularda yeniliği araştırma ve bulma bilincini kuvvetlendirmeyi kapsamaktadır.

3. Bilimsel ve Kültürel amaçlar;

- a. Evrenin bilinmeyen yönlerini öğrencilerin keşfetmesine yardımcı olmak,
- b. Doğal olayların neden-sonuç ilişkisini araştırmak, insanlığın yararına bilgi toplamak, bilgi birikimini teknoloji ve deneyimle birleştirerek kullanmak,

c. Okulların gelişmesini sağlamak, tarımda, endüstride ve askeri alanda teknoloji geliştirmek,

d. Ülkenin bütün yönleriyle kalkınmasını sağlamak için yetenekli insan gücünü oluşturmak,

e. Başarı nedeninin İslami öğretim olduğunu bilen öğrenciler yetiştirmek,

f. Artistik ve estetik eğilimi olan öğrencilerin yeteneklerini en iyi şekilde geliştirmek,

g. İnan dilini ve el yazısını iyi bilen öğrenciler yetiştirmekle birlikte, İslam ve Kur'an dili olan Arap dilini de öğretmek ,

h. Öğrenme ve öğretme sürecinde öğrencilerin tüm duyu organlarıyla katılımını sağlamaktır.

4. Siyasal Amaçlar;

a. Dünya ve insanlar üzerindeki tek hakim gücün Allah olduğunu kabul etmek,

b. Bütün müslüman ulusların birleşmesini sağlamak,

c. Herhangi bir zorbalığa karşı egemenlik ve siyasal bağımsızlık,

d. Eğitim kurumlarında, ulusun savunma kapasitesini artırmak için askeri eğitim ve İslami bağımsızlığa önem vermektir.

5. Ekonomik amaçlar;

- a. Öğrencilerin tarım ve endüstride üretici olmaları için eğitilmelerini,
- b. Ekonominin her alanında savurganlıktan kaçınmayı ve üretici olmayı,
- c. Yasal mülkiyete saygı bilincini,
- d. Çevre temizliğini ve korunmasını toplumsal bir ödev olarak algılamayı içermektedir.

6. Toplumsal amaçlar ise;

- a. İslam inancı bağlamında, ailenin kutsallığını ve akrabalık bağlarını korumayı,
- b. Ulusal birliği en iyi şekilde kuvvetlendirmek için islam kardeşliğini ve işbirliğini kuvvetlendirme ve yaymayı,
- c. Var olan toplumsal, ekonomik ve kültürel hakları sağlamayı,
- d. Yasalara saygılı olmayı ve
- e. Eğitimin önemi hakkında toplumu bilgilendirmeyi içermektedir.

2.3. Suriye Eğitim Sisteminin Amaçları

Suriye eğitim sisteminin amaçları değişik dönemlerde (1945, 1957, 1958) değişik şekillerde tanımlanmıştır. Bu dönemlere ilişkin eğitim amaçlarına, eğitim sisteminin evrimi incelenirken yer verilmiştir.

Suriye eğitim sisteminin günümüzdeki amacı ise; öğrenciye, sosyalist bir toplumun sahip olması gereken dünya görüşü ve yaşama biçimi kazandırmak, bilim ve endüstriyel çalışmalara daha çok yer ve önem vermek, ortak girişimciliği teşvik etmek ve bunu engelleyen her şeye karşı olmak şeklinde tanımlanmıştır (Yılmaz, 1991, s. 553).

Ayrıca, ülkenin gelişmesi için kalifiye insangücü yetiştirme, ulusal kültürü geliştirme ve yayma, devletine karşı saygılı insanlar yetiştirme, Suriye eğitim sisteminin diğer amaçları arasında yer almaktadır (Şaar, 08.07.1996).

3. EĞİTİM SİSTEMLERİNİN YASAL DAYANAK VE TEMEL İLKELERİ

3.1. Irak Eğitim Sisteminin Yasal Dayanak ve Temel İlkeleri

Irak eğitim sistemi, 1970’de çıkarılan ve 1980 seçimlerinden sonra değişikliklerle son şekli verilen Anayasa ve 1978’de çıkarılan Eğitim Yasası ile düzenlenmiştir.

Irak eğitim sisteminin temel ilkeleri altı grupta toplanabilir:

1. Zorunlu eğitim (6-11 yaş).
2. Eğitim hakkı,
3. Arap milliyetçiliği,
4. Fırsat eşitliği,
5. Sosyalist ve laik eğitim
6. Özel yeteneklerin eğitilmesi.

3.2. İran Eğitim Sisteminin Yasal Dayanak ve Temel İlkeleri

Günümüzdeki, İran eğitim sistemi, Aralık 1979’da çıkarılan Anayasa ve 1983’te çıkarılan Eğitim Yasası ile düzenlenmiştir.

İran eğitim sisteminin temel ilkeleri beş grupta toplanabilir:

1. Zorunlu eğitim (6-10 yaş)
2. İslami eğitim
3. Eğitim hakkı
4. Ulusal Kültür
5. Özel yeteneklerin eğitilmesi

3.3. Suriye Eğitim Sisteminin Yasal Dayanak ve Temel İlkeleri

Suriye eğitim sistemi 1974 tarihli Anayasası ve Eğitim Yasası ile düzenlenmiştir. Devlet eğitimin gelişmesine özel bir önem vermektedir.

Ülke eğitim sisteminin temel ilkeleri altı grupta toplanabilir:

1. Zorunlu eğitim (6-11 yaş)
2. Fırsat eşitliği
3. Eğitim hakkı
4. Arap milliyetçiliği
5. Sosyalist ve laik eğitim
6. Özel yeteneklerin eğitilmesi

4. ÖĞRETİM KADEMELERİ

4.1. OKULÖNCESİ EĞİTİM

4.1.1. Irak'ta Okulöncesi Eğitim

Irak'ta okulöncesi eğitimin temel amacı, çocukların bedensel, zihinsel, toplumsal ve psikolojik yönden gelişmelerini sağlamaktır. Bu amaçla, özellikle il merkezlerinde açılmış bir çok okulöncesi eğitim kurumu bulunmaktadır. Devlet tarafından açılmış okulöncesi eğitim kurumlarının yanı sıra, kimi kurum ve kuruluşların ya da özel girişimcilerin açtığı özel statüde okulöncesi eğitim kurumları da vardır. Özel statüdeki okul öncesi eğitim kurumlarında 0-6 yaş grubundaki çocukların bakım ve eğitimleri üstlenilmiştir. Devletin açtığı okulöncesi eğitim kurumlarında ise 4-6 yaş grubundaki çocuklara eğitim verilmektedir. Devlet tarafından açılmış okulöncesi eğitim kurumları parasızdır. Özel statüdeki okulöncesi eğitim kurumlarına çocuklarını gönderen aileler belirli bir ücret ödemek durumundadırlar. Irak'ta okulöncesi eğitim zorunlu değildir (Tevfik, 13.05 1996).

Irak'ta okulöncesi eğitim kurumlarına kaydolma oranı oldukça düşüktür. 1980'de okulöncesi eğitime kaydolma oranı % 9.0 iken bu oran 1992'de % 8.0'e düşmüştür. Okulöncesi eğitim kurumlarından zorunlu öğretime geçme oranı 1992'de toplam % 83'tür (UNESCO, 1995, s. 128).

Irak'taki okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin, 1992 verilerine göre tamamı bayan öğretmendir. Bir öğretmene düşen öğrenci sayısı ise 1980'de 24 iken bu sayı 1992'de 19'a düşmüştür. (UNESCO, 1995, s. 144).

Görüldüğü gibi Irak'ta okulöncesi eğitim istenilen düzeyde değildir. Bunun nedeni olarak, hem okulöncesi eğitim kurumlarına kaydolma oranlarındaki düşüklük hem de il merkezlerinin dışındaki yerleşim birimlerinde okulöncesi eğitim kurumlarının yaygın olmaması gösterilebilir.

4.1.2. İran'da Okulöncesi Eğitim

İran'daki okulöncesi eğitimde; İslami ilkeler doğrultusunda bir kişilik geliştirme ve fiziksel gelişime yardımcı olma temel amaçtır (Mohsenpour, 1988, s. 85). Bu amaçla devlet tarafından açılmış okulöncesi eğitim kurumlarında sadece 5 yaş grubundaki çocuklara eğitim verilebilmektedir. İran'da okulöncesi eğitim zorunlu değildir.

İran'da okulöncesi eğitim kurumlarına kaydolma oranı istenilen düzeyde değildir. 1980'de okulöncesi eğitime kaydolma oranı % 15 iken bu oran 1992'de %13'e düşmüştür. Okulöncesi eğitim kurumlarından zorunlu öğretime geçme oranı 1992'de %100 olarak gerçekleşmiştir (UNESCO, 1995, s. 128). Bir başka kaynağa göre İran'da okulöncesi eğitimde okullaşma oranı ise % 60 olarak bildirilmiştir (Ek- VI).

1992 verilerine göre İran'daki okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin tamamı (%100) bayan öğretmenlerden oluşmaktadır. İran'da okulöncesi eğitimde bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 25'tir (UNESCO, 1995, s. 144).

Görüldüğü gibi İran'da sınırlı bir yaş grubuna (sadece 5 yaş grubu) okulöncesi eğitim verilebilmektedir. Bu yaş grubundaki öğrencilerin de sadece %13'ünün okulöncesi eğitim kurumlarına kaydoldukları göz önüne alınırsa İran'da okulöncesi eğitime yeterince önem verilmediği anlaşılmaktadır.

4.1.3. Suriye’de Okulöncesi Eğitim

Suriye’de okulöncesi eğitimin temel amacı, çocuğun fiziksel, sosyal ve kişilik gelişimine yardımcı olmaktır. Bu amaçla devlet ve diğer kuruluşlarca açılmış okulöncesi eğitim kurumları vardır. Küçük yerleşim birimlerinde yaygın olmamakla birlikte İl merkezlerinde oldukça yaygındır. Devlet okulöncesi eğitimine yeni önem vermeye başlamıştır. Suriye’de iki ayrı yaş grubuna okulöncesi eğitimi verilmektedir. Bunlar 0-4 yaş grubundaki çocukların bakım ve eğitimlerinin yapıldığı kreş niteliğindeki okulöncesi eğitim kurumları ile 4-6 yaş grubundaki çocukların ilköğretime hazırlanmasına yönelik bir yardım süreci olan anaokulu niteliğindeki okulöncesi eğitim kurumlarıdır. Suriye’de okulöncesi eğitim zorunlu değildir (Şaar, 08.07.1996). Bir başka kaynağa göre Suriye’de okulöncesi eğitim 3-5 yaş grubundaki çocuklara yönelik bir eğitim sürecidir (UNESCO, 1995, s. 128).

Suriye’de okulöncesi eğitim kurumlarına kaydolma oranı oldukça düşüktür. 1980’de okulöncesi eğitime kaydolma oranı % 4 iken bu oran 1992’de % 6’ya yükselmiştir. Suriye’de okulöncesi eğitim kurumlarından zorunlu öğretime geçme oranı % 100 olarak gerçekleşmiştir (UNESCO, 1995, s. 128).

1992 verilerine göre Suriye’deki okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin % 95’i bayan, % 5’i ise erkek öğretmenlerdir. Suriye’de okulöncesi eğitimde bir öğretmene 1980’de 31 öğrenci düşerken bu oran 1992’de 23 öğrenci düşecek düzeye ulaşmıştır (UNESCO, 1995, s. 144).

Görüldüğü gibi Suriye’de okulöncesi eğitim, düşük kaydolma oranları ve ülke genelinde yaygın olmaması nedeniyle yeterli düzeyde değildir. Diğer bir neden olarak da devletin okulöncesi eğitim sorumluluğunu yeni üzerine almış olması gösterilebilir.

Irak, İnan ve Suriye'deki okulöncesi eğitime ilişkin olarak yukarıda ele alınan boyutlar çizelge-2'de karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

ÇİZELGE - 2

İRAK, İRAN VE SURİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN GÖRÜNÜMÜ (1992)

GÖSTERGELER		ÜLKELER		
		İRAK	İRAN	SURİYE
Yaş Grubu		4-5	5-5	3-5
Okullaş- ma Oranı (%)	Kız	7.0	13	6.0
	Erkek	8.0	14	7.0
	Toplam	8.0	13	6.0
Zorunlu Öğretime Geçme Oranı (%)	Kız	80	98	96
	Erkek	87	101	104
	Toplam	83	100	100
Öğrenci/Öğretmen Oranı		19	25	23
Bayan Öğretmen Oranı (%)		100	100	95

Kaynak: UNESCO, 1995, s. 128-144

4.2. ZORUNLU İLKÖĞRETİM

4.2.1. Irak'ta Zorunlu İlköğretim

Irak'ta 6-11 yaş arasını kapsayan 6 yıl süreli eğitim resmen zorunlu ve parasızdır. Özellikle 1968'den sonra ülkede zorunlu ilköğretim kurumları önemli ölçüde yaygınlaştırılmıştır. Devlet zorunlu öğretimin yaygınlaştırılması için her türlü önlemi almaktadır. Bu amaçla ülke, nüfus yoğunluğuna göre eğitim bölgelerine ayrılmıştır. Her bölgenin eğitsel gereksinmelerini karşılayacak şekilde okullar yapılmakta, ders araçları gönderilmekte ve öğretmenler atanmaktadır (Tevfik, 13.05.1996).

Ülkede, 1991-1992 öğretim yılında 8.875 ilkokulda, 3.316.036 öğrenci için, 127.578 öğretmen görev yapmıştır. Bu verilere göre bir öğretmene 26 öğrenci düşmektedir (Ana Britannica, 1993, s. 629). Bir başka kaynağa göre, Irak'ta zorunlu ilköğretimdeki okullaşma oranı 1980'de % 99 iken bu oran 1992'de % 79'a düşmüştür (UNESCO, 1995, s. 132-144).

Öğretim dilinin Arapça olduğu ülkede özel ilköğretim kurumları yoktur. Ancak Kuzey Irak'ta kimi azınlıkların kendi dillerinde öğretim yapmalarına izin verilmektedir. Örneğin, Erbil'de Türkmenler için Türkçe öğretim yapan okullar bulunmaktadır.

İlkokulun son sınıfında, ülkedeki bütün öğrencilerin katılmak zorunda olduğu merkezi bir sınav yapılmaktadır. Bu sınavın sonuçları ortaöğretim I. devrede düzey sınıflarının oluşturulmasında kullanılır. Ayrıca bu sınavda tam puanın %80'inin üzerinde puan alan öğrenciler üstün yetenekli olarak tanımlanmaktadır. Bu öğrencilerin "Medaris-i Mümeyyizin" denilen, üstün yetenekli öğrencilerin eğitildiği okullara gitmeleri sağlanmaktadır. Başkent Bağdat'ta bu nitelikte 6 kadar okul vardır (Tevfik, 13.05.1996).

Kimi göstergelere göre, Irak'ta zorunlu ilköğretimin gelişimi Çizelge-3'te verilmektedir.

Çizelge-3 incelendiğinde özellikle okul sayısı ve okullaşma oranlarında büyük bir düşüş gözlenmektedir. Bunun nedeni büyük olasılıkla 1980-1988 yılları arasında İran'la giriştiği savaş sırasında okulların bir çoğunun ya tahrip olması ya da başka amaçlarla kullanılmasıdır.

ÇİZELGE - 3

İRAK'TA ZORUNLU İLKÖĞRETİMİN

GELİŞİMİ (1980 - 1992)

YILLAR		1980	1983	1992
GÖSTERGELER				
Öğretim Süresi(yıl)		6	6	6
Okul Sayısı		-	10.223	8.875
Öğretmen Sayısı		81.604	107.364	127.578
Bayan Öğretmen- lerin Oranı (%)		48	-	68
Okula Devam Eden Öğrenci Sayısı		2.284.920	2.614.928	3.316.036
Öğrenci/Öğretmen Oranı		28	24.4	26
Net Okullaş- ma Oranı (%)	Kız	94	-	74
	Erkek	100	-	83
	Toplam	99	94 (1982)	79

Kaynaklar: * UNESCO, 1995, s. 132-144,

* Ana Britannica, 1993, s. 629,

* Ana Britannica, 1986, s. 132-135'den uyarlanmıştır.

4.2.2. İran'da Zorunlu İlköğretim

Ülkede zorunlu öğretime 1943 yılında geçilmiştir. Altı ya da 7 yaşında başlanabilen zorunlu ilköğretim, 5 yıllık bir eğitim sürecidir. Eğitim dili Farsça'dır. Bu devrenin bütün eğitsel olanakları devlet tarafından karşılandığı için parasızdır.

Yürürlükte olan, 1979 tarihli İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 30. Maddesinde:

“Devlet; eğitim ve öğretim imkanlarını parasız olarak ve ortaöğrenim döneminin sonuna kadar bütün millet için sağlamakla ve yükseköğrenim imkanlarını ülke'nin kendine yeterliği sınırına kadar geliştirmekle ödevlidir.”

denilerek, devletin eğitim alanındaki sorumluluklarının ana çizgileri saptanmıştır. Diğer yandan anayasanın 15. Maddesinde; İran toplumunun resmi ve ortak dili ile yazısının Farsça olduğundan hareketle, senetler ve yazışmalar, resmi metinler ve ders kitaplarının bu dil ve yazı ile olacağı, ancak yerel ve etnik dillerden basında ve kitle iletişim araçlarında yararlanma ve okullarda bunların edebiyatının öğretilmesinin, Farsça'nın yanında serbest olduğu hükümlerine yer verilmektedir.

İran özellikle 1990'dan sonra, temel eğitimin geliştirilmesine önem vermeye başlamıştır. UNESCO'nun “Asya ve Pasifikte Gelişme İçin Eğitimde Yenilikler Programı” kapsamında Asya ve Pasifik ülkelerini içine alan Temel Eğitim ve okuryazarlık konulu bölgesel bir araştırma projelendirilmiştir. Bu projeler sonuçlandırılmamış olmakla birlikte, İran için öngörülen Temel Eğitimde önemli araştırma projeleri şunlardır (UNESCO, 1992, s. 16-17):

1. Temel Eğitim'de ev ödevi konulu araştırma. Değişik düzeylerdeki öğrencilere akademik ve akademik olmayan öğrenme üzerine verilen ödevlerin tür ve niceliklerine verilen önem bu araştırma projesi için yol gösterici bir sorudur.

2. Okula başlama yaşı ile ilgili bir araştırma. Bu araştırma projesinde okula başlama yaşına gelen çocukların, kayıt için yalnızca kronolojik yaşı tek ölçüt almaktan uzaklaşarak, kişisel farklılıklara önem verilmesi ve bu amaçla standart bir test geliştirilmesi konularına yer verilmektedir.

3. Ülkenin 2 dil kullanılan bölgelerinde yaşayan çocukların dil eksikliğini gidermek için yapılan geçerli ölçüm konuları üzerine bir araştırma.

4. Değişik düzeydeki sınıflarda görev yapan öğretmenlerin gereksindikleri nitelikleri kazandırma konusunda bir araştırma.

5. Öğrencilerin okuldan uzaklaşmalarına neden olan faktörler üzerinde bir araştırma.

6. Temel Eğitim’de görev yapan öğretmenler için izlenilen değişik stratejilerin etkinliğinin karşılaştırılması.

7. Öğretmen yetiştirme programları üzerine bir çalışma. Bu çalışmada öğretmenlerin birer araştırmacı öğretmen olmalarını içeren bir eğitim programı hazırlanması öngörülmektedir.

Görüldüğü gibi yukarıdaki araştırma projeleri sonuçlandırıldığında İran’daki Temel Eğitimin niteliğinin artırılmasına yol gösterici olacak veriler sağlanabilecektir.

Ülkede ilköğretime ilişkin 1990 yılı istatistik verilerine göre, 56.537 okulda, 8.817.145 öğrenciye 361.878 öğretmen eğitim vermektedir. Bu verilere göre bir öğretmene 24.4 öğrenci düşmektedir (Ana Britannica, 1993, s. 630). Bir başka kaynağa göre bir öğretmene, 1992 yılında, 32 öğrenci düşmektedir. Aynı kaynağa göre, aynı yıl ülkede Temel Eğitimdeki okullaşma oranı kızlarda % 93, erkeklerde % 100 ve genelde % 97 olarak gerçekleşmiştir.

(UNESCO, 1995, s. 132-144). Diğer bir kaynak 1996'da Temel Eğitimdeki net okullaşma oranının % 80 olduğunu bildirmiştir. (Ek-VI).

Görüldüğü gibi ülkedeki zorunlu öğretime ilişkin sayısal veriler oldukça çelişkilidir. Bu verilere dayanarak ülkedeki zorunlu öğretime ilişkin saptamalarda bulunmak yanıltıcı olacaktır. Ancak kırsal kesimde öğrenim yaşındaki çocukların önemli bir bölümü okul açığı ya da ailelerin karşı çıkması nedeniyle okula gidememektedir (Ana Britannica, 1989, c. 11, s. 607).

Kimi göstergelere göre İran'da zorunlu ilköğretimin gelişimi çizelge-4'te verilmektedir.

Çizelge- 4 incelendiğinde özellikle 1980-1992 yılları arasında bir öğretmene düşen öğrenci sayısındaki artış dikkati çekmektedir. Öğrenci sayısındaki artışa paralel olarak öğretmen sayısında bir artma eğiliminin olmamasının, öğrenci/öğretmen oranının artmasına neden olduğu gözlenmektedir. Bu verilere göre ülkede, zorunlu ilköğretim devresinde öğretmen gereksinimi olduğu anlaşılmaktadır.

ÇİZELGE - 4

İRAN'DA ZORUNLU İLKÖĞRETİMİN GELİŞİMİ (1980-1992)

YILLAR		GÖSTERGELER		
		1980	1985	1992
Öğretim Süresi (yıl)		5	5	5
Okul sayısı		-	48.955	56.537 (1990)
Öğretmen Sayısı		-	268.417	267.235
Bayan Öğretmenlerin Oranı (%)		57	-	55
Okula Devam Eden Öğrenci sayısı		-	6.336.016	8.551.520
Öğrenci/Öğretmen Oranı		27	23.6	32
Net Okullaşma Oranı (%)	Kız	-	-	93
	Erkek	-	-	100
	Toplam	-	-	97

Kaynaklar: * UNESCO, 1995, s. 132-144.

* Ana Britannica, 1986, s. 132'den uyarlanmıştır.

4.2.3. Suriye’de Zorunlu İlköğretim

Ülkede, 6-11 yaşlarını kapsayan 6 yıllık eğitim süreci zorunludur ve her Suriye vatandaşının hakkıdır. Bu öğretim devresinin bütün eğitsel olanakları (kitaplar dahil) devlet tarafından karşılandığı için parasızdır. Öğretim dili Arapça’dır. Özel ilköğretim kurumları vardır. Bunlar devlet kontrolü altındadır. Son zamanlarda 6 yıllık ilköğretimi, Ortaöğretim I. devrenin ilk 2 yılını da ekleyerek 8 yıla çıkarma çabaları vardır. Ancak bu şimdilik zorunlu olarak uygulanmamaktadır. Ülkede okullar yılda yaklaşık 30-35 hafta arasında değişen bir süre açık kalır. Öğrenciler 6. yılın sonunda bir sınava girmek zorundadırlar. Bu sınavın sonuçlarına göre öğrenciler ortaöğretim I. devredeki genel ortaokullar, teknik ortaokullar ya da mesleki ortaokullardan birine girebilirler (Şaar, 8.7.1996).

Ülkede, ilköğretime ilişkin 1995 yılı istatistik verilerine göre, 10.420 okulda 2.651.247 öğrenciye 113.384 öğretmen eğitim vermektedir. Bu verilere göre bir öğretmene 23.4 öğrenci düşmektedir (Suriye Eğitim Sisteminde Gerçekleştirilen Projeler: 1970-1995, 1995, s. 13).

Ayrıca UNESCO’nun verilerine göre ülkede ilköğretimdeki okullaşma oranı 1980’de % 89 iken bu oran 1992’de % 96’ya yükselmiştir (UNESCO, 1995, s. 132).

Kimi göstergelere göre ülkede zorunlu ilköğretimin gelişim seyri çizelge-5’de verilmektedir.

Çizelge-5 incelendiğinde, göstergelerin yıllara göre gelişiminin pozitif yönde bir seyir izlediği gözlenmektedir. Özellikle bir öğretmene düşen öğrenci sayısındaki azalma ile net okullaşma oranlarındaki artma eğilimi dikkati çekmektedir.

ÇİZELGE-5

SURİYE'DE ZORUNLU İLKÖĞRETİMİN GELİŞİMİ (1970-1995)

YILLAR		1970	1980	1984	1992	1995
GÖSTERGELER		1970	1980	1984	1992	1995
Öğretim Süresi (yıl)		6	6	6	6	6
Okul sayısı		5.500	-	8.393	-	10.420
Öğretmen Sayısı		25.134	49.649	62.042	96.480	113.384
Bayan Öğretmenlerin Oranı (%)		-	54	-	64	65
Okula Devam Eden Öğrenci sayısı		924.969	1.390.180	1.683.802	2.315.520	2.651.247
Öğrenci/Öğretmen Oranı		36.8	28	27.1	24	23.4
Net Okullaşma Oranı (%)	Kız	-	80	-	92	-
	Erkek	-	99	-	100	-
	Toplam	-	89	90(1982)	96	-

Kaynaklar: * UNESCO, 1995, S. 132-144,

* Suriye Eğitim Sisteminde Gerçekleştirilen Projeler: 1970-1995, 1995, s. 13.

* Ana Britannica 1986, s. 135'den uyarlanmıştır.

4.3. ORTAÖĞRETİM

4.3.1. Irak'ta Ortaöğretim

Irak'ta ortaöğretim 6 yıllık zorunlu ilköğretim üzerine, 3+3 modeline göre iki devre halinde yapılandırılmıştır.

4.3.1.1. Ortaöğretim I. Devre: Ortaokul

Ortaokul, 12-14 yaşlarını kapsayan 3 yıl süreli bir öğrenim devresidir. Zorunlu değildir. Parasızdır. Bütün eğitim olanakları devlet tarafından karşılanır. Özel okullar yoktur. Öğretim dili Arapça'dır. Yabancı dil olarak İngilizce öğretilir.

Ortaokulun ilk yılında bütün öğrenciler için genel bir eğitim verilmektedir. Bu 1. yıl, öğrencilerin kendi ilgi alanlarını tanımalarına yardım etme süreci olarak düşünülebilir. Birinci yılın sonunda öğrenciler ilgi alanlarına göre kollara ayrılmaktadır. Öğrenciler, ortaokulun 2. ve 3. sınıflarında, ayrıldıkları kolların programlarını izlemek durumundadırlar. Ortaokulun son sınıfında, ülkedeki bütün öğrencilerin katılmak zorunda olduğu merkezi bir sınav yapılmaktadır. Bu sınavın sonucunda, tam puanın % 75'inden fazla puan alabilen öğrenciler akademik liselere; tam puanın %75'inden aşağı puan alan öğrenciler ise meslek liselerine devam edebilmektedir (Tevfik, 13.05.1996).

Görüldüğü gibi Irak'ta öğrencilerin ilgilerine göre alanlara yönlendirilmesine ortaokul 1. sınıftan başlanmaktadır.

4.3.1.2. Ortaöğretim II. Devre: Lise

Irak'ta ortaöğretim II. devre, 3 yıl süreli bir öğrenim devresidir. Zorunlu değildir. Bütün olanakları devlet tarafından karşılandığından parasızdır. Lise düzeyinde eğitim veren özel ortaöğretim kurumları yoktur.

Öğretim dili Arapça'dır. Bir yabancı dil olarak İngilizce öğretilir (Tevfik 13.05.1996).

Ortaöğretim II. devrede farklı program uygulayan çeşitli liseler vardır. Bunlar akademik liseler, mesleki ve teknik liseler şeklinde gruplandırılabilir. Devlet, ülkedeki teknik insan gücü gereksinimini karşılayabilmek amacıyla teknik eğitime özel bir önem vermektedir. Irak teknik eğitimde, % 13.7'lik bir değerle diğer Arap Ülkeleri ortalamasının (%12) üstünde bir öğrenci oranına sahiptir (Daghestani, 1993, s. 77).

Ayrıca Akademik liseler içinde, Türkiye'deki Anadolu Liseleri ve Fen Liselerine benzer program uygulayan liseler bulunmaktadır. Bunların yanında "Medaris-i Mümeyyizin" denilen, üstün yetenekli öğrencilerin eğitildiği ortaöğretim kurumları da akademik liseler grubu içinde yer almaktadır. Diğer yandan meslek liseleri grubunda "Din Okulları" da bulunmaktadır.

Ülkede, liseyi bitirerek diploma alabilmek için, lise son sınıf öğrencileri, ülke genelinde yapılan merkezi bir sınava girerek belirli düzeyde başarılı olmak zorundadırlar. Bu sınav sonuçları hem liseyi bitirebilmek, hem de istenilen yükseköğretim programlarına yerleştirilebilmek için kullanılır (Tevfik, 13.05.1996).

Irak'ta ortaöğretim I. ve II. devrelerde, 1992 verilerine göre, toplam 2.746 okulda, 1.084.715 öğrenci için, 43.937 öğretmen görev yapmıştır. Bu verilere göre ortaöğretimde bir öğretmene 24.7 öğrenci düşmektedir (Ana Britannica, 1993, s. 629). Aynı şekilde, 1980'de bir öğretmene 33 öğrenci düşüyordu. Diğer yandan ortaöğretimdeki okullaşma oranları da çok yüksek değildir. Ülkede ortaöğretimdeki net okullaşma oranı, 1980'de, kızlarda % 31, erkeklerde % 62 ve genelde % 47 oranında gerçekleşmesine karşın, bu oran 1992'de kızlarda % 30, erkeklerde % 44 ve genelde % 37 olarak gerçekleşmiştir (UNESCO, 1995, s. 140-144).

ÇİZELGE - 6

IRAK'TA ORTAÖĞRETİMİN GELEŞİMİ - ORTAÖĞRETİM I. VE II. DEVRE - (1980-1992)

YILLAR		GÖSTERGELER		
		1980	1983	1992
Öğretim Süresi (yıl)		3+3	3+3	3+3
Okul sayısı		-	2.177	2.746
Öğretmen Sayısı		25.807	38.530	43.937
Bayan Öğretmenlerin Oranı (%)		42	-	55
Okula Devam Eden Öğrenci sayısı		851.640	1.065.884	1.084.715
Öğrenci/Öğretmen Oranı		33	28	24.7
Net Okullaşma Oranı (%)	Kız	31	-	30
	Erkek	62	-	44
	Toplam	47	-	37

Kaynaklar: * UNESCO, 1995, s. 140-144,

* Ana Britannica, 1993, s. 629

* Ana Britannica, 1986, s. 132'den uyarlanmıştır.

Özerk bölgede ise ortaöğretimde, 1970’de 17.903 olan öğrenci sayısı 1987’de 91.062’ye yükselmiştir. Aynı zamanda öğretmenlerin sayısı da 1970’de 820’den, 1987’de 3.101’e ulaşmıştır (İraçî Kurds Under Autonomy, 1988, s. 45-46).

Kimi göstergelere göre Irak’ta ortaöğretimin gelişimi çizelge-6’da verilmektedir.

Çizelge-6 incelendiğinde özellikle okullaşma oranında büyük bir düşüş gözlenmektedir. Bu oranın kızlarda daha da düşük olması dikkati çekmektedir. Diğer yandan okul sayısında, 1983’ten 1992’ye kadar olan süre içinde, önemli bir artış görülmemektedir.

4.3.2. İran'da Ortaöğretim

İran’da ortaöğretim, 5 yıl süreli zorunlu ilköğretim üzerine, 3+4 modeline göre yapılandırılmış iki devre halindedir.

4.3.2.1. Ortaöğretim I. Devre: Ortaokul

Ülkede 3 yıllık bir öğrenim süresi olan ortaokul devresi zorunlu değildir. Bütün eğitsel olanakları devlet tarafından karşılandığı için parasızdır.

Öğretim dili Farsça’dır. Bunun yanında bir yabancı dil de öğretilir. Diğer yandan ülke anayasasının 16 maddesinde:

“Kur’an ve İslamî İlimler ve maarif dili Arapça olduğuna ve Fars Edebiyatı tamamen onunla karmaşmış bulunduğuna göre bu dilin ilk dönemden sonra ve orta dönemin sonuna kadar her sınıf ve dalda öğretilmesi gereklidir.”

denilmektedir. Bu anayasa maddesinden, tüm ortaöğretimin her sınıf ve dalında, eğitim programları içerisinde Arapça’nın da yer aldığı anlaşılmaktadır.

Ortaokulda bütün öğrenciler için aynı ve genel bir eğitim programı uygulanmaktadır (Ek-VI). Bu devre zorunlu öğretimin devamı niteliğindedir. Öğrenciler, lise programlarına, psikolojik test sonuçları ve bu sonuçlara göre bazı rehberlik faaliyetleri ile yönlendirilmektedirler.

4.3.2.2. Ortaöğretim II. Devre: Lise

İran'da 4 yıllık bir öğrenim süreci olan lise devresi zorunlu değildir. Bütün eğitsel olanakları devlet tarafından karşılandığı için parasızdır.

Ülke anayasasının 15. Maddesine göre öğretim dili Farsça'dır. Ayrıca anayasanın 16. Maddesine göre ortaöğretimin her sınıf ve dalındaki eğitim programları içinde, İslami Bilimlerin ve Kur-an'ın öğretim dili Arapça olduğundan, Arap Dili'nin öğretilmesi de yer almaktadır.

Lise düzeyinde, farklı program uygulayan değişik okullar vardır. Bunlar genel olarak, Akademik Liseler, Mesleki ve Teknik Liseler olmak üzere 2 grupta toplanabilir. Akademik liselerde öğrencilerin ilgi alanlarına göre izleyebilecekleri farklı bölümler bulunmaktadır. Bunlar sosyal ve edebiyat, fen bilimleri matematik gibi dallardan oluşmaktadır. Mesleki ve Teknik Liseler bir meslek dalında beceri kazandırmaya yönelik program uygulayan ortaöğretim kurumlarıdır. Özel ortaöğretim kurumları yoktur.

Lisenin son sınıfı olan 4. yıl, üniversite öncesi eğitim olarak nitelendirilmektedir (Ek-VI). Lisenin bu son yılında, lisenin ilk 3. yılında izlenen programın genel bir tekrarı yapılarak öğrencilerin üniversiteye ya da iş hayatına hazırlanmaları amaçlanmaktadır.

Ülkede, ortaöğretimin I. ve II. devresine ilişkin toplam istatistiksel verilere göre, 1992 yılında 5.619.630 öğrenci için 200.700 öğretmen görev yapmıştır. Bu verilere göre, bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 1980'de 15 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan brüt okullaşma oranı 1980 yılında

kızlarda % 33 erkeklerde % 51 ve genelde % 42 iken, 1992 yılında bu oran kızlarda % 48, erkeklerde % 67 ve genelde % 57 olarak gerçekleşmiştir (UNESCO, 1995, s. 140-144).

Bir başka kaynağa göre 1996'da İran'da ortaöğretimdeki okullaşma oranının % 78 olduğu bildirilmiştir (Ek-VI).

Kimi göstergelere göre İran'da, ortaöğretimin gelişimi çizelge-7'de verilmektedir.

Çizelge-7 incelendiğinde özellikle bir öğretmene düşen öğrenci sayısında önemli ölçüde bir yükselme gözlenmektedir Bunun nedeni, yine çizelgede görüldüğü gibi, 1980-1992 yılları arasında öğretmen sayısında önemli ölçüde bir artışın olmayışıdır. Diğer yandan okullaşma oranına ilişkin brüt rakamlara yer verilebilmiştir. Bilindiği gibi net rakamlar brüt rakamlardan, % 20-30 arasında değişen oranlarda, daha az olabilmektedir. Ülkenin ortaöğretimdeki okullaşma oranı değerlendirilirken bu nokta göz önünde bulundurulmalıdır.

4.3.3. Suriye'de Ortaöğretim

Suriye'de ortaöğretim, 6 yıllık zorunlu ilköğretim üzerine 3+3 modeline göre yapılandırılmış iki devre halindedir.

4.3.3.1. Ortaöğretim I. Devre: Ortaokul

Ülkede 3 yıllık bir öğrenim süreci olan ortaokul devresi zorunlu değildir; devlet okullarında parasızdır.

Öğretim dili Arapça'dır. Ayrıca haftada 6 saat Arapça dersi verilir. Bunun yanında bir yabancı dil olarak İngilizce ya da Fransızca öğretilir. Bunların programdaki ağırlığı 5 saattir. Eğitim programları içinde yer alan diğer dersler ve ağırlıkları ise şöyledir: Matematik 4 Kimya, Fizik, Biyoloji, Din, Sanat, Spor, Coğrafya ve Tarih dersleri 2'şer saattir. Din

ÇİZELGE - 7

İRAN'DA ORTAÖĞRETİMİN GELİŞİMİ

ORTAÖĞRETİM I. VE II. DEVRE- (1980-1992)

YILLAR		GÖSTERGELER		
		1980	1985	1992
Öğretim Süresi (yıl)		3+4	3+4	3+4
Okul Sayısı		-	15.006	----
Öğretmen Sayısı		187.852	185.593	200.700
Bayan Öğretmenlerin Oranı (%)		32	-	44
Okula Devam Eden Öğrenci Sayısı		2.817.780	3.178.419	5.619.630
Öğrenci/Öğretmen Oranı		15	17.2	28
Net Okullaşma Oranı (%)	Kız	33	-	48
	Erkek	51	-	65
	Toplam	42	-	57

Kaynaklar: *UNESCO, 1995, S. 140-144,

*Ana Britannica, 1986, s. 132'den uyarlanmıştır.

dersinde, isteğe bağılı olarak İslamiyet, Hristiyanlık ya da bir başka dine ilişkin olarak dinsel bir eğitim verilmektedir. Bu dersler 3 yıl boyunca devam etmektedir. Bu program genel ortaokullar içindir. Bunun dışında, ortaokul düzeyinde, teknik ortaokullar ve mesleki ortaokullar da bulunmaktadır.

Bunların eğitim programları meslek alanlarına göre değışmektedir. Bu devrede, Milli Eğitim Bakanlığının izniyle kurulabilen özel ortaokullar da vardır. Ortaokulu bitiren öğrencilere, ortaöğretim II. devre olan liseye devam edebilmeleri için bir giriş sınavı uygulanmaktadır. Bu sınav sonunda öğrenciler, farklı program uygulayan liselerden birine girebilmektedir (Şaar, 8.7.1996).

Farklı program uygulayan bu liseler aşağıda görülecektir.

4.3.3.2. Ortaöğretim II. Devre: Lise

Suriye’de 3 yıllık bir öğrenim süreci olan lise devresi zorunlu değildir, devlet okullarında parasızdır.

Ülkede farklı program uygulayan 6 değışik lise vardır. Bunlar, Fen Lisesi, Edebiyat Lisesi, Meslek Lisesi, Ziraat Lisesi, Ticaret Lisesi ve Şariat Lisesi’dir. Ortaokul son sınıfta yapılan sınav sonucunda, 290 tam puanın 200 ve üzerini alabilen öğrenciler ancak Fen Liselerine girebilirler. İkiyüz puanın altındaki en yüksek puanı alan öğrenciler ise Edebiyat Liselerine girebilirler. Daha az puan alan öğrenciler ise tercihlerine ve okulların kontenjanlarına göre diğer liselere kayıt yaptırabilirler. Lise son sınıfta merkezi bir sınav uygulanmaktadır. Her gün farklı bir konu ya da ders grubundan yapılan bu sınav bir hafta sürmektedir. Bu sınavın sonuçları, öğrencinin liseyi bitirmesini etkilediği gibi üniversiteye giriş için de kullanılmaktadır. Üniversitelerin ilgili lisans programlarına sadece fen ve edebiyat liselerinden mezun olanlar ile diğer liselerin ilk 10’a girebilen öğrencileri kayıt yaptırabilmektedir.

Üniversitelerin lisans programlarına giremeyen öğrenciler 2 yıllık yüksekokullara girebilmektedirler (Şaar, 8.7.1996).

Genel ve Mesleki eğitim veren ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrenci sayısı hızla artmaktadır. Ülkede ortaöğretim I. ve II. devreye ilişkin istatistiksel verilere göre, 1970 yılında toplam 1.202 okulda, 326.933 öğrenci için, 7643 öğretmen görev yapmıştır. Bu verilere göre, bir öğretmene 42.8 öğrenci düşmektedir. Aynı şekilde 1995 yılında toplam 4.216 okulda, 934.418 öğrenci için, 62.821 öğretmen görev yapmıştır. Bu verilere göre ise bir öğretmene yaklaşık 14.9 öğrenci düşmektedir (Suriye Eğitim Sisteminde Gerçekleştirilen Projeler: 1970-1995, 1995, s. 13). Bu veriler, ülkenin eğitim sistemindeki önemli bir gelişmeyi yansıtmaktadır. Diğer yandan net okullaşma oranı, 1980 yılında kızlarda % 30, erkeklerde % 48 ve genelde %39 iken, 1992 yılında bu oran kızlarda %39, erkeklerde % 49 ve genelde %44 olarak gerçekleşmiştir (UNESCO, 1995, s. 140).

Kimi göstergelere göre ülkede ortaöğretimin gelişim seyri çizelge - 8'de verilmektedir.

Çizelge - 8 incelendiğinde özellikle okullaşma oranlarındaki düşüklük dikkati çekmektedir. Diğer yandan, okul ve öğretmen sayılarındaki artış ile bir öğretmene düşen öğrenci sayısındaki azalma, ülke eğitim sisteminde yer alan ortaöğretimin pozitif yöndeki bir gelişim seyrini göstermektedir. Dikkati çeken diğer bir gösterge bayan öğretmen oranlarındaki artıştır.

ÇİZELGE - 8

SURİYE'DE ORTAÖĞRETİMİN GELİŞİMİ - ORTAÖĞRETİM I VE II. DEVRE- (1970-1995)

YILLAR		GÖSTERGELER				
		1970	1980	1984	1992	1995
Öğretim Süresi (yıl)		3+3	3+3	3+3	3+3	3+3
Okul sayısı		1.202	-	1.709	-	4.216
Öğretmen Sayısı		7.643	25.389	44.559	46.273	62.821
Bayan Öğretmenlerin Oranı (%)		-	22	-	45	-
Okula Devam Eden Öğrenci sayısı		326.933	507.780	749.229	832.920	934.418
Öğrenci/Öğretmen Oranı		42.8	20	16.8	18	14.9
Net Okullaşma Oranı (%)	Kız	-	30	-	39	-
	Erkek	-	48	-	49	-
	Toplam	-	39	-	44	-

Kaynaklar : * UNESCO, 1995, S. 140-144,

* Suriye Eğitim Sisteminde Gerçekleştirilen Projeler:
1970-1995, 1995, s. 13

* Ana Britannica, 1986, s. 135'ten uyarlanmıştır.

4.4. YÜKSEKÖĞRETİM

4.4.1. Irak'ta Yükseköğretim

Irak'taki üniversitelerin ilgili yükseköğretim programlarına kabul için en gerekli ölçüt, ortaöğretim II. devrenin sonunda liseyi bitirmek için yapılan genel sertifika (General Certificate of Secondary School Education (GCSSE) sınavında alınan puanların aritmetik ortalamasıdır. Bu puanlara bağlı olarak, üniversitelerin ilgili programlarına yerleştirmeyi, Türkiye'deki ÖSYM'ye benzer bir merkez yapmaktadır. Öğrenci, GCSSE sınav sonuçları ile birlikte, öğrenim görmek istediği yükseköğretim programlarına ilişkin bir tercih listesini öğrenci yerleştirme merkezine sunar. Merkez, öğrencinin puanlarını ve tercihlerini gözönünde bulundurarak bir yükseköğretim programına yerleştirir. Başvuru sırasında en yüksek puana sahip olan öğrenciler en iyi yükseköğretim programlarına (Tıp, Mühendislik, Eczacılık v.b.) alınırlar. Üniversiteye kabul için sadece GCSSE sınavını kazanmak yeterlidir. Bu sınav sonucunda düşük puan alan öğrenciler de bulunabilmektedir. Diğer bir deyişle, üniversiteye kabul için gereken puan standardının altında puanlar alan öğrenciler vardır. Ne var ki bunlar da kimi yükseköğretim programlarına yerleştirilebilmektedir. Yükseköğretime düşük puanla öğrenci alınmasının bir sonucu olarak üniversite mezunlarının niteliklerinin düştüğüne ilişkin kuşkular bulunmaktadır (Esmael, 1983, s. 225).

Ülkedeki üniversitelere bağlı farklı yükseköğretim programlarının, değişik öğrenim süreleri vardır. Bu süre 2 yıldan 6 yıla kadar değişebilmektedir. İki yıl süreli programlar bir meslek kazandırmaya dönük olarak önlisans niteliğinde eğitim veren yükseköğretim programlarıdır. Örneğin, ilkokul öğretmenliği için 2 yıl süreli bir öğretmenlik yüksekokulunu bitirmek yeterlidir. Kimi edebiyat, siyasal, ekonomi, tarım, doğa bilimleri, sosyal bilimler v.b. ne ilişkin yükseköğretim programları 4 yıllık bir öğretim

sürecidir. Diğer yandan mühendislik programları 5 yıl, tıp ve mimarlık gibi yükseköğretim programları ise 6 yıllık bir öğretim sürecini kapsar. Beş ve altı yıllık yükseköğretim programlarını bitiren öğrenciler aynı zamanda master yapmış sayılırlar. Ülkede yeterli yükseköğretim kurumu ve öğretim elemanı olmadığından üniversitelerde 2. öğretim yapan yükseköğretim programları da vardır. Ayrıca, üniversitelerin master ve doktora programları da vardır (Tevfik, 13.05.1996).

Ülkede toplam 6 üniversite vardır. Bunların 3'ü başkent Bağdat'ta, diğerleri ise Musul, Basra ve Süleymaniye'dedir. Ayrıca Erbil'de kurulu bir tarım yüksekokulu ile çeşitli yükseköğretmen okulları ve teknik okullar da vardır. Devlet, diğer ülkelerle karşılıklı antlaşmalar gereği, burslu ya da kendi olanakları ile yükseköğrenim görmeleri amacıyla çok sayıda öğrenciyi yurtdışına göndermektedir (Ana Britannica, 1989, C. 11, s. 373).

Irak'ta 1992 verilerine göre, 6 üniversiteye bağlı toplam 20 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Bu 20 yükseköğretim kurumunda aynı yıl toplam 197.786 öğrenciye 10.520 öğretim elemanı ders vermektedir. Buna göre bir öğretim elemanına 18.8 öğrenci düşmektedir (Ana Britannica, 1993, s. 629).

Üniversitelere eğitim yönünden bakıldığında bütün öğrenciler temel olarak aynı eğitimi almakta ve aynı uygulamaları yapmaktadırlar. Tercih edilen öğretim metodları deneyip bulma (discovery), araştırma ile öğrenme (exploration) ya da tümdengelim (deduction) yolu ile öğrenmedir. Bu metodların tümü öğrenci merkezli aktiviteler olduğundan oldukça çekici ve caziptirler. Diğer yandan üniversite öğrencileri kanun ya da yönetmeliklerle belirlenen tek tip bir giysi giymek zorundadırlar. Bunun nedeni ise toplumsal sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmaktır (Esmael, 1983, s. 225).

Ülkedeki üniversiteler, devlet yönetiminde, yükseköğretimden sorumlu bir bakan tarafından temsil edilmektedir. Bu Yükseköğretim

Bakanlığı, üniversiteler arası koordinasyon ve işbirliği sağlama, üniversitelerin eğitsel olanaklarını karşılama ve bilimsel araştırmaları denetleme gibi görevleri yerine getirir (Tevfik, 13.05.1996).

Kimi göstergelere göre Irak'ta Yükseköğretimin gelişimi çizelge-9'da verilmektedir.

ÇİZELGE - 9

IRAK'TA YÜKSEKÖĞRETİMİN GELİŞİMİ (1983-1992)

GÖSTERGELER	YILLAR	
	1983	1992
Üniversite Sayısı	6	6
Toplam Öğrenci Sayısı	116.260	197.786
Öğretim Elemanı Sayısı	6.674	10.520
Öğrenci/Öğretim Elemanı Oranı	17.4	18.8
100.000 Kişiye Düşen Öğrenci Sayısı	877	-

Kaynaklar : * Ana Britannica, 1993, s. 629,

* Ana Britannica, 1986, s. 132'den uyarlanmıştır.

Çizelge-9 incelendiğinde yaklaşık 9 yıllık süreç içinde öğretim elemanı sayısındaki artışa paralel olarak 1 öğretim elemanına düşen öğrenci sayısında bir azalma olmadığı gibi 1.4'lük bir artış gözlenmektedir. Buna karşın, yine de öğrenci/öğretim elemanı oranının dengelenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

4.4.2. İnan'da Yükseköğretim

Ülkedeki niversitelerin ilgili yükseköğretim programlarına kayıt yaptırabilmenin tek koşulu, liseyi bitiren niversite adaylarının, 2 basamaklı bir niversiteye giriş sınavını kazanmalarındır (Ek-VI). Öğrenciler, Türkiye'deki niversiteye yerleştirme sistemine benzer bir sistemle ve ÖSYM merkezine benzer bir merkez tarafından ilgili yükseköğretim programlarına yerleştirilmektedir.

Üniversitelere bağlı farklı yükseköğretim kurumlarında yer alan yükseköğretim programlarının 2 yıldan 6 yıla kadar değişebilen öğrenim süreleri bulunmaktadır. Yksekğretmen okulu gibi ilkokul ğretmenlerinin yetiştirildiği yükseköğretim programları ya da kimi mesleki ve teknik yüksekokullar 2 yıllık bir öğrenim sürecini kapsar. İki yıllık yükseköğretim programları nlisans eğitimi niteliğindedir. Lisans eğitimi, bir bilim dalında branşlaşmayı gerektiren 4 yıllık bir öğrenim sürecidir. Tıp ve mühendislik gibi kimi yükseköğretim programları da 5-6 yıllık bir öğrenim sürecini gerektirmektedir. Ayrıca, niversitelerin master ve doktora programları vardır. Çizelge-10'da İnan'da yükseköğretim alanlarına göre öğrencilerin, mezun olanların ve her bir ğretim alanındaki kız öğrencilerin yüzde olarak oranları verilmektedir.

Çizelge - 10 incelendiğinde doğa bilimleri, mühendislik, tarım ve tıp alanlarında, diğer ğretim alanlarına göre daha fazla bir yoğunlaşma gözlenmektedir. Bunun nedeni büyük olasılıkla 1980-1988 yılları arasında İnan'ın Irak'la yaptığı savaşın yıkımını onarmak amacıyla, bir devlet politikası olarak bu alanlara daha fazla ğrenci almasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan tıp ve insan bilimlerindeki kız ğrenci oranları da azımsanmayacak düzeydedir. İnsan bilimlerindeki ğrenci oranı ile mezun olanların oranlarındaki düşüklük dikkati çeken diğer bir noktadır.

Ülkede toplam 29 üniversitenin en eskisi ve en önemlisi, 1934'te kurulan Tahran Üniversitesi'dir. Sayısal verilere göre (1994) 29 üniversiteye bağlı toplam 346 yükseköğretim kurumunda 1.072.442 öğrenci yükseköğrenim görmektedir. Diğer yandan İran'da 120'den fazla özel yükseköğretim kurumu bulunmaktadır (Şukuh Sazendegi, 1996, s. 16-18).

Ayrıca 1996'da yükseköğretimdeki okullaşma oranı % 48 olarak bildirilmiştir (Ek -VI).

ÇİZELGE - 10

İRAN'DA YÜKSEKÖĞRETİM ALANLARINA GÖRE ÖĞRENCİ, MEZUN OLANLAR VE HER BİR ÖĞRETİM ALANINDAKİ KIZ ÖĞRENCİLERİN DAĞILIMI (1992)

Öğretim Alanları	Oran Göstergeleri	İlgili Öğretim Alanındaki Öğrenci Oranı (%)	İlgili Öğretim Alanından Mezun Olanların Oranı (%)	Her Bir öğretim Alanındaki Kız Öğrenci Oranı (%)
Eğitim Bilimleri		13	11	35
İnsan Bilimleri		11	8	40
Hukuk ve Toplumsal Bilimler		15	10	23
Doğa Bilimleri, Mühendislik ve Tarım		38	28	15
Tıp		22	23	45

Kaynak: UNESCO, 1995, s. 152

İran'da yükseköğretimin koordinasyonu ve yürütülmesinden Yükseköğretim Bakanlığı sorumludur (Ek- VI).

Kimi göstergelere göre İran'da yükseköğretimin gelişimi çizelge - 11'de verilmektedir.

ÇİZELGE-11

İRAN'DA YÜKSEKÖĞRETİMİN GELİŞİMİ (1978-1994)

GÖSTERGELER	YILLAR		
	1978	1989	1994
Üniversite Sayısı	-	29	29
Toplam Öğrenci Sayısı	178.675	315.657	1.072.442
Öğretim Elemanı Sayısı	-	20.515	-
Öğrenci/Öğretim Elemanı Oranı	-	15.4	-
100.000 Kişiyeye Düşen Öğrenci Sayısı	489	-	1.745

Kaynaklar : * Şukuh Sazendeği, 1996, s. 16-17,

* Ana Britannica, 1993, s. 630'dan uyarlanmıştır.

4.4.3. Suriye'de Yükseköğretim

Ülkedeki üniversitelerin ilgili yükseköğretim programlarına kayıt yaptırabilmek için, lisenin son sınıfında bir hafta süreyle yapılan bitirme sınavını kazanmak ön koşuldur. Bu sınavı kazanan öğrenciler, sınavdan aldıkları puanlar, bitirdikleri lisenin türü, tercihleri ve tercih ettikleri yükseköğretim programlarının kontenjanlarına göre bir yükseköğretim programına yerleştirilirler. Bu yerleştirme, Türkiye'deki ÖSYM'ye benzer bir merkez tarafından yapılmaktadır.

Suriye'de 4 üniversite bulunmaktadır. Bunlar:

Halep Üniversitesi (Halep'te)

Dimaşk Üniversitesi (Şam'da)

Tişrin Üniversitesi (Lazkiye'de)

Baas Üniversitesi (Humus'ta) dır.

Ayrıca bu üniversitelere bağlı olarak faaliyet gösteren, 2 yıllık, 110 yüksekokul vardır. Bu üniversite ve yüksekokullarda, hemen bütün bilim dallarına ilişkin yükseköğretim programlarına yer verilmektedir. Üniversitelerin ilgili fakültelerinde öğretim süresi, uygulanan programın niteliğine göre 4 yıldan 6 yıla kadar değişebilmektedir. Ayrıca, üniversitelerin master ve doktora programları da vardır. Devlet, özellikle teknik alanlarda yetişmiş insan gücü gereksinimini karşılayabilmek amacıyla, son yıllarda yükseköğretime özel bir önem vermeye başlamıştır (Şaar, 08.07.1996)

Çizelge-12'de Suriye'de yükseköğretim alanlarına göre öğrencilerin, mezun olanların ve her bir öğretim alanındaki kız öğrencilerin yüzde olarak oranları verilmektedir.

ÇİZELGE-12

SURİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM ALANLARINA GÖRE ÖĞRENCİ, MEZUN OLANLAR VE HER BİR ÖĞRETİM ALANINDAKİ KIZ ÖĞRENCİLERİN DAĞILIMI (1992)

Oran Göstergeleri Öğretim Alanları	İlgili Öğretim Alanındaki Öğrenci Oranı (%)	İlgili Öğretim Alanından Mezun Olanların Oranı (%)	Her Bir Öğretim Alanındaki Kız Öğrenci Oranı (%)
Eğitim Bilimleri	2	4	55
İnsan Bilimleri	21	15	61
Hukuk ve Toplumsal Bilimler	35	25	32
Doğa Bilimleri, Mühendislik ve Tarım	29	36	30
Tıp	11	19	34

Kaynak: UNESCO, 1995, S. 152

Çizelge-12 incelendiğinde özellikle hukuk, toplumsal bilimler, doğa bilimleri, mühendislik, tarım ve insan bilimlerine ilişkin yükseköğretim alanlarında bir yoğunlaşma gözlenmektedir. Eğitim bilimine ilişkin yükseköğretim alanlarındaki öğrenci oranı ile bu alandan mezun olanların oranının az oluşu dikkati çeken diğer bir noktadır. Bu durum, ülkede eğitsel

etkinliklerin gereksindiği nitelikli personelin yetiştirilmesine gereken önemin verilmiyor olduğu izlenimini vermektedir.

İstatistiksel verilere göre ÷lkedeki 4 üniversitede, 1980 yılında toplam 99.182 öğrenciye 2.446 öğretim elemanı ders vermiştir. Bu verilere göre 41 öğrenciye bir öğretim elemanı düşmektedir. Aynı şekilde 1994 yılında toplam 171.158 öğrenciye 5.407 öğretim elemanı ders vermiştir. Bu verilere göre ise 32 öğrenciye bir öğretim elemanı düşmektedir (Suriye Yükseköğretiminde Gerçekleştirilen projeler: 1970-1995, 1995, s. 41). Diğer yandan 1980 yılında 100.000 kişiye düşen yükseköğrenim görmüş öğrenci sayısı 1.611 iken bu sayı 1992 yılında 1.700'e yükselmiştir (UNESCO, 1995, s. 148).

Suriye'de yükseköğretimin koordinasyonu ve yürütülmesinden Yükseköğretim Bakanlığı sorumludur. Ayrıca yükseköğretimi ilgilendiren kararları alan Yükseköğretim Meclisi bulunmaktadır (Şaar, 08.07.1996).

Devletin olanakları ya da kendi olanakları ile dış ÷lkelerde yükseköğrenim gören öğrenciler de vardır.

Kimi göstergelere göre Suriye'de yükseköğretimin gelişimi çizelge-13'de verilmektedir.

Çizelge-13 incelendiğinde özellikle bir öğretim elemanına düşen öğrenci sayısındaki fazlalık dikkati çekmektedir. Ancak 1980-1984 yılları arasındaki gelişim seyrinde bir öğretim elemanına düşen öğrenci sayısındaki azalma eğilimi, pozitif yöndeki bir gelişmeyi yansıtmaktadır. Buna karşın günümüzde, ÷lkedeki yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanı gereksinimi olduğu anlaşılmaktadır.

ÇİZELGE-13

SURİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMİN GELİŞİMİ (1980-1994)

YILLAR GÖSTERGELER	1980	1990	1994
Üniversite Sayısı	4	4	4
Toplam Öğrenci Sayısı	99.182	164.172.	171.158
Öğretim Elemanı Sayısı	2.446	3.941	5.407
Öğrenci/Öğretim Elemanı Oranı	41	42	32
100.000 Kişiye Düşen Öğrenci Sayısı	1.611	----	1.700 (1992)

Kaynaklar: * UNESCO, 1995, S. 148,

* Suriye Yükseköğretiminde Gerçekleştirilen Projeler:
1970-1995, 1995, s. 41'den uyarlanmıştır.

5. ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

5.1. Irak'ta Öğretmen Yetiştirme

Irak'ta öğretmen eğitimine özel bir önem verilmektedir. Ülkenin zorunlu ilköğretim ve ortaöğretimiyle ilgili öğretim kademeleri incelenirken sunulan çizelgelerde yer alan, bir öğretmene düşen öğrenci sayıları normal görünmektedir.

Ülkede ilkokul öğretmenliği için 2 yıllık, önlisans niteliğinde bir yüksek öğretmen okulunu bitirmek yeterlidir. Ortaöğretim kademesinde ise branş öğretmenliği koşul olduğundan en az 4 yıllık fakültelerin ilgili bölümlerinden alınmış bir lisans diplomasına sahip olma zorunluluğu vardır.

Eğitim fakültelerinin öğretmen yetiştirme programlarına bakıldığında, öğretim yöntem ve teknikleri gibi derslerin yanında, bitirme kursları ve öğretmenlik uygulamaları gibi aktivitelere yer verildiği görülür. Öğretim yöntem ve teknikleri 3. sınıfın 2. döneminde verilmeye başlar ve 4. sınıfın ilk döneminde bitirilir. Öğretmenlik uygulamalarına 4. sınıfın 2. döneminde başlanır. Her yıl mart ayında Eğitim Fakülteleri son sınıf öğrencilerini kendi alanlarında pratik yapmaları için ortaöğretim kurumlarına staja gönderir. Öğrenciler belirlenen okullarda, belirlenen rehber öğretmenlerin gözetiminde uygulama yaparlar (Esmael, 1983, s. 226).

5.2. İran'da Öğretmen Yetiştirme

Ülkenin, zorunlu ilköğretim ve ortaöğretim devrelerinde bir öğretmene düşen öğrenci sayısına bakıldığında (24-28) yeterli sayıda öğretmen olduğu görülmektedir. Ancak öğretmenlerin nitelikleri konusunda kuşkular bulunmaktadır.

Yakın zamana kadar ilköğretim ve ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin 2 yıllık yüksek öğretmen okullarından mezun olmaları yeterli görülüyordu. Bu 2 yıllık öğretmen yetiştirme programlarına bakıldığında, bu kurumlarda görev yapan öğretmenlerin, öğretmen yetiştirme amaçlarını bilmedikleri, amaçlarla içeriğin zayıf bir tutarlılığa sahip oldukları, programların çeşitli boyutlarının etkili bir şekilde değerlendirilmediği ve değerlendirme sonuçlarının zamanında açıklanmadığı anlaşılmaktadır (Kerimzade, 1982, s. 171-180).

Son zamanlarda öğretmen yetiştirme programlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. İlkokul öğretmenleri gerekli olan bütün dersleri ve uygulamaları içeren 2 yıllık bir eğitim programından geçerler. Ortaöğretim I. devre de görev yapacak öğretmenler de 2 yıllık bir eğitim sürecinden geçmelerine karşın fen bilimleri ya da sosyal bilimlerin bir alanında, daha yoğun bir programı izlemek durumundadırlar. Bu, branş eğitimi ile eş anlamlı değildir. Ancak ilkokul öğretmenlerine göre; bir bilim dalına ilişkin öğretim programını daha kapsamlı olarak görürler. Lise'de görev yapacak öğretmenlerin 4 yıllık bir lisans eğitimi almaları ve fen bilimleri alanında öğretmenlik yapacak olan öğretmenlerin, fen bilimlerinin bir dalında (fizik, kimya, biyoloji v.b.) uzmanlaşmaları öngörülmektedir (UNESCO, 1990, s.6).

Ülkede, 1996 verilerine göre, 21 öğretmen eğitim merkezi bulunmaktadır (Şukuh Sazendeği, 1996, s. 16).

Görüldüğü gibi, İran'da öğretmen yetiştirme sistemi yeterli değildir. Bununla birlikte son zamanlarda nitelikli öğretmen yetiştirme sorunu çözümlenmeye çalışılmaktadır.

5.3. Suriye'de Öğretmen Yetiştirme

Ülkenin, zorunlu öğretim ve ortaöğretim devrelerinde bir öğretmene düşen öğrenci sayısına bakıldığında yeterli sayıda öğretmen olduğu görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin nitelikleri konusunda kuşklar bulunmaktadır.

Yakın zamana kadar ilkokul öğretmenleri ortaokuldan sonra, lise düzeyindeki 4 yıl süreli öğretmen yetiştirme okullarında yetiştiriliyordu. Diğer lise düzeyindeki okullarda olduğu gibi bu okulda da bitirme sınavı uygulanır, başarılı olanlar resmen ilkokul öğretmeni olarak atanmaya hak kazanırlardı. Bunun yanında diğer genel ya da meslek liselerinden birini bitirenler de ek bir yıllık öğretmenlik eğitimi ile öğretmenlik statüsünü kazanabiliyorlardı (Yılmaz, 1991, s. 562).

Günümüzde ilkokul öğretmenleri ve orta öğretim I. devre'de görev yapacak öğretmenlerin en az 2 yıllık öğretmen yüksekokullarından mezun olmaları öngörülmektedir. Ortaöğretim II. devre'de, diğer bir deyişle lise düzeyindeki ortaöğretim kurumlarında görev yapacak olan öğretmenlerin, eğitim fakültelerinin ilgili bölümlerinden alacakları 4 yıllık bir lisans diplomasına sahip olmaları zorunludur. İlgili fakülte ya da yüksekokullardan mezun olanlar öğretmenliğe atanmadan önce, bir yıl öğretmenliğe hazırlık eğitimine alınmaktadır. Öğretmen adaylarının bu hazırlık eğitimi alma zorunlulukları bulunmamakla birlikte, böyle bir hazırlık eğitimini almış olan öğretmen adayları, daha iyi okullara atamalarda tercih nedeni olmaktadır (Şaar, 08.07.1996).

Görüldüğü gibi, özellikle ilköğretim devresinde görev yapan öğretmenlerin nitelik sorunları bulunmakla birlikte, devlet bu sorunu aşmak için yoğun çaba harcamaktadır. Bu amaçla, ilk adım olarak, öğretmen eğitimi, yükseköğretim düzeyine taşınmıştır.

6. HİZMETİÇİ EĞİTİM

Irak, İran ve Suriye'de hizmetiçi eğitime ilişkin olarak, hem sözkonusu ülkelerin yetkili kişileri ile yapılan görüşmelerden hem de ulaşılan dökümanların incelenmesinden elde edilebilen bilgiler aşağıda yer almaktadır.

6.1. Irak'ta Hizmetiçi Eğitim

Ülkede öğretmenler için hizmetiçi eğitim programları düzenlendiği gibi diğer sektörlerde çalışan personel için de hizmetiçi eğitim programları düzenlenmektedir. Özellikle teknik alanda çalışan personele yönelik olarak sık sık hizmetiçi eğitim kursları açılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Hizmetiçi Eğitim Müdürlüğü ülke genelinde yapılacak bütün hizmetiçi eğitim faaliyetlerinden sorumludur (Tevfik, 13.05.1996).

6.2. İran'da Hizmetiçi Eğitim

Ülkede, değişen yaşam koşullarına uyum sağlayabilmek ve mesleki yeterliliklerini geliştirmek amacıyla her kademedeki öğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler ile diğer kurum ve kuruluşlarda mal ve hizmet üretiminde çalışan personel; ilgili sektörce öngörülen periyotlarla hizmetiçi eğitim kurslarına alınmaktadır (Ek-VI).

6.3. Suriye'de Hizmetiçi Eğitim

Ülkede hizmetiçi eğitim programları Eğitim Bakanlığı'na bağlı Hizmetiçi Eğitim Müdürlüğü tarafından düzenlenmektedir. Öğretmenler, gerek görüldüğünde bu programlara katılmak zorundadırlar. Hizmetiçi eğitim programlarına katılan öğretmenler ayrıca bir ücret ödemezler. Diğer sektörlerde çalışan personel için de zaman zaman hizmetiçi eğitim kursları düzenlenmektedir. Bu sektörler hizmetiçi eğitim programlarını Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak düzenlemektedir (Şaar, 08.07.1996).

7. EĞİTİM SİSTEMİNİN FİNANSMANI

7.1. Irak Eğitim Sisteminin Finansmanı

Irak eğitim sisteminin finansmanı büyük ölçüde, devletin eğitim harcamaları için GSMH'dan ayırdığı pay ile karşılanmaktadır. İstatistiksel verilere göre devlet GSMH'dan eğitime, 1980'de %3.0 oranında bir pay ayırmıştır (UNESCO 1995, s. 156). Aynı yıl diğer dünya ülkelerinin eğitim harcamalarına GSMH'dan ayırdığı payın % 4.9 olduğu düşünülürse, ülkenin eğitime ayırdığı payın oldukça düşük oranlarda olduğu görülmektedir. Bir başka kaynağa göre devlet 1983 yılında eğitim harcamalarına GSMH'dan %3.2 oranında bir pay ayırmıştır (Ana Britannica, 1986, s. 132).

Diğer yandan okulların finansmanının bir kısmı öğrenci velilerinin bağışları ve diğer vatandaşların ya da kimi kuruluşların yardımları ile karşılanmaktadır. Ayrıca devlet, beş yıllık kalkınma planlarında eğitim sisteminin finansmanına, gerek bina yapımı gerekse hizmet harcamalarına geniş yer vermektedir (Tevfik, 13.05.1996).

7.2. İran Eğitim Sisteminin Finansmanı

İran eğitim sisteminin finansmanı büyük ölçüde, devletin eğitim harcamaları için GSMH'dan ayırdığı pay ile karşılanmaktadır. İstatistiksel verilere göre devlet GSMH'dan eğitime 1980'de %7.5, 1992'de %4.6 oranında bir pay ayırmıştır (UNESCO, 1995, s. 156). Bir başka kaynağa göre, devlet 1985 yılında eğitim harcamaları için GSMH'dan %8.5 oranında bir pay ayırmıştır (Ana Britannica, 1986, s. 132). Dünya ülkelerinin eğitim harcamalarına GSMH'dan ayırdıkları pay ortalamasının 1980'de %4.9, 1985'de %4.9, 1992'de %5.1 olduğu düşünülürse (UNESCO, 1995, s. 109), ülkenin, eğitim harcamalarına dünya ortalamasının oldukça üstünde bir pay ayırdığı görülmektedir. Bunun yanında, 1992'de diğer yıllara göre eğitim harcamalarına

daha az pay ayırabilmiş olması dikkati çekmektedir. Bunun nedeni, 1980-1988 yılları arasında Irak'la yaptığı savaşın giderlerini karşılayabilmek amacıyla, eğitim harcamaları aleyhine savunma harcamalarına daha fazla bir pay ayırmış olması olasılığına bağlanabilir.

Ayrıca ülkede 1994 yılında başlayan ikinci beş yıllık kalkınma planı sürecinde, eğitim harcamaları için 28 bin riyal paraya gereksinim duyulmasına karşın, ikinci beş yıllık kalkınma planı çerçevesinde eğitim harcamaları için sadece 6 bin riyal öngörülmüştür (İran Kültür Sanat Haber Bülteni, 1994, Sayı: 8, s. 19).

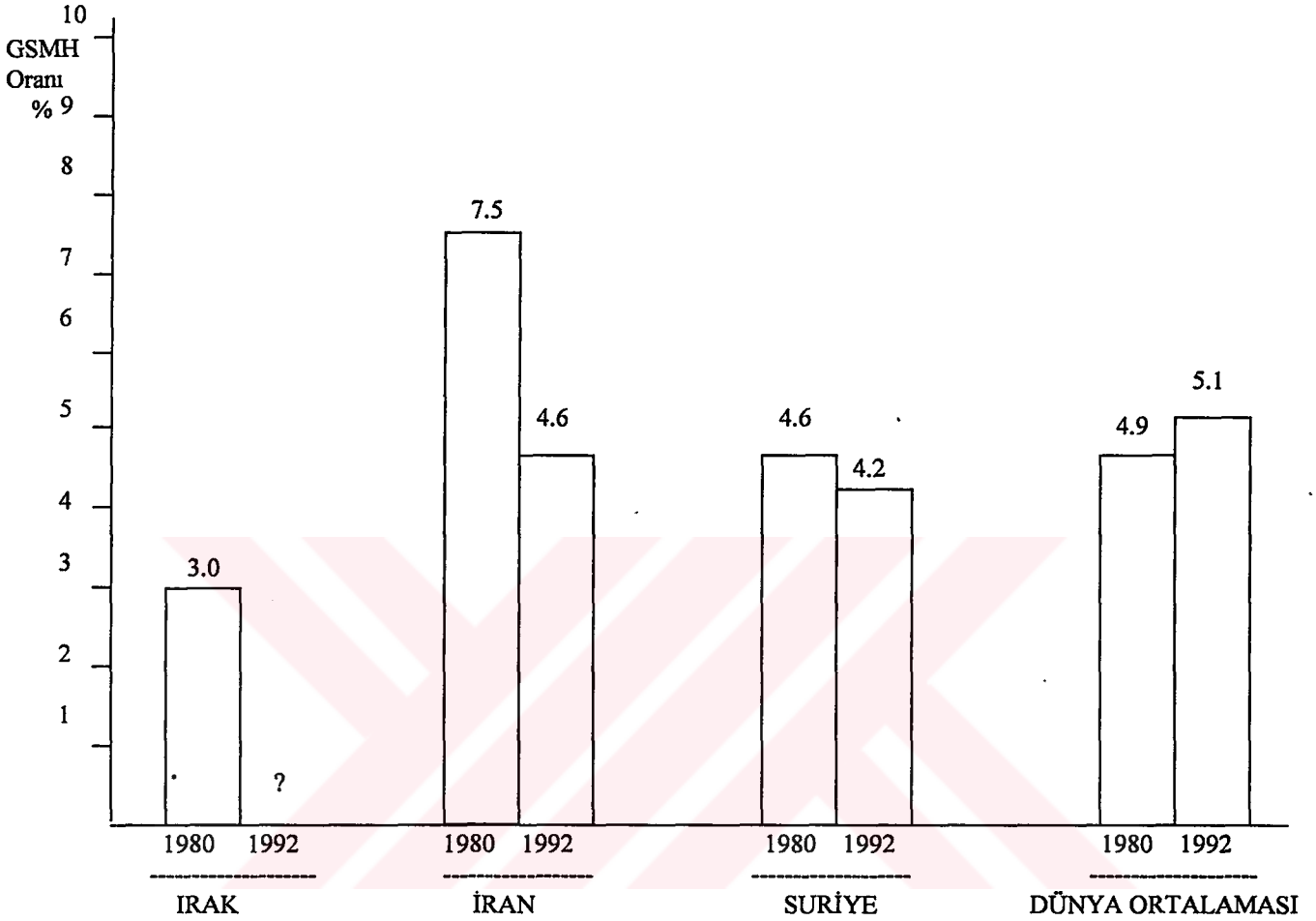
7.3. Suriye Eğitim Sisteminin Finansmanı

Suriye eğitim sisteminin finansmanı büyük ölçüde, devletin GSMH'dan eğitime ayırdığı pay ile karşılanmaktadır. Devlet GSMH'dan , 1980'de %4.6, 1992'de %4.2 oranında eğitime bir pay ayırmıştır (UNESCO, 1995, s. 156). Diğer dünya ülkelerinin GSMH'dan ayırdıkları pay ortalaması ise 1980'de %4.9, 1992'de % 5.1 oranındadır (UNESCO, 1995, s. 109). Bu verilere göre Suriye'nin GSMH'dan eğitime ayırdığı pay, dünya ortalamasından 1980'de % 0.3, 1992'de %0.9 oranında daha az olmaktadır. Bu farklar dünya ülkeleri ortalamasına göre önemsiz gibi görünmesine karşın eğitime 1992'de 1980 yılına göre daha az oranda bir pay ayırmış olması dikkat çekicidir. Ancak devlet, beş yıllık kalkınma planlarında eğitimin finansmanına özel önem vermektedir.

Bir başka kaynağa göre devlet 1984 yılında eğitim harcamalarına GSMH'dan % 6.0 oranında bir pay ayırmıştır (Ana Britannica, 1986, s. 135).

Diğer yandan ülkede, değişik öğretim kademelerindeki okulların ihtiyaçlarının bir kısmı öğrenci velilerinin bağışları ile karşılanmaktadır (Şaar, 08.07.1996).

Irak, İnan ve Suriye'nin GSMH'dan eğitime ayırdıkları payın, dünya ortalaması ile karşılaştırması şekil:1'de verilmektedir.

Şekil: 1 - Ülkelerin GSMH'dan Eğitime Ayırdıkları Pay

8. EĞİTİM SİSTEMİNİN YÖNETİMİ

8.1. Irak Eğitim Sisteminin Yönetim Yapısı

Irak Eğitim Sistemi merkezi bir yönetim yapısına sahiptir. Eğitim sisteminin yönetimi büyük ölçüde Eğitim Bakanlığı'nda toplanmıştır. Eğitim Bakanlığı okul sistemini koordine etmek ve planlamak, eğitim programlarının

gerektirdiği teknik araç-gereçleri sağlamak, ğretmen eğitimi ve atanması ile kimi sınavların yapılması gibi tüm eğitsel etkinliklerin gereksinimlerini ülke düzeyinde karşılama ve yönetme fonksiyonlarını yerine getirir.

Eğitim Bakanlığı, Şekil:2'de verilen yönetim yapısında da grldği gibi, Meclis müşavirlik birimi ile koordineli olarak çalışır. Bu birim, ülkenin eğitim politika ve stratejilerinin saptanmasında Eğitim Bakanlığına yardımcı olan en st birimdir. Ayrıca, eğitsel fonksiyonların yürütülmesinde bakanlığa danışmanlık yapan ve sayıları gereksinime göre değişen mşteşarlar vardır.

Eğitim Bakanlığı'nın bünyesinde sekiz ana birim vardır. Her ana birim bir genel müdür tarafından yönetilmektedir. Bu sekiz ana birim Şöyle sıralanabilir:

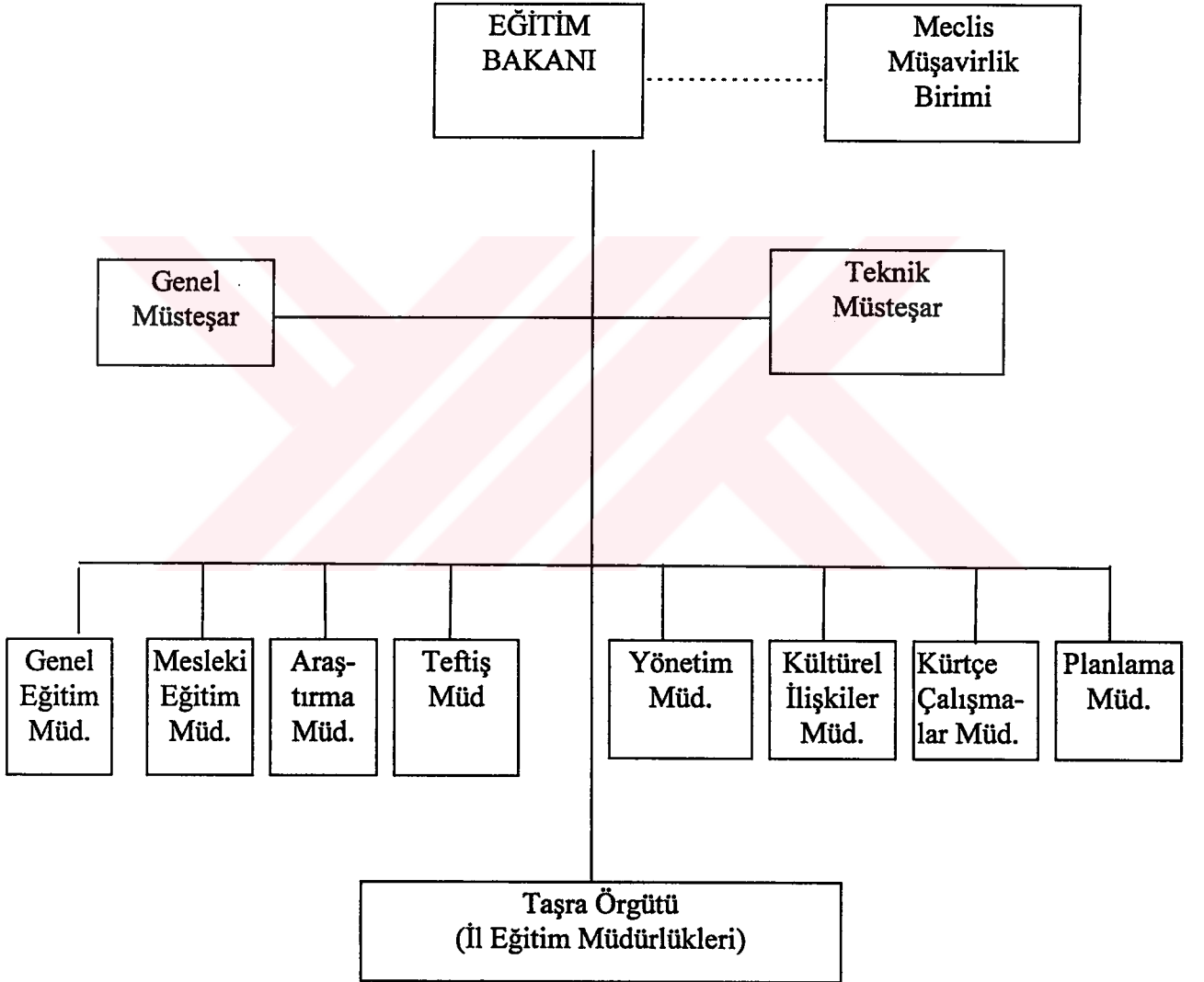
1. Genel Eğitim Müdürlüğü
2. Mesleki Eğitim Müdürlüğü
3. Araştırma-Geliştirme Müdürlüğü
4. Teftiş Müdürlüğü
5. Yönetim Müdürlüğü
6. Kültürel İlişkiler Müdürlüğü
7. Kürtçe alışmalar Müdürlüğü
8. Planlama Müdürlüğü

Yukarıda verilen her ana birime yardımcı olan alt birimler de bulunmaktadır. Her ana birim ve bunlara bağlı alt birimlerin görevleri tanımlanmıştır. Her birim kendi alanları ile ilgili çalışmaları yürütür.

Ülke eğitim sisteminin taşra örgütü il Eğitim Müdürlükleri tarafından yönetilmektedir. İlçe niteliğindeki yerleşim birimlerinde Eğitim Müdürlüğü bulunmamaktadır (Tevfik, 13.05.1996).

Irak eğitim sistemi içinde yer alan yükseköğretimin yönetimi ise Yükseköğretim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir.

Şekil: 2 - Irak Eğitim Yönetiminin Örgüt Yapısı

8.2. İnan Eğitim Sisteminin Yönetim Yapısı

İnan eğitim sisteminin yönetim fonksiyonları büyük ölçüde Eğitim Bakanlığı'nda toplanmıştır. Bu nedenle, ülke eğitim sisteminin yönetimi merkezi bir yapıya sahiptir (Ek-VI).

Milli Eğitim Bakanlığı şekil:3'de verilen yönetim yapısında da görüldüğü gibi, Eğitim Yüksek Şurası ile koordineli olarak çalışmaktadır. Bilindiği gibi, yürürlükteki İnan anayasasının 7. Maddesine göre "şuralar" ülkenin karar ve yönetim organlarının tümünde yer alır. Ayrıca Ülke Okullarını Donatma, Geliştirme ve Yenileme Örgütü, Milli Eğitim Bakanlığı Yapı İşleri Birimi ile sürekli işbirliği içinde bulunur (İnan Kültür Sanat Haber Bülteni, 1994, Sayı: 8, s. 19). Milli Eğitim Bakanlığı, ülkedeki tüm eğitsel etkinliklerin gerektirdiği olanakların oluşturulması ve etkili bir şekilde yürütülmesinde ilk karar sahibidir.

Milli Eğitim Merkez Örgütü'nde sekiz ana birim bulunmaktadır. Her birime bir bakan yardımcısı başkanlık eder. Bu sekiz ana birim şöyle sıralanabilir:

1. Yapı İşleri Birimi
2. Yönetim İşleri Birimi
3. İstihdam Birimi
4. Genel Eğitim Birimi
5. Mesleki ve Teknik Eğitim Birimi
6. Finansal İşler Birimi
7. Planlama Birimi

8. Toplumsal Hizmetler Birimi

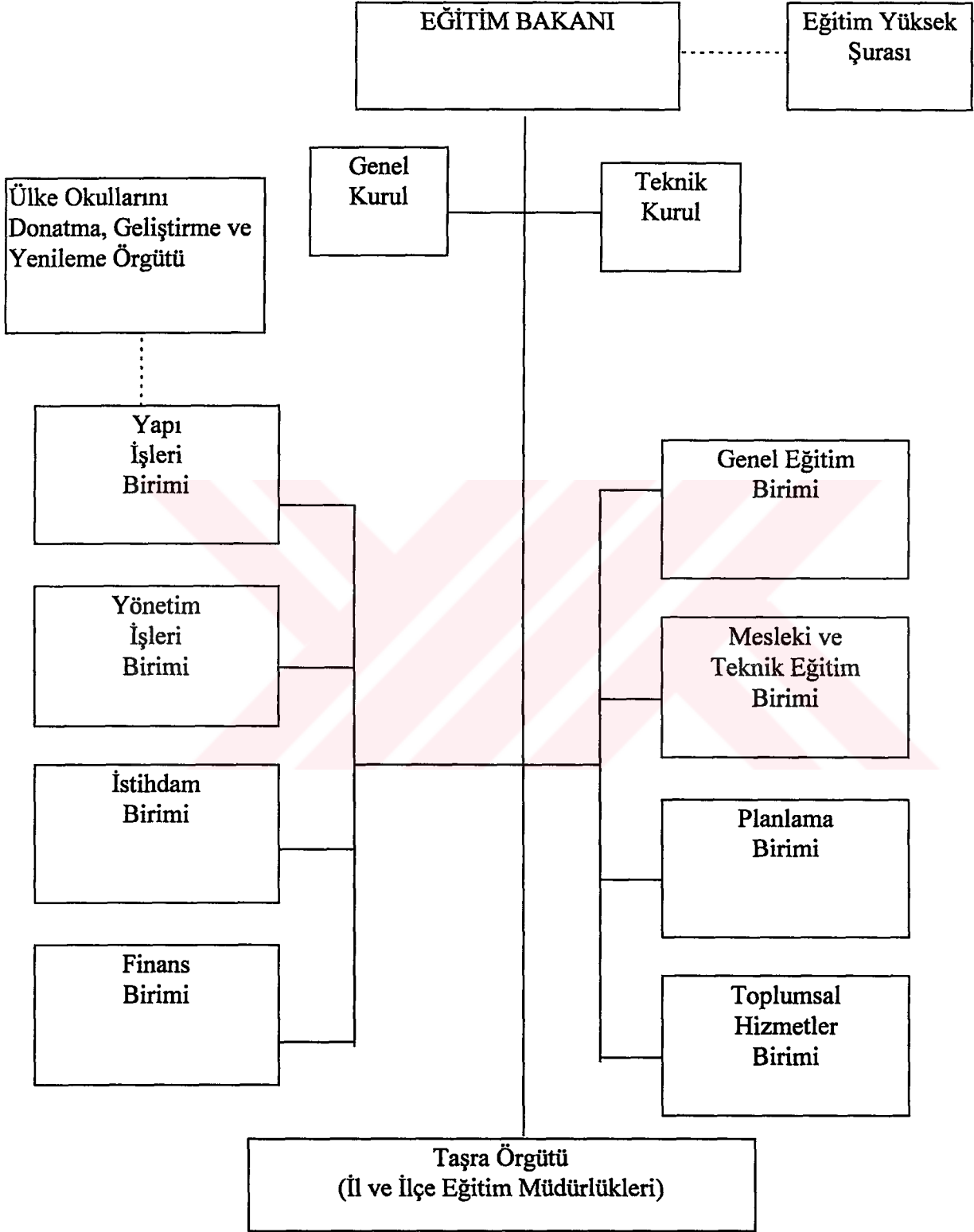
Bu birimlere yardımcı alt birimler de bulunmaktadır. Alt birimler m¼d¼rler tarafından y¼netilmektedir. Her ana ve alt birimin g¼revleri tanımlanmış olup kendi alanları ile ilgili çalışmaları y¼r¼tmekten sorumludurlar.

¼lke eğitim sisteminin taşra ¼rg¼t¼ il ve ilçe Eğitim M¼d¼rl¼kleri tarafından y¼netilmektedir. şuralar taşra ¼rg¼t¼nde de yer alır.

İran eğitim sistemi içinde yer alan y¼ksek¼ęretimin y¼netimi ise Y¼ksek¼ęretim Bakanlığının sorumluluğundadır. Y¼ksek¼ęretim Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği halinde çalışır.

ŞEKİL: 3 - İran Eğitim Yönetiminin Örgüt Yapısı

8. 3. Suriye Eğitim Sisteminin Yönetim Yapısı

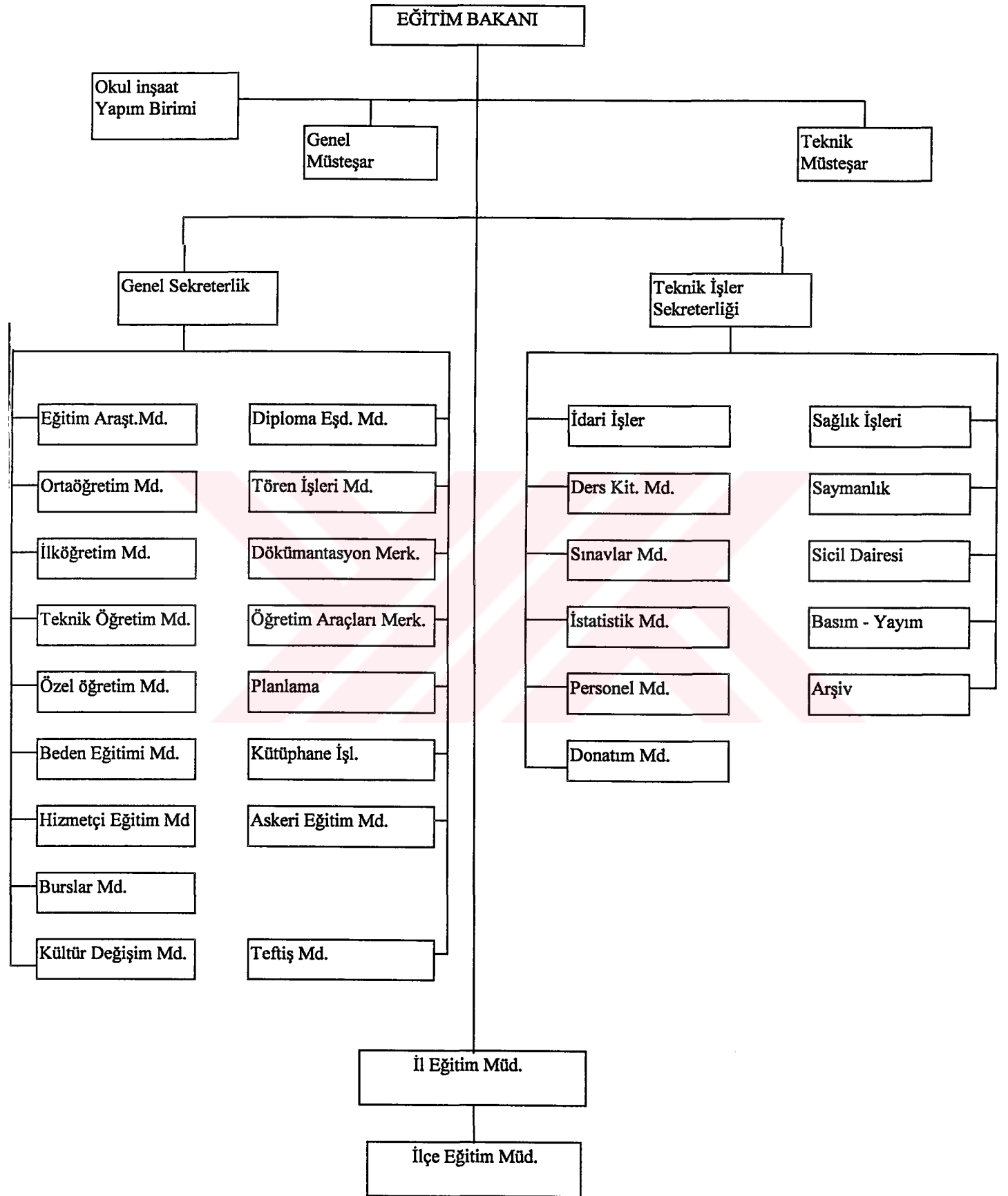
Suriye eğitim sisteminin yönetim fonksiyonları büyük ölçüde Eğitim Bakanlığı'nda toplanmıştır. Bu nedenle, ülke eğitim sisteminin yönetimi merkezi bir yapıya sahiptir (Şaar, 08. 07. 1996)

Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü'nde, şekil: 4'de görüldüğü gibi, tüm eğitsel etkinliklerin yürütülmesinde rol alan hemen her birim, bir müdür tarafından yönetilmektedir. Her birimin görevi ayrı ayrı tanımlanmıştır. Her birimin müdürlükleri kendi alanlarıyla ilgili çalışmalarını yürütmekten sorumludurlar. Genel Kurul'a bağlı olarak çalışan Eğitim Araştırmaları Müdürlüğü, eğitimle ilgili araştırmaların yürütülmesi, programların hazırlanması, ders kitaplarını seçimi gibi görevleri yerine getirir. Ortaöğretim Müdürlüğü, sorumluluk alanına giren okullardaki eğitimin kesintisiz yürümesi için gerekli önlemleri almaktan sorumludur. İlköğretim Müdürlüğü de, görev alanına giren okulların sorunları ile ilgilenir. Teknik Eğitim Müdürlüğü, çeşitli mesleki ve teknik okulların çalışmalarının yönlendirilmesi ve yönetilmesinden sorumludur. Özel Eğitim Müdürlüğü, özel eğitimle ilgili düzenlemelerden sorumludur. Beden Eğitimi Müdürlüğü, çeşitli sportif faaliyetlerin organizasyonlarından sorumludur. Genel kurula bağlı hizmetçi Eğitim, Burslar, Kültürel Değişim, Askeri Eğitim ve Teftiş müdürlükleri de kendi alanları ile ilgili çalışmalarını yürütmekten sorumludurlar. Teknik Kurula bağlı birimler ise daha çok halkla ilişkiler hizmetini yürütüp Bakanlığın onayından geçmesi gereken dökümanları inceler ve hazırlar (Yılmaz, 1991, s. 365-366).

Ülke eğitim sisteminin taşra örgütü ise il ve ilçe eğitim müdürlükleri tarafından yönetilmektedir.

Suriye eğitim sistemi içinde yer alan yükseköğretimin yönetiminden, tümüyle yükseköğretim bakanlığı sorumludur.

Şekil: 4 Suriye Eğitim Yönetiminin Örgüt Yapısı

Kaynak: Yılmaz, 1991, s. 267

BÖLÜM IV

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde Irak, İran ve Suriye'nin eğitim sistemlerine ilişkin olarak önceki bölümlerde ele alınan boyutların incelenmesi ile varılan sonuçlara ve bu sonuçlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar ile bu sorunların çözümlerine ilişkin olarak kimi önerilere yer verilmektedir.

1. SONUÇLAR

1.1. Okulöncesi Eğitime İlişkin Sonuçlar

Irak, İran ve Suriye'de okulöncesi eğitim yaygın değildir. Irak 4-5 yaş, İran sadece 5 yaş, Suriye 3-5 yaş grubundaki çocuklara yönelik eğitim veren okulöncesi eğitim kurumları açmış bulunmaktadır. Diğer iki ülkeden farklı olarak Suriye'de 0-6 yaşları arasındaki çocuklara yönelik olarak açılmış özel okulöncesi eğitim kurumları da vardır. Her üç ülkede de zorunlu değildir.

Okulöncesi eğitime kaydolma oranı her üç ülkede de oldukça düşüktür. Bu oran, 1992 verilerine göre, Irak'ta %8, İran'da %13 ve Suriye'de %6'dır. Bu veriler, dünya ortalamasının (1992'de %28.1) oldukça altında bir okullaşma oranını göstermektedir.

Okulöncesi eğitimde, 1992 verilerine göre bir öğretmene Irak'ta 19, İran'da 25, Suriye'de 23 öğrenci düşmektedir.

Bu kademedeki bayan öğretmenlerin oranı ise, 1992'de Irak ve İran'da % 100, Suriye'de % 95'tir.

1.2. Zorunlu İlköğretime İlişkin Sonuçlar

Zorunlu ilköğretim süresi İran'da 5 yıl, Irak ve Suriye'de 6 yıldır.

Her üç ülkede de zorunlu ilköğretimin bütün eğitsel olanakları devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu nedenle parasızdır.

Irak ve İran'da özel ilköğretim kurumlarının bulunmamasına karşın, Suriye'de özel ilköğretim kurumları vardır.

Zorunlu ilköğretimde net okullaşma oranları 1992 verilerine göre, Irak'ta % 79, İran'da % 97, Suriye'de % 96'dır. Bu verilere göre her üç ülkede ilköğretimdeki okullaşma oranı bakımından dünya ortalaması (1992'de % 98.6) yakınında bulunmaktadır. Bu oran Irak'ta biraz düşük görünmektedir.

Zorunlu ilköğretimde bir öğretmene düşen öğrenci sayısı, 1992 verilerine göre, Irak'ta 26, İran'da 32, Suriye'de 24'tür.

Bu öğretim kademesinde bayan öğretmenlerin oranı 1992 verilerine göre, Irak'ta %68, İran'da %55, Suriye'de %64'tür.

Onbeş yaş ve üzerindeki nüfusta, okuryazar oranı 1990 verilerine göre, Irak'ta %59.7, İran'da %54, Suriye'de %64.5'tir.

Bu kademe ve diğer öğretim kademelerinde, Irak ve Suriye'de karma eğitim uygulanırken, İran'da kız ve erkek öğrenciler ayrı sınıflarda eğitim görmektedir.

Zorunlu ilköğretimden ortaöğretim I. devreye geçiş, Irak ve Suriye'de merkezi sınavla olmaktadır. İran'da ise, öğrencilere uygulanan kimi psikolojik test sonuçlarına göre ve rehberlik servislerince yönlendirilerek ortaöğretime geçiş sağlanmaktadır.

1.3. Ortaöğretime İlişkin Sonuçlar

Ortaöğretim Irak'ta 3+3, İran'da 3+4, Suriye'de 3+3 modeline göre yapılandırılmış iki devre halindedir.

Her üç ülkede de zorunlu olmayan bu öğretim kademesi parasızdır.

Irak ve İran'da özel ortaöğretim kurumları olmamasına karşın, Suriye'de özel ortaöğretim kurumları bulunmaktadır.

Her üç ülke de mesleki ve teknik eğitime önem vermektedir. Öyle ki Suriye'de ortaöğretim I. devre olan ortaokul, genel ortaokullar, mesleki ve teknik ortaokullar olarak ikiye ayrılmıştır.

Ortaöğretimdeki okullaşma oranı her üç ülkede de oldukça düşüktür. Bu oran, 1992 verilerine göre, Irak'ta %37, İran'da %57, Suriye'de ise %44'tür. Irak ve Suriye için net olan bu oranlar, İran için brüt olarak verilebilmiştir. Bu verilere göre her üç ülke de ortaöğretimdeki okullaşma oranı bakımından, dünya ortalamasının (1992'de %54.1) altında bir orana sahiptir.

Ortaöğretimde, 1992 verilerine göre bir öğretmene Irak'ta 24.7, İran'da 28 ve Suriye'de ise 18 öğrenci düşmektedir.

Bu öğretim kademesindeki bayan öğretmenlerin oranı, 1992'de Irak'ta %55, İran'da %44 ve Suriye'de %45'tir.

Ortaöğretim I. devreden II. devreye geçiş Suriye ve Irak'ta merkezi sınavla olmaktadır. Buna karşın İran'da, zorunlu ilköğretimde olduğu gibi rehberlik servislerince yönlendirilerek ortaöğretim II. devreye, diğer bir deyişle liseye geçiş sağlanmaktadır. İran'daki bu yönlendirme kararı öğrenci dışında alınmakta ve öğrencinin bu karara uyması istenmektedir.

Ortaöğretileri bitirebilmek için Irak ve Suriye'de sertifika sınavı uygulanmaktadır. Bu sınav sonuçları, öğrencinin liseyi bitirip diploma alabilmesini etkilediği gibi üniversiteye giriş için de kullanılmaktadır. İran'da ise, lise son sınıfta sertifika sınavı uygulaması yoktur. İran'da üniversiteye

girmek isteyen bir öğrenci, iki aşamalı olarak yapılan bir üniversiteye giriş sınavını başarmak zorundadır.

Irak ve Suriye her öğretim kademesinde bir üst öğretim kademesine geçmek için merkezi bir sınav uygulamaktadır. Bu yönüyle, Irak ve Suriye okul sistemi eleyici bir yapıya sahiptir. İran'da ise yönlendirme esas alınmaktadır.

1.4. Yükseköğretime İlişkin Sonuçlar

Irak ve Suriye'de yükseköğretime girebilmenin temel koşulu, lise son sınıfta yapılan sertifika sınavını başarmaktır. İran'da ise yükseköğretime giriş, iki aşamalı olarak yapılan üniversiteye giriş sınavını kazanmış olmaya bağlıdır.

Her üç ülkenin üniversitelerinde de önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi verilmektedir.

Her üç ülke de yükseköğretimdeki doğa ve uygulamalı bilim alanlarına daha çok öğrenci almakta ve daha fazla önem vermektedir.

Her üç ülkenin de, kendi olanaklarıyla ya da devletin burslu olarak yükseköğretim görmek amacıyla gönderdiği, yurt dışında okuyan çok sayıda öğrencisi bulunmaktadır.

İncelenen diğer ülkelerden farklı olarak Irak'taki üniversitelerin kimi yükseköğretim programlarında ikinci öğretim yapılmaktadır.

Her üç ülkede de özel üniversiteler vardır.

1.5. Öğretmen Yetiştirmeye İlişkin Sonuçlar

İkinci bölümde, öğretim kademeleri incelenirken yer verilen çizelgelerde, öğrenci/öğretmen oranları sayısal olarak yeterli görünmektedir. Ancak, her üç ülkede de nitelikli öğretmen yetiştirme sorunu vardır.

Irak ve İran'da, İlköğretim ve ortaöğretim I. devrede görev yapacak öğretmenlerin önlisansa sahip olmaları yeterli görülmektedir. Diğer ülkelerden farklı olarak Suriye'de ortaöğretim I. devrede görev yapacak öğretmenlerin lisans diplomasına sahip olması zorunludur.

Her üç ülkede de, lise düzeyindeki okullarda görev yapacak olan öğretmenlerin mutlaka lisans eğitimi almış olmaları gerekmektedir.

Her üç ülkede de, İlköğretimde görev yapacak olan öğretmenler yüksek öğretmen okullarında yetiştirilmektedir.

Her üç ülkede de, öğretmen adaylarının göreve başlamadan önce bir yıllık staj eğitimi almaları gerekli görülmektedir.

1.6. Hizmetiçi Eğitime İlişkin Sonuçlar

Her üç ülke de, hızlı değişen yaşam koşullarına ve mesleki yeterlilik beklentilerine, daha önce görülen eğitimle cevap vermede güçlük çeken personelin hizmet içinde yetiştirilme zorunluluğunu kavramış görünmektedir.

Bu bağlamda, her üç ülke de, gerek her kademedeki okullarda görev yapan öğretmenler, gerekse değişik alanlarda mal ve hizmet üreten sektörlerde çalışan personel için, "eğitimin sürekliliği" ilkesi çerçevesinde hizmetiçi eğitim programları düzenlemektedir.

1.7. Eğitimin Finansmanına İlişkin Sonuçlar

İncelenen ülkelerin eğitim sistemlerinin finansmanı, büyük lde GSMH'dan ayırdıkları pay ile karşılanmaktadır. Ülkelerin 1992'de GSMH'dan eğitim için ayırdıkları pay, İnan'da % 4.6, Suriye'de % 4.2 oranındadır. Irak'ın 1992'deki ayırdığı pay bilinmemekle birlikte, 1980 yılında eğitim için GSMH'dan % 3.0 oranında bir pay ayırmıştır. GSMH'dan eğitime ayrılan paya ilişkin dünya ülkeleri ortalamasının 1980'de % 4.9, 1992'de % 5.1 olduğu düşünülürse, her üç ülkenin de GSMH'dan eğitime ayırdıkları pay oldukça düşük orandadır.

Her üç ülkede de okulların finansmanının bir kısmı, ğrenci velilerinden alınan bağışlar ya da diğer kurum ve kuruluşların yaptığı bağışlar ile karşılanmaktadır.

1.8. Eğitim Yönetimine İlişkin Sonuçlar

Her üç ülkede de eğitim sisteminin yönetimi merkezi olup, yönetim fonksiyonları büyük lde Eğitim Bakanlığı'nda toplanmıştır.

Her üç ülkenin yönetim yapısında taşra rgt bulunmaktadır. İnan ve Suriye'de İl ve İlçe Eğitim Müdürlükleri bulunmasına karşın, Irak'ta ilçe niteliğindeki yerleşim birimlerinde Eğitim Müdürlükleri yoktur.

Yükseköğretimin yönetimi, her üç ülkede de, ayrı bir bakanlık tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu yönüyle, her üç ülkenin eğitim sisteminin yönetimi, Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Bakanlığı olarak ikiye ayrılmıştır.

1.9. Genel Sonuçlar

Her u ülkenin eēitim sistemleri dünya standartlarının altında olmakla birlikte ülkelerin eēitim sistemlerini geliştirme yönünde önemli çabaları vardır.

Her u ülkede de üstün yetenekli ērencilerin eēitimine özel önem verilmektedir.

Yukarıda yer verilen sonuçlara göre, Irak, İnan ve Suriye eēitim sistemlerinde var olan başlıca sorunlar Öyle sıralanabilir.

- 1-) İncelenen ülkelerde okuryazarlık oranı oldukça düşüktür.
- 2-) Her u ülkede de zorunlu ilköēretim süresi yetersizdir.
- 3-) Irak ve Suriye'nin okul sistemi eleyici bir yapıya sahiptir.
- 4-) Her u ülkede de nitelikli ēretmen yetiştirme sorunu vardır.
- 5-) Her u ülkede de ortaōēretim ve yüksekōēretimdeki okullaşma oranları oldukça düşüktür.
- 6-) Her u ülkede de etnik ve dinsel çeşitlilik vardır.

Bu sonuçlara ilişkin olarak ařaēıdaki çözümler önerilmektedir.

2. ÖNERİLER

İncelenen ülkelerin ulusal koşulları ile eğitim sistemleri, oldukça benzer özellikler göstermektedir. Eğitim sistemlerinde saptanan sorunlar da birbirine benzemektedir. Bu bağlamda, söz konusu sorunların çözümüne dönük olarak getirilen aşağıdaki öneriler Irak, İran ve Suriye eğitim sistemleri için ortak olarak ele alınmıştır. İlgili ülkelerin birbirlerine göre farklı olabilen bazı özellikleri ayrıca belirtilmiştir. İleri sürülen öneriler şunlardır:

1-) İncelenen ülkelerde okur yazarlık oranı artırılmalıdır. Bunun için;

a- Zorunlu ilköğretimdeki okullaşma oranları artırılmalıdır.

b- Yaygın eğitim etkinlikleri daha işlevsel duruma getirilmelidir.

2-) Zorunlu ilköğretimde beş ya da altı yıllık öğrenim süreleri yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, incelenen ülkeler, bilgi çağının gereklerine, ekonomik ve toplumsal gelişmelerine, nüfus artışı, okullaşma oranları gibi ulusal gerçeklerine uygun olarak zorunlu eğitim süresini uzatmaları gerekmektedir.

3-) Bütün öğretim kademelerindeki okullaşma oranları artırılmalıdır. Bunun için;

a- Irak ve İran'da özel okulların açılmasına izin verilmeli ve bunlar desteklenmelidir. Suriye'de ise, var olan özel okullar yaygınlaştırılmalıdır.

b- Yaygın eğitim etkinlikleri ile aileler, eğitimin önemi konusunda bilinçlendirilmelidir. Çünkü aileler, eğitimin önemi konusunda,

yeterli bilinç düzeyinde olmadıklarından, çocuklarını okula göndermek istememektedir. Bu durum, okullaşma oranını düşüren önemli bir faktördür.

c- Her düzeydeki okul için, öğrencilerin durumlarına göre nitelikli barınma ve beslenme olanakları oluşturulmalı, ayrıca burs ve maddi desteklerle, öğrenim cazip hale getirilmelidir.

d- Öğretim etkinliklerinin gereksindiği nitelik ve sayıda okul binaları yapılmalıdır. Bunun için ülkeler bütçelerinden, eğitime daha fazla pay ayırmalıdır.

e- Nüfus artış hızı kontrol altına alınmalıdır.

f- Eğitimde yerinde yönetim ağırlık kazanmalıdır. Böylelikle, taşradaki halkın eğitim ihtiyaçları yerinde saptanabilir ve gerekli önlemler daha gerçekçi bir şekilde alınabilir.

4-) Nitelikli öğretmen yetiştirmeye ağırlık verilmelidir. Bunun için;

a- Öğretmen olacakların mutlaka lisans eğitimi almaları zorunlu hale getirilmelidir.

b- Öğretmenliğe, alt öğretim kademelerinden itibaren yönlendirilmeye başlanmalıdır.

c- Ortaöğretimde en başarılı olan öğrenciler, öğretmen yetiştiren yükseköğretim programlarına tercihi olarak alınmalıdır.

d- Öğretmen yetiştiren yükseköğretim programlarında, öğretmenlik formasyonu ders ve uygulamalarına ağırlık verilmelidir.

e- Öğretmenlerin hizmetiçi eğitimlerine önem verilmelidir.

f- Öğretmenlere yönelik bilimsel yayınlara ağırlık verilmelidir. Bunlar, eğitim bilimlerindeki gelişme ve yenilikleri konu edinen yayınlar olmalı, öğretmenlere ücretsiz dağıtılmalıdır.

5- Irak ve Suriye, okul sistemlerinde, bir üst öğretim kademesine geçiş için merkezi sınav uygulayarak oluşturdukları eleyici yapıdan vazgeçmelidirler. Bunun yerine;

a- Danışmanlık ve rehberlik hizmetleri geliştirilip yaygınlaştırılarak, yönlendirmeye ağırlık verilmelidir. Daha çok, yetenek ve başarıya dayalı bir yönlendirme yaklaşımı benimsenmelidir.

b- Eğer merkezi sınavdan vazgeçilmek istenmiyorsa, bu sınavların yanında, öğrencilerin daha önceki başarı durumu ve öğretmenler kurulunun öğrenci hakkındaki görüşü de dikkate alınmalıdır.

6-) İncelenen ülkelerin eğitim sistemlerinde yer alan öğretim kademelerinde uygulanan eğitim programlarının içerik, öğretim süreçleri ve değerlendirme boyutlarını karşılaştıran araştırmalar yapılmalıdır. Böyle bir araştırma, ilgili ülkelerdeki eğitim sistemlerinin nitelik boyutunu daha iyi yansıtabilecektir.

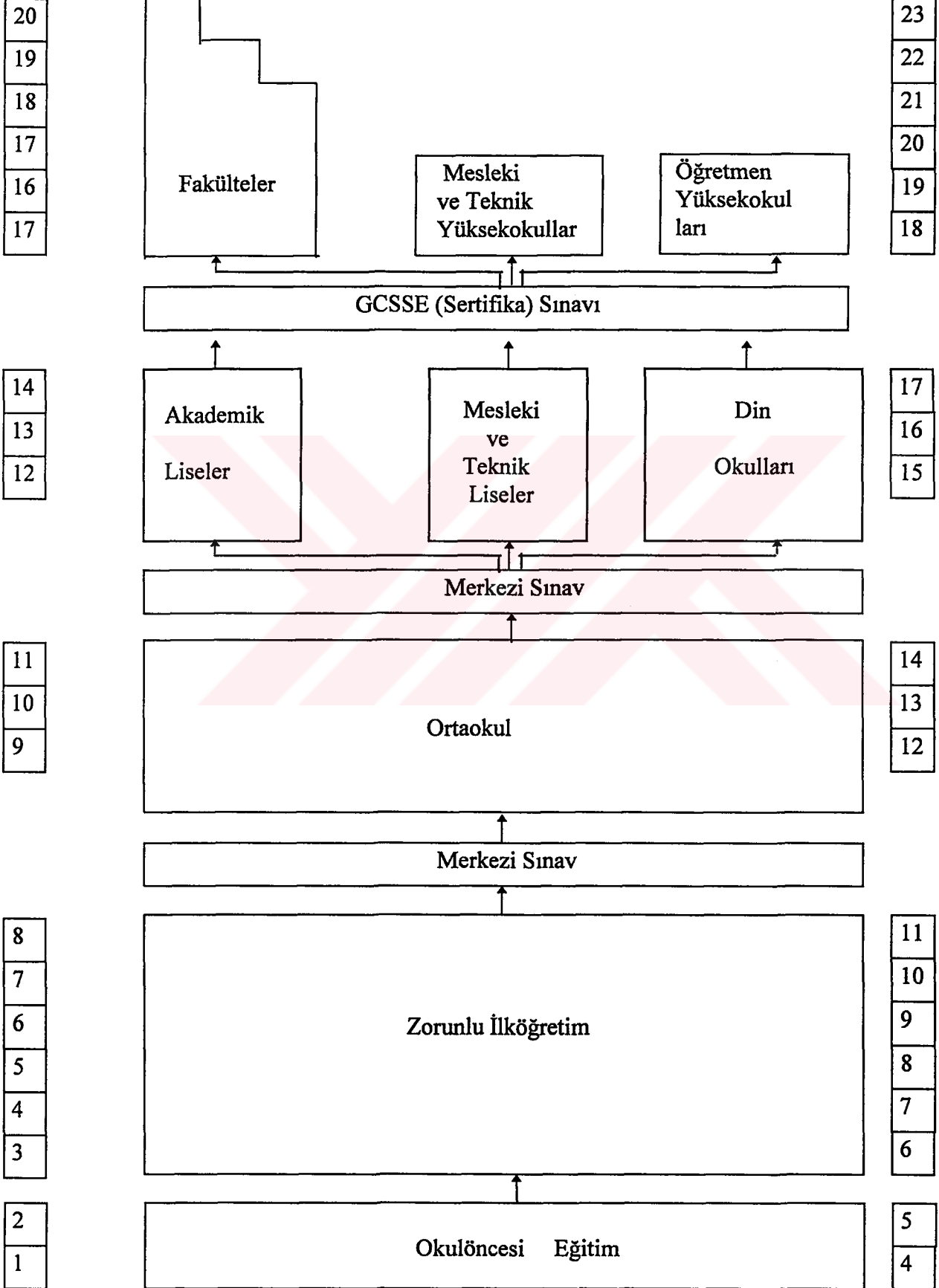

EKLER

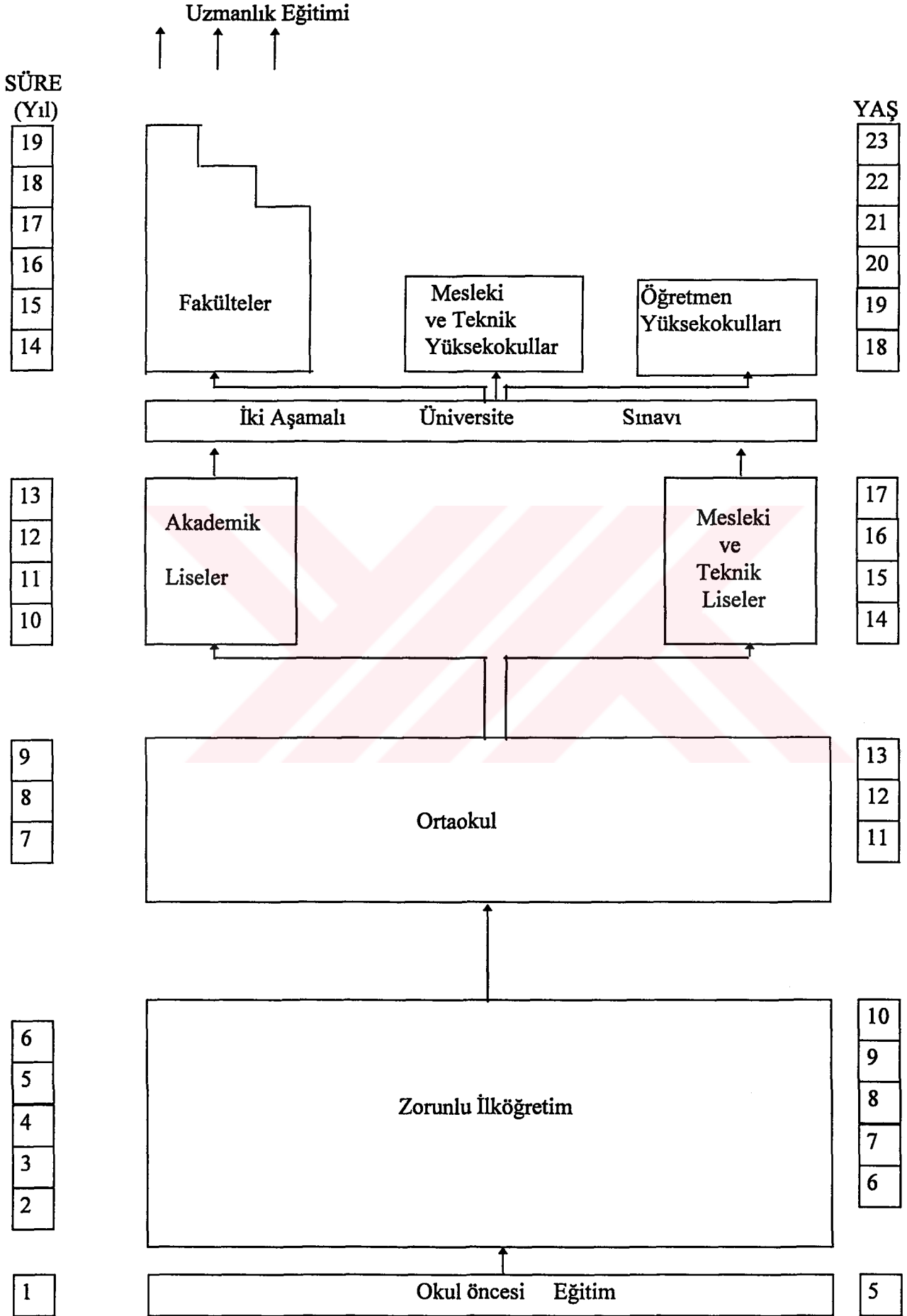
EK - I - IRAK EĞİTİM SİSTEMİ

SÜRE (yıl)

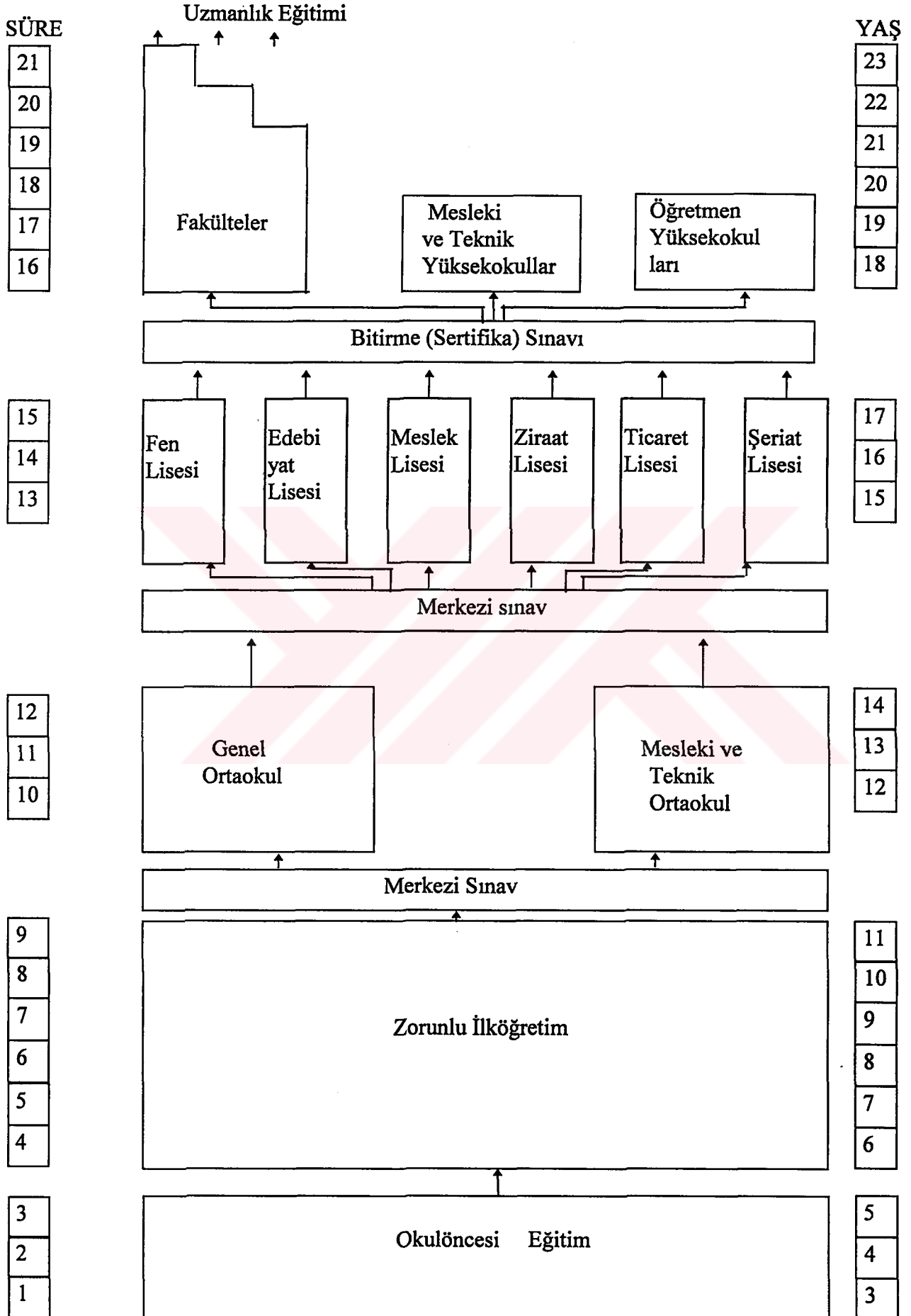
YAŞ

EK - II - İRAN EĞİTİM SİSTEMİ

EK - III SURIYE EĞİTİM SİSTEMİ

EK-IV

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ
06590 ANKARA

ayı : B. 30. 2. ANK. O. EI. 00. 00- 1994

ANKARA
26 NİSAN 1996
..... / / 19

İlgili Makama,

Enstitümüz Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi M.Vehbi Demir'in, "İrak, İran ve Suriye Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" konulu tez projesine veri sağlamak amacıyla adı geçen ülkelerin Türkiye'deki resmi temsilcilikleri ile görüşme yapması gerekmektedir.

Adigeçene gerekli kolaylığın gösterilmesini saygılarımla arz ve rica ederim.

ASLI GIBİDİR

B. Alpagut
Prof.Dr.Berna ALPAGUT
Müdür

GÖRÜŞMELİ ANKET FORMU

1-) Öğretim kademelerine göre okullaşma oranınız hakkında bilgi verir misiniz?

a- Okulöncesi eğitimde okullaşma oranınız nedir?

b- İlköğretimde okullaşma oranınız nedir?

c- Ortaöğretimde okullaşma oranınız nedir?

d- Yükseköğretimde okullaşma oranınız nedir?

2-) Anayasanızda eğitimden nasıl sözedildiğine ilişkin bilgi verir misiniz?

3-) Milli Eğitiminizin amaç ve ilkeleri hakkında bilgi verebilir misiniz? Milli Eğitim yasanızda bunlardan nasıl sözedilmektedir?

4-) Eğitiminizin yönetsel yapısı yerel ya da merkezi midir? Bu konuya ilişkin bilgi verebilir misiniz?

5-) Eğitiminizin teşkilat yapısı hakkında bilgi verebilir misiniz?

6-) Eğitim sisteminizde öğrenci akış modeli hakkında bilgi verebilir misiniz?

7-) Farklı program uygulayan ortaöğretim kurumlarınız hakkında bilgi verebilir misiniz?

8-) Özel okullar ve bunların eğitim sisteminiz içindeki yeri ve oranına ilişkin bilgi verebilir misiniz?

9-) Üstün yetenekli öğrencilerinizin eğitildiği öğretim kurumlarınız hakkında bilgi verebilir misiniz?

10-) Öğrencilerinizin yeteneklerine göre yönlendirilmesi hangi öğretim kademelerinde ve nasıl olduğuna ilişkin bilgi verebilir misiniz?

11-) Üniversitelerinize öğrenci geçişinin nasıl olduğuna ilişkin bilgi verebilir misiniz?

12-) Üniversiteleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

13-) Öğretmen yetiştirme sisteminiz hakkında bilgi verir misiniz?

14-) Değişik kurum ve kuruluşlarda çalışan personelin hizmetiçi eğitimlerinin nasıl yapıldığına ilişkin bilgi verebilir misiniz?

15-) Eğitim finansmanının nasıl karşılandığına ve devlet bütçenizden eğitime ayrılan paya ilişkin bilgi verir misiniz?

16-) Dış ülkelerde okuyan öğrencileriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

17-) Eğitimle ilgili yeni projeleriniz var mıdır? Bunlar hakkında bilgi verebilir misiniz?

EK-VI

EMBASSY OF THE ISLAMIC
REPUBLIC OF IRAN
A N K A R A

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

"CEVAPLAR"

- 1- a) %60
- b) %80
- c) %78
- d) %48

2- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'na göre, Eğitim ve Öğretim Bakanlığı yurt çapında tüm çocukların ilkokul- orta okul ve lise eğitiminde sorumludur ve Yüksek Öğretim Bakanlığında, yüksek öğrenim eğitiminden sorumludur.

3- Millî Eğitimimizin ana hedefi, yurt çapında tüm insanları, 7'den 70'e en az Lise düzeyinde eğitim görmeleri için gereken olanakları sağlamak ve böylece kültürümüzün korunmasıdır.

4- Eğitimimizin yönetimi merkezi olup ve hükümete bağlıdır.

5- 2. sorunun yanıtında cevap verilmiştir.

6- İlk öğretim 5 yıl, orta okul 3 yıl, Lise 3 yıl, üniversite öncesi eğitim 1 yıl, üniversite de ise Lisans 4 yıl, yüksek lisans 2 yıl, doktora 4 yıl.

7- Orta öğretimde tüm orta okul ve liselerde aynı program uygulanır fakat üstün zekalı öğrencilere, üniversitede başarılı olmaları için orta öğretim programları normal programa göre daha kapsamlıdır.

9- 7. sorunun yanıtının ikinci kısmında cevap verilmiştir.

10-Üstün yetenekli öğrenciler, özel sınavlara tabi tutulup ve başarılı oldukları takdirde, üstün zekalı öğrencilerin okullarına gönderilirler.

11-Liseyi bitiren ve üniversiteye girmeye aday olanlar 2 basamaklı bir üniversiteye giriş sınavına tabi tutulacaklar. Lisans üstü eğitim içinde, master ve doktora sınavlarına girmeleri gerekiyor.

**EMBASSY OF THE ISLAMIC
REPUBLIC OF IRAN
A N K A R A**

12- İran İslam Cumhuriyeti'nde iki çeşit üniversite var. Birincisi devlet üniversiteleri ki, 2 Bakanlık nezareti altında görev yapıyor ve ikincisi ise özel üniversitedir ki yurt çapında eğitim veriyorlar. Bu özel üniversite İran İslam İnkılabından sonra kuruldu ve diplomaları yetkili Bakanlık tarafından onaylanmaktadır.

13- Öğretmen eğitimi konusunda, ilgili üniversitede ilk okul, orta okul ve lise öğretmenleri yetiştirilir.

14- Bu tür personel çalıştığı kurumda, çalışma esnasında ilgili eğitim kurumlarında da eğitim görecekler.

15- Eğitim finansmanı, Meclis onayından sonra, Bakanlar toplantısında tayin ve tahsis edilir.

16- İranlı öğrenciler yurt dışında çeşitli ülkelerde değişik branş ve fakültelerde eğitim görüyorlarki bunların bir kısmı burslu, bir kısmı ise burssuz olarak tahsilini devam ediyorlar ki, bunlarda devletin, yurt dışında eğitim gören öğrencilere ayırd etmiş olduğu bazı imkanlardan yararlanıyorlar.

17- Yeni projeler var ve ilgili broşürler temin edildikten sonra gönderilecektir.

Öğrenci İşleri Bölümü

14.05.1996

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Yahya. **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan, 1988'e)**, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 160, Ankara: 1989.
- AL-RAWAF, Haya Saad; Cyril Simmons. **The Education of Women in Saudi Arabia. Comparative Education. V 27, n 3, UMI: 1991.**
- AL-RUBAİY, Abdul A., Khawla F. Alzubaidy. **Knowledge Within Reach: Iraq's Response To The illiteracy Dilemma, Educational Research Quarterly, Vol. 12. No. 4 UMI: 1990.**
- ANA BRITANNICA. **1986 Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler**, Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünlerini Pazarlama A.Ş., İstanbul: 1986.
- ANA BRITANNICA. **Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt:11-20**, Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A.Ş., İstanbul: 1989.
- ANA BRITANNICA. **Ana Yıllık 1993**, Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama A.Ş., İstanbul: 1993.
- ARMAOĞLU, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980). 6. Baskı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: 1989.
- ATALAY, İbrahim. **Genel Beşeri ve İktisadi Coğrafya**, Yeniçağ Basım-Yayın Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti, Ankara: 1991.
- AYAZ, Selahattin. **İran'da Din ve Siyaset**, (Şahruh Ahavi'den Çeviri), Yöneliş Yayınları, İstanbul: 1990.
- AYTAÇ, Kemal. **Avrupa Okul Sistemlerinin Demokratlaştırılması: Mukayeseli Eğitim Araştırması**, 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 143, Ankara: 1985
- BASRİ, Hasan. **Suriye Dosyası**, (Ömer Faruk Abdullah'dan Çeviri), Akabe Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş., İstanbul: 1985.
- DAGHESTANİ, Fakhruddin A., **The Arab States, World Science Report 1993**, UNESCO Publishing, Paris: 1993.
- DAKUKİ, İbrahim. **Irak Cumhuriyeti Tanıtma El Kitabı**. Güven Matbaası, Ankara: 1972

- DEMİREL, Özcan. **Karşılaştırmalı Eğitim**, USEM Yayınları-8, Ankara: 1994.
- DÖNMEZER, Sulhi. **Sosyoloji**, 9. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara: 1984.
- EROL, Oğuz. **Genel Klimatoloji**, 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3526, İstanbul: 1988.
- ESMAEL, Feisal. Teaching Physics Education in Iraq, **Physics Teacher**, Vol. 21, No. 4, UMI: April 1983.
- GÜRKAN, Tanju, Okulöncesi Eğitimde Kıyaslamalı Bir İnceleme, **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C.24. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara: 1991
- GÜVENÇ, Bozkurt. **Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretime Geçiş**, ÖSYM Yayınları, Ankara: 1992.
- HOCA, Kemal. **Günümüz Din ve Fikir Hareketleri Ansiklopedisi**, (WAMY: Milletlerarası İslam Gençlik Konseyi'nden Çeviri), Risale Yayınları, İstanbul: 1990.
- Iraqi Kurds Under Autonomy**, Ministry of Information And Culture Department of External Information, Baghdad: 1988.
- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası (15 Kasım 1979)**. Çeviren: Hüseyin Hatemi, Çağrı Yayınları, İstanbul,: 1980.
- İran Kültür Sanat Haber Bülteni**, Sayı: 8, İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı Yayını, Ankara: 15.05.1994.
- İran Kültür Sanat Haber Bülteni**, Sayı 36, İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı Yayını, Ankara: 31.10.1995.
- KAPTAN, Saim. "Kalkınmada Eğitimin Yeri", **Eğitim Bilimleri Sempozyumu (5-6 Nisan)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 136, Ankara: 1984.
- KERİMZADE, Semed. **Türkiye ve İran'da Uygulanmakta Olan Klasik Lise Programlarının Karşılaştırılması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara: 1979.
-**İran'da Öğretmen Yetiştirme Programlarının Değerlendirilmesi**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara: 1982.

- KOCAOĞLU, Mehmet. **Uluslararası İlişkiler**, (y.y.), Ankara: 1993.
- KÖNİ, Hasan. **Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu, Avrasya Dosyası: Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Statejik Araştırmalar Dergisi (Kuzey Irak Özel)**, Cilt: 3, Sayı: 1, İlbahar 1996, Avrasya Stratejik Araştırmalar ve Kamuoyu Araştırmaları Merkezi Ltd. Şti., Ankara: 1996.
- MOHSENPOUR, Bayram. **Philosophy of Education in Postevolutionary Iran, Comparative Education Review**, Vol: 32, No: 1, UMI: 1988.
- ÖNOL, Nihal. **Dünyada İslam**, (Paul Balta'dan çeviri), Milliyet Yayınları, İstanbul: 1994.
- POPPLTON, Pam. **The Significance of Being Alike: The Implication of Similarities and Differences in the Work-Perceptions of Teachers in an International Five- Country Study. Comparative Education: V 28, n 2, A.B.D.: 1992.**
- SARACALOĞLU, Asuman Sada. **Türk ve Japon Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırılması**, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eskişehir: 1990.
- Suriye Arap Cumhuriyeti Yüksek Öğretiminde Gerçekleştirilmiş Projeler: 1970-1995**, Suriye Arap Cumhuriyeti Yükseköğretim Bakanlığı, Şam: 1995.
- Suriye Arap Cumhuriyeti Eğitim Sisteminde Gerçekleştirilmiş Projeler: 1970-1995**, Suriye Arap Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, Şam: 1995.
- ŞAAR, Bişir. **Suriye Arap Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Kültür Ateşesi-"Suriye Eğitim Sistemi" konulu görüşme**. Ankara: 08 Temmuz 1996.
- Şukuh Sazendegi, **Eğitim ve Araştırma**, İran İslam Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Tahran: 1996.
- TEVFİK, Raad Fuad. **Irak Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Kültür Ateşesi-"Irak Eğitim Sistemi" konulu görüşme**. Ankara: 13 Mayıs 1996.
- TEZCAN, Mahmut. **Eğitim Sosyolojisi**. 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 150, Ankara: 1985.
- TIGHT, Malcolm. **Higher Education: A Part-Time Perspective**, Society For Research into Higher Education Ltd., London (England): 1991.

- TURAN, Aynur. Federal Almanya ve Türk Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması ve Federal Almanya'dan Dönen Türk Öğrencilerinin İlköğretim Okullarına Geçişleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara: 1988.**
- TÜRKOĞLU, Adil. Fransa, İsveç ve Romanya Eğitim Sistemleri: Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:121, Ankara: 1983.**
- UNESCO, World Education Report 1995, Printed in Spain: 1995.**
- UNESCO, Research in Basic Education And Literacy, Report of a Regional Seminar on Educational Research, Quezon City, Philippines, 22-29 July 1991, Bangkok: 1992.**
- UNESCO, Teacher Training For Science And Technology Education Reform: 3-14 December 1990, APEID, Bangkok: 1990.**
- ÜLTANIR, Y. Gürcan. Alman-Avusturya ve Türk Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 1994.**
- VARIŞ, Fatma (Ed.). Eğitim Bilimine Giriş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara: 1991.**
- VARIŞ, Fatma, Joseph A. Lauwerys ve Kenneth Nef. Mukayeseli Eğitim, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 84, Ankara: 1979.**
- VARIŞ, Fatma. Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 157 Ankara: 1988.**
- WALSTAD, William B.; Michael Watts. Economic Education in Secondary Schools in the United States and Other Nations, International Journal of Social Education; V 8, n 3, UMI: 1994.**
- YANG, Hanlin; Hogbo Wang. Special Education in China, Journal of Special Education, V 28, n1, UMI: 1994.**
- YILMAZ, Muhsin. Suriye Eğitim Sistemi. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 24. Sayı: 2, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara: 1991.**

TÜRKÇE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük)

(TÜBİTAK/TÜRDOK'un Abstrakt Hazırlama Klavuzunu Kullanınız).

Karşılaştırmalı eğitim alanında yapılan bu araştırma ile Irak, İran ve Suriye eğitim sistemlerindeki benzer ve farklı yönler saptanmaktadır.

Araştırma, incelenen ülkelerin eğitim sistemlerine etki eden faktörler, eğitimin amaçları, ilkeleri, yasal dayanakları, okul sistemlerinin öğretim kademelerine göre yapısı ile eğitim uygulamalarında karşılaşılan sorunları ortaya koymaya yöneliktir. Bu doğrultuda kullanılan veriler, ulusal ve uluslararası dökümanların incelenmesi ile ve hazırlanan "Görüşmeli Anket Formu" çerçevesinde ilgili ülkelerin Büyükelçiliklerindeki yetkili kişilerle görüşülmesinden elde edilmiştir.

Sağlanabilen veriler ışığında, sözkonusu ülkelerin eğitim sistemlerine etki eden faktörler, coğrafi durum, nüfus, dil, din, politik sistem ve ekonomik durum açılarından değerlendirilmiştir. Sözkonusu faktörlerin, ilgili ülkelerin eğitim sistemlerini önemli ölçüde etkilemediği ancak etnik ve dinsel çeşitliliğin olduğu bulunmuştur. Irak ve Suriye eğitim sistemlerin amaçları temelde sosyalist eğitim anlayışı doğrultusunda saptanmıştır. İran eğitiminin amaçları ise İslami anlayış doğrultusunda saptanmıştır. Irak ve Suriye eğitimde Arap milliyetçiliği ile laikliği temel ilke olarak kabul etmiştir. İran eğitiminde ise dinsel eğitim temel ilke olarak kabul edilmektedir. Her üç ülkede özel yeteneklerin eğitilmesi de temel ilkeler arasında yer almaktadır. İncelenen ülkelerin eğitim sistemleri, anayasaları ve eğitim yasaları ile yapılandırılmıştır. Bu yasal dayanaklara göre her üç ülkede de ilköğretim zorunlu ve parasızdır. Ortaöğretim Irak ve Suriye'de 6 yıllık zorunlu ilköğretim üzerine 3+3 modeline göre yapılandırılmış iki devre halindedir. Bu iki ülkede, zorunlu ilköğretim devresinden başlayarak bir üst öğretim kademesine geçişte merkezi sınav uygulanmaktadır. Bu yönüyle Irak ve Suriye okul sistemi eleyici bir yapıya sahiptir. İran'da ortaöğretim ise 5 yıllık zorunlu ilköğretim üzerine 3+4 modeline göre yapılandırılmış iki devre halindedir. İran'da bir üst öğretim kademesine geçiş rehberlik çalışmaları ile sağlanmaktadır. İncelenen ülkeler, ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitime önem vermektedir. Ancak okullaşma oranları düşüktür. Üç ülkede de nitelikli öğretmen yetiştirme sorunu vardır. Irak, İran ve Suriye eğitim sistemlerinin yönetimi merkezîdir. Üç ülkede de yükseköğretim bakanlığı vardır.

Yukarıdaki bulgulara paralel olarak ulaşılan sonuçlar ise, incelenen ülkelere okur-yazarlık oranı oldukça düşüktür. Zorunlu ilköğretim süresi yetersizdir. Nitelikli öğretmen yetiştirme sorunları vardır. Okullaşma oranları düşüktür. Bu sonuçlar, aynı zamanda sözkonusu ülkelerin eğitim sistemlerindeki sorunları da yansıtmaktadır. Bunlara karşın, ilgili ülkelerin, eğitim sistemlerini geliştirme yönünde önemli çabaları vardır.

İNGİLİZCE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük)

The similarities and differences in their educational systems have been determined Comparatively in Education Field.

This search tends to bringup the structure of educational systems from levels to levels the problems the Factors which reflect the systems of these countries aims of educational the principles and legal things.

This knowledge has been taken from the embassy, international an national documents and public survey related to these countries.

These factors have been put to use point of view geographic position, population, language, religion, politic systems and economical position. In fact, the factors don't affect the educational systems of these countries however there have been found ethnic and religious between these countries. The aims of educational systems in Iraq and Syria include the concept of socialist. The islamic understanding is in the educational of Iran. Iraq and Syria have accepted Arabic nationalism and secularism. Religious educational has been accepted in Iran. The basic aim of these three countries is to educate special abilities in people.

Their educational systems are in their constitution Primary education in these countries is obligatory and they don't pay money for this education. Secondary education last six years in Iraq and Syria and this is called three plus three (3+3) model. There is a general exam after every education, beginning primary education till the upper education. The educational system of Iraq and Syria have an elimination structure in many points of view. Primary education is five years and obligatory in Iran after this education there is another one called three plus four (3+4). It has two terms while passing the upper education in Iran they need studies of guidance. The Countries searched give importance to occupational and technique.

But they don't set up many schools. The rate of schools is low. There is a problem of training qualified teachers in these three countries. Their educational systems depend on the authorities. These three countries have higher education ministries.

To sum up, the rate of literacy is very low in these three countries. The period of time of obligatory primary education is not enough. There is a problem of training qualified teachers. The rate of schools is low. These problems also reflect the problems in their educational systems.